

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových studií

Bc. Jakub ŠTEFELA

**KŘESŤANSTVÍ A ISLÁM V SUBSAHARSKÉ AFRICE:
SPOLUPRÁCE, SOUŽITÍ NEBO KONFLIKT?**

Diplomová práce

Vedoucí práce: RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.

Olomouc, 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně na základě zdrojů uvedených v seznamu použité literatury.

V Olomouci 28. 5. 2013

.....
Podpis

Děkuji RNDr. Miloši Fňukalovi, Ph.D. za trpělivost, kterou se mnou měl po celé období zhotovování diplomové práce. Dále chci poděkovat své rodině a spolupracovníkům na DSM-VES, díky jejichž vstřícnému přístupu jsem mohl diplomovou práci dokončit.

Podklad pro zadání DIPLOMOVÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Bc. ŠTEFELA Jakub	Zátor 70, Zátor	R100726

TÉMA ČESKY:

Křesťanství a islám v Subsaharské Africe: spolupráce, soužití nebo konflikt?

NÁZEV ANGLICKY:

Christianity and Islam in Sub-Saharan Africa: cooperation, tolerance, or conflict?

VEDOUcí PRÁCE:

RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D. - KGG

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Cílem diplomové práce je charakterizovat křesťansko-muslimské vztahy v Subsaharské Africe s důrazem na demografickou, politickou a hospodářskou komponentu problému. Práce zejména nastíní historické pozadí pronikání křesťanství a islámu do prostoru na jih od Sahary (strategie šíření), přiblíží regionální rozdíly změn religiozní struktury afrického obyvatelstva a pak na cca 4 vybraných příkladech země podrobněji analyzuje politické, bezpečnostní a hospodářské důsledky problému včetně postižení možných důsledků pro rozvoj.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- ABIMBOLA, Wande. Religion, Word order, and peace : An Indigenous African Perspective. *Cross Currents*. 2010, 60, 3, s. 307-310.
- AKINADE, Akintunde E. The Legacy of Arab-Islam in Africa : A Quest for Inter-Religious Dialogue. *The Muslim World*. 2007, 97, 1, s. 156-157.
- ALLEN JR., John L. The face of Catholicism's future. *National Catholic Reporter*. 2007, 43, 22, s. 11-14.
- DAUGHRITY, Dyron B. Christianity Is Moving from North to South-So What About the East?. *International Bulletin of Missionary Research*. 2011, 35, 1, s. 18-22.
- DZIEKAN, Marek M. Cywilizacja islamu w Azji i Afryce. Warszawa : Książka i Wiedza, 2007. 463 s. ISBN 9788305135047.
- ELLINGWOOD, Jane. The Programme for Christian-Muslim Relations in Africa (PROCMURA) : An Evolutionary Perspective. *The Muslim World*. 2008, 98, 1, s. 72-94.
- GILBERT, Enk. Africa in world history : From prehistory to the present. Upper Saddle River : Pearson Prentice Hall, 2008. 456 s. ISBN 978-0-13-615438-9.
- GRODŹ, Stanisław. Chrystologia afrykańska w rodzimym kontekście kulturowym. Lublin : Towarzystwo naukowe, 2005. 278 s. ISBN 8373062440.
- HARON, Muhammed. The Dynamics of Christian-Muslim Relations in South Africa (circa 1960-2000) : From Exclusivism to Pluralism1. *The Muslim World*. 2006, 96, 3, s. 423-468.
- CHIROT, Daniel. Evangelical Christianity and Democracy in Africa. *Journal of Church and State*. 2008, 50, 4, s. 724-726.
- ILLIFE, John. Afrika a Afričané : dějiny kontinentu. Praha : Vyšehrad, 2001. 375 s. ISBN 8070214686.
- JENKINS, Philip. Religion by the numbers. *The Christian Century*. 2010, 127, 14, s. 45.
- NYANG, Sulayman S. Islam in Sub-Saharan Africa since the second world war. *Islamica*. 2006, 16, s. 52-59.
- PARRINDER, Edward Geoffrey. Religion in Africa. Baltimore : Penguin Books, 1969. 253 s.
- Pew Forum. Tolerance and Tension: Islam and Christianity in Sub-Saharan Africa. Washington : Pew Research Center's Forum on Religion & Public Life, 2010. 324 s.
- SOARES, Benjamin F. Muslim-Christian Encounters in Africa . Leiden : Brill, 2006. 310 s.
- WILKEN, Robert Louis. Christianity Face to Face with Islam. *First Things*. 2009, 189, s. 19-26.

Obsah

Seznam použitých zkratk.....	6
Seznam příloh.....	7
1. Úvod.....	8
2. Křesťanství vs. islám.....	9
3. Historie pronikání křesťanství a islámu na africký kontinent	11
3. 1 Křesťanství a jeho rané rozšíření v Africe	11
3. 2 Islám v severní Africe	13
3. 3 Muslimové ve východní Africe.....	15
3. 4 Oblast Sahelu	16
3. 5 Křesťanská Etiopie	20
3. 6 Období evropských zámořských objevů	21
3. 7 Region jižní Afriky	23
3. 8 Islám v předkolonizačním období	24
4. Období kolonialismu	27
4. 1 Berlínská konference a počátky kolonialismu	27
4. 2 Rozvoj vzdělávání a zrod afrického nacionalismu.....	30
5. Období nezávislosti	33
5. 1 Faith-inspired Organizations	36
5. 2 Současné postavení křesťanství a islámu v Subsaharské Africe.....	38
5. 3 Budoucnost religiózní skladby africké populace	42
5. 4 Křesťansko-muslimské vztahy v současné Subsaharské Africe	43
6. Role křesťanství a islámu v jednotlivých afrických regionech	45
6. 1 Západní Afrika	45
6. 2 Střední Afrika.....	63
6. 3 Východní Afrika.....	67
6. 4 Jižní Afrika.....	87
7. Závěr	93
8. Shrnutí	95
9. Seznam použitých zdrojů	96

Seznam použitých zkratek

AICs – African Independent Churches (Africké nezávislé církve)

AMISOM – African Union Mission in Somalia

AQIM – Al-Qaeda in the Islamic Maghreb (Al-Káida islámského Maghrebu)

BAKWATA – National Muslim Council of Tanzania

CRDA – Christian Relief and Development Association

EIASC – Ethiopian Islamic Affairs Supreme Council

EOC-DICAC – Ethiopian Orthodox Church and Inter-Church Aid Commission

FIOs – Faith-inspired Organizations (Náboženské nevládní neziskové organizace)

FOMWAN – The Federation of Muslim Women's Assosiations in Nigeria

GSPC – The Salafist Group for Call and Combat

HCIA – High Council for Islamic Affairs in Chad

IRC – Interreligious Council of Sierra Leone

IRFR – International Religious Freedom Report

JECCDO – Jerusalem Children and Community Development Organization

LRA – Lord's Resistance Army (Armáda Božího odporu)

MNLA – Mouvement National pour la Libération de l'Azawad (Národní hnutí za osvobození Azawadu)

NRLF – National Religious Leaders' Forum in South Africa

OIC – Organisation of Islamic Cooperation (Organizace islámské spolupráce)

ONLF – Ogaden National Liberation Front (Národní osvobozenecká fronta Ogadenu)

RURCON – Rural Development Coundellors for Christian Churches in Africa

SPLA – Sudan People's Liberation Army (Súdánská lidově osvobozenecká armáda)

TFG – Transitional Federal Government (Přechodná federální vláda Somálska)

TSCTP – Trans-Sahara Counterterrorism Partnership

UNHCR – Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky)

USAID – United States Agency for International Development

WHO – World Health Organization (Světová zdravotnická organizace)

TANU – Tanganyika African National Union

Seznam příloh

Muslimové a křesťané v severovýchodní Africe (1250-1400)	18
Přehled afrických civilizací v předkoloniálním období	19
Rozšíření islámu a křesťanských misí na konci 19. stol.	25
Koloniální Afrika v roce 1914	28
Nezávislost afrických států	34
Počty afrických křesťanů	39
Počty afrických muslimů	40
Tabulka – religiózní skladba populace zemí sahelské oblasti západní Afriky	45
Tabulka – religiózní skladba populace zemí pobřežní oblasti západní Afriky	52
Nigerijská etnika; působení sekty Boko Haram	60
Tabulka – religiózní skladba populace zemí střední Afriky	63
Tabulka – religiózní skladba populace zemí Afrického Rohu	67
Politická fragmentace Somálska v roce 2013	71
Tabulka – religiózní skladba populace zemí z oblasti Velkých afrických jezer	76
Útoky LRA v roce 2013	83
Tabulka – religiózní skladba populace zemí jižní Afriky	87
Graf – prevalence HIV/AIDS zemí jižní Afriky; podíl katolíků na populaci	91

1. Úvod

Cílem této diplomové práce je charakterizovat křesťansko-muslimské vztahy v Subsaharské Africe s důrazem na demografickou, politickou a hospodářskou komponentu problému. Práce zejména nastíní historické pozadí pronikání křesťanství a islámu do prostoru na jih od Sahary (strategie šíření), přiblíží regionální rozdíly změn religiózní struktury afrického obyvatelstva a podrobněji popíše politické, bezpečnostní a hospodářské důsledky problému.

Subsaharská Afrika představuje etnicky rozmanitý region, který v minulosti silně poznamenala evropská kolonizace. Ta mnohdy zpřetrhala vazby v rámci jednotlivých etnik a umělými státními hranicemi vytvořila státy bez národnostní homogenity. Již dříve se na kontinentě prosadilo křesťanství a islám a to převážně skrze aktivity evropských misionářů, resp. obchodní cesty muslimských obchodníků. Obě náboženství v mnohých případech kopírují etnickou příslušnost, jelikož víra byla v minulosti často přijímána celým kmenem, příp. etnikem. Zejména v regionu západní Afriky jsou státy tvořeny velkým množstvím různých etnik. Anebo naopak, příslušníci jednoho etnika jsou státními hranicemi rozděleni hned do několika států.

Tato národnostní nesourodost byla v minulosti příčinou častých etnických konfliktů, mnohdy úzce spojená právě s náboženskou příslušností. V současnosti nepředstavuje náboženství významný zdroj násilných konfliktů, přesto ale k nábožensky motivovaným konfliktům dochází. Náboženství má patrný dopad na socio-ekonomický rozvoj kontinentu a je podstatným faktorem africké politiky. Prezidenti a členové afrických vlád často zdůrazňují své náboženské cítění a zároveň náboženští lídři bývají úzce napojeni na politické špičky.

Pro život průměrného Afričana znamená víra v Boha jednu z mála životních jistot. V posledních padesáti letech se náboženský obraz Afriky dramaticky proměnil ostrým nárůstem v počtu věřících. Počty křesťanů z ní dokonce vytváří centrum světového křesťanství. Nárůst africké religiozity je často spojován s dlouhotrvající ekonomickou a politickou krizí regionu. Jedna z odpovědí na otázku vysoké religiozity Afričanů je ta, že Afričané vzhlíží k náboženství, aby porozuměli a překonali jejich současné životní neštěstí.¹ Výzkum Pew Forum prokázal, že pro Afričany má víra v průměru hlubší význam

¹ MARSHALL, 2005: s. 5.

(pozoruhodná většina lidí považuje náboženství jako „velmi důležité“) než pro obyvatele ostatních kontinentů.²

2. Křesťanství vs. islám

Křesťanství a islám tvoří (společně s judaismem) tzv. abrahámovská náboženství, která mají společný základ ve Starém zákoně. Přes tento společný základ představují dvě znesvářené strany, které se proti sobě postavily již krátce po smrti proroka Muhammada. Křesťané zpočátku vnímali islám jako další z herezí v řadě bludných christologických větví. Islám připomínal dřívější ariánství, které stejně jako islám upíralo Ježíšovi božskou podstatu a odmítalo učení o Trojici. Nicméně, v současnosti není islám křesťany uznáván i proto, že Bible nemluví o příchodu dalšího z proroků po Ježíši, jelikož starozákonní listy příchody proroků vždycky předpovídaly.

Islámský pohled na křesťanství se během historie příliš neměnil. Kromě společného základu ve Starém zákoně věří muslimové i v Evangelia a Ježíše považují za dalšího z biblických proroků. Stejně tak uznávají Pannu Marii. O pravdě zjevené v „Indžilu“ (arabsky Evangelium) se píše i v Mohammedově Koránu, který uznává další starozákonní proroky i již zmíněného „Ísu“ (Ježíše). Muslimové však neuznávají křesťanství z pohledu uctívání Ježíše jako Božího Syna.

Téměř celá historie vztahů mezi dvěma největšími světovými náboženstvími se vyznačovala chladným přístupem z obou stran. Existovali někteří jedinci, kteří se v minulosti snažili tuto propast překlenout. Švýcarský orientalista Theodore Bibliander oceňoval roli islámu při šíření monoteistické víry mezi pohany, zatímco augustinián Erasmus Rotterdamský pokládal muslimy za poloviční křesťany a vyzýval k zachování míru v tehdy probíhajících válkách. V roce 1076 papež Řehoř VII. dokonce napsal alžírskému knížeti al-Násirovi: „*Dlužíme si navzájem milosrdnou lásku více než k jiným národům, protože uznáváme a vyznáváme jediného Boha, i když různými způsoby...*“³

K neplodnějšímu dialogu ale docházelo až během 20. století. Vznikala centra křesťansko-muslimských vztahů, kde byly diskutovány zásadní otázky spojující (i oddělující) obě

² PEW FORUM ON RELIGION & PUBLIC LIFE, 2002.

³ KROPÁČEK, 1998.

náboženství. Druhý vatikánský koncil přináší také nový pohled na islám, který byl, jak víme, během historie různý. Dokumentem *Nostra Aetate* z roku 1965 definuje muslimy jako ty, *kteří se klanějí jedinému Bohu živému a o sobě jsoucím, milosrdnému a všemohoucím, stvořiteli nebe a země, který promluvil k lidem.* Papežský dokument si rovněž uvědomuje společný základ obou vyznání: *Jeho rozhodnutím (Božím), i tajemným, se snaží podrobit celou duši, jako se Bohu podrobil Abrahám, na něhož se islámská víra ráda odvolává. Ježíše sice neuznávají jako Boha, ale uctívají jako proroka, ctí jeho panenskou matku Marii a někdy ji i zbožně vzývají. Kromě toho očekávají den soudu, kdy Bůh vzkřísí všechny lidi a odplatí jim. Proto si váží mravního života a Boha uctívají zejména modlitbou, almužnami a postem.*

Velikým okamžikem v křesťansko-muslimských vztazích byla návštěva Jana Pavla II. v marocké Casablance v srpnu 1985. Toho již dříve požádal marocký král, aby na své cestě po Africe navštívil Maroko a jako vůbec první papež oslovil místní muslimskou mládež.⁴

⁴ KROPÁČEK, 1992: s. 248

3. Historie pronikání křesťanství a islámu na africký kontinent

Obě největší světová náboženství mají svůj původ ve stejné oblasti – na Blízkém východě. Tento region jihozápadní Asie je úzce spjat s africkým kontinentem a novodobý Suezský průplav patřící dnešnímu Egyptu můžeme chápat jako vstupní bránu do Afriky. Kdybychom hledali první zmínky o systematickém pronikání křesťanství a islámu na území starověké Afriky, časově by to odpovídalo zhruba několika letům po smrti obou největších postav těchto náboženství: okolo roku 30 n. l. je na kříži umučen Ježíš Kristus a první křesťanští misionáři přicházejí do Afriky již v prvním století. V roce 632 umírá prorok Mohamed, přičemž již ve 40. letech 7. století n. l. dobývají muslimové Egypt.⁵

Během dalších staletí se kompletně změnilo religiózní složení afrického obyvatelstva, které ve většině případů vyměnilo tradiční kmenová náboženství za křesťanství, později islám. U křesťanství sehrálo nejdůležitější roli pronikání evropských mocností na kontinent, kdy byla podstatná část tehdejší africké populace konfrontována působením křesťanských misionářů všech významných denominací a řeholních řádů. V případě islámu bychom mohli v prvním bodě uvést dobovačné cesty prvních vyznavačů Alláha do oblasti Maghrebu, který se již v prvním tisíciletí stal regionem vyznávajícím převážně islám. Zásadní roli v šíření islámu do oblasti Subsaharské Afriky potom sehráli muslimští obchodníci.

3. 1 Křesťanství a jeho rané rozšíření v Africe

Není jednoznačné, kdy se křesťanství do Afriky dostalo. Údajně zde existovalo mnohem dříve než na Britských ostrovech a v severní Evropě. Křesťanství 1. století bylo omezené jen na některé oblasti, především na oblasti v blízkosti Středního východu a na pobřežní sídla Starého kontinentu.⁶

Podle tradice se zakladatelem křesťanství v Africe stal sám evangelista Marek, jenž se v roce 61 n. l. vydal na misií do Alexandrie, kde také v roce 67 n. l. zemřel mučednickou smrtí. Stal se prvním alexandrijským patriarchou a je považován za praotce zdejší pravoslavné koptské církve. Jiné zdroje uvádějí, že do Alexandrie byli vysláni vybraní muži z jeruzalémské církve, aby přinesli evangelium místní židovské obci.⁷

⁵ ILIFFE, 2001: s. 51-59.

⁶ ADOGAME, 2008: s. 11.

⁷ ILIFFE, 2001: s. 51.

Křesťanství se z Alexandrie rychle šířilo do dalších oblastí a v roce 200 n. l. se vyskytovala široká křesťanská obec v Horním i Dolním Egyptě v čele s alexandrijským biskupem.

V roce 325 existovalo v Egyptě již padesát jedna známých biskupství, která měla dostupný domácí (koptský) překlad Bible. Koptština je považována za pokračování staré egyptštiny, psané upraveným řeckým písmem. Slovo *kopt* potom pochází z řečtiny a znamená „obyvatel Egypta“ nebo „Egyptan“.⁸

Hlavní roli sehrávali poustevniční mniši (např. sv. Antonín Veliký), potažmo jiné komunity. Postupně docházelo k úpadku tradiční staroegyptské kultury a spolu s ní i jejího tradičního náboženství. V roce 313 n. l. zařadil císař Konstantin Veliký Ediktem milánským křesťanství mezi povolená náboženství, načež jsou tradiční egyptské chrámy přeměňovány na kostely. Křesťanství se stávalo čím dál více populárním, protože netřídilo lidi do nijakých skupin a nacházelo si cesty ke každému člověku v tehdy sociálně rozvrstvené městské společnosti. Postupně v Egyptě převládlo (v roce 400 n. l. bylo v Egyptě již 90% křesťanů). Už v tomto období nalezneme známky charitativní činnosti koptské církve, která se soustředila na bezprostřední pomoc v obdobích hladomorů apod.⁹

Z Egypta se křesťanství dále šířilo několika směry. Západní cesta vedla dále do Maghrebu, potom především do Kartága, Byzaceny (na území dnešního Tuniska) či Numidie (na území dnešního Alžírsko). Jižní cesty směřovaly na území tehdejšího Aksumského království. Do Aksumu se křesťanství dostalo prostřednictvím syrského evangelisty Frumentia ve 4. století. Svatý Frumentius, první aksumský biskup řeckého původu, se nejprve stal vychovatelem budoucího krále, který jej později zvolil hlavou ortodoxní církve. Díky tomu, že se křesťanství rozšířilo u dvora, stalo se státním náboženstvím a bylo mnichy a kněžími dále zprostředkováváno prostému lidu.

Království Aksum v 7. století zaniklo (jedním z hlavních důvodů byla muslimská expanze) a na jeho jihozápadních hranicích vzniklo království Etiopie, kde si ortodoxní církev uchovala výsostní postavení až do současnosti.

Až do roku 1951 byla etiopská ortodoxní církev závislá na Alexandrii – ta vysílala biskupa, který jakožto patriarcha na etiopskou církev dohlížel. V roce 1951 byl tedy poprvé zvolen

⁸ ILIFFE, 2001: s. 51.

⁹ Tamtéž: s. 52.

biskup narozený v Etiopii (Basileos) a v roce 1959 se etiopská ortodoxní církev úplně osamostatnila a již více egyptskému vlivu nepodléhala.¹⁰

Sousedící zemí egyptského království byla Núbie, kde křesťanství zakořenilo již někdy v 5. století. Do povědomí se dostalo především díky cestám egyptských obchodníků. Později zde koptská, ale i byzantská (ortodoxní) církev vyslala misie a koncem 6. století se núbijský král nechal pokřtít. Území tehdejší Núbie zhruba odpovídá území dnešního Súdánu. Toto království zůstalo převážně křesťanské dalších téměř tisíc let. Podobně jako Aksum byla i Núbie vázaná na církev v Alexandrii. Když se však později Egypt dostal pod nadvládu muslimů, změnila Núbie svou orientaci na Konstantinopol. Núbijské křesťanství nakonec podlehl islámské expanzi, které odolala Etiopie, chráněna svou strategickou polohou v horských oblastech.¹¹

3. 2 Islám v severní Africe

Islám vznikl o 600 let později než křesťanství a zhruba s takovým odstupem po křesťanství přichází do Afriky. Muslimové během několika staletí křesťany z mnohých jejich dosavadních výsostných držav vytlačili a po dalších tisíc let v Africe se pak stali hegemony na tomto kontinentě oni. Jejich nadvládu narušily až evropské zámořské objevy a pozdější kolonizace.

Muslimské pronikání na území černého kontinentu můžeme rozdělit na čtyři různé etapy či způsoby. Tou první byly dobytvačné cesty Arabů do severní Afriky krátce po smrti Mohamedově v roce 632 n. l. O několik staletí později pozici islámu v oblasti potvrdila expanze Otomanské říše. Druhý způsob představoval mezinárodní obchod. Zde rozlišujeme dvě vstupní brány, jimiž muslimští obchodníci na kontinentu své náboženství šířili. Tu první tvořilo pobřeží východní Afriky, jež bylo přístupné arabským lodím ze zemí Perského zálivu a Rudého moře. Trans-saharský obchod potom dal vzniknout muslimským centrům v oblasti Sahelu a v západní Africe.¹² Třetí formu představoval evropský import pracovních sil z muslimských zemí v období kolonialismu (indické minority v JAR,...). Za poslední, tj. čtvrtou podobu islamizace považujeme konverze proselytů díky misijním cestám súfijských

¹⁰ SUNDKLER a STEED, 2000: s. 927.

¹¹ ILLIFE, 2001: s. 58.

¹² LEVTZION & POUWELS, 2000.

„svatých mužů“. Sufismus představuje mystickou, umírněnější formu islámu a v Subsaharské Africe dnes převládá.¹³

Islámská expanze začíná v roce 639 n. l. vpádem asi čtyř tisíců muslimských Arabů do Egypta. V Egyptě, třebaže byl nejbohatší provincií Byzantské říše, napomohly vnitřní rozepře mezi koptskou církví a panovníky k tomu, že jej Arabové během následujících tří let dobyli.

Další nájezdy pod vedením Amra Ibn Al-Áse směřovaly na území dnešní Libye. Významnou byla bitva u Sufetuly (důležité město na území dnešního Tuniska), kde muslimové porazili hlavní byzantskou armádu, čímž získali moc nad úrodným územím tehdejší severní Afriky.¹⁴ Později, v roce 670, založili muslimové Kairawán (též Kairouan). Ten se stal novým hlavním městem provincie Ifríqija (Afrika). Dnes je Kairawán považovaný za čtvrté nejposvátnější město islámu¹⁵ a nejposvátnější muslimské město v Maghrebu vůbec.¹⁶

Počátkem 8. století dobyla muslimská vojska západní Alžírsko a Maroko. V té době se již většina vojska rekrutovala z řad Berberů. Berbeři obývali rozsáhlá území od Egypta až po Maroko, postupně však byli arabskou invazí (z části beduínskou) z oblastí vytlačeni, avšak mnozí z nich konvertovali k islámu.¹⁷ Dnes obývají především území Alžírsko a Maroko.

Muslimové v Africe často praktikovali džihád meče, ale také demonstrovali patřičnou toleranci k ostatním náboženstvím.¹⁸ Nenutili pokořené obyvatelstvo k přestoupení na islám, zároveň však věřili, že se původní obyvatelé a vyznavači odlišných náboženství nastolenému islámskému režimu přizpůsobí. Stejně tak bylo tolerováno egyptské křesťanství, ale jeho přívrženci byli zatěžováni (čím dál tím více) vyššími daněmi.¹⁹ Když potom v 8. století arabského obyvatelstva neustále přibývalo, začalo být křesťanství vytlačováno z úřadů a koptština stále více ustupovala úřední arabštině. Ve 14. století tvořili křesťané v Egyptě asi jen desetinu z celkového obyvatelstva.²⁰

Během několika dalších staletí ovládaly území Egypta a Maghrebu různé dynastie, které měly různý vliv na sousední území. Za panování dynastie Abbásovců (nástupnická dynastie po Umajjovském chlífátu, 750) nabyla na významu charídža, extrémní křídlo islámu, požadující

¹³ MØLLER, 2006: s. 19.

¹⁴ ILLIFE, 2001: s. 59.

¹⁵ HARRIS & KOSER, 2004: s. 108.

¹⁶ UNESCO [online].

¹⁷ Berbeři si uchovali svůj jazyk a podle velkého tuniského historika Ibn Chaldúna během prvních sedmdesáti let od přijetí islámu mnohokrát odpadli od víry.

¹⁸ MARTIN, 2004: s. 13.

¹⁹ Přívržence tolerovaných náboženství (křesťanství, judaismus) nazývají *dhimmi*.

²⁰ ILLIFE, 2001: s. 59.

rovnost všech muslimů. Byla podporovaná berberskými kmeny v západním Maghrebu. Významného rozkvětu dosáhla severní Afrika v souvislosti s panováním dynastie Fátimovců.²¹ V té době si Fátimovci podmanili středomořský obchod. Hlavním městem Egypta se stala Káhíra a například židé o samotném Egyptě mluvili jako o „zemí života.“²² K rozsáhlé arabizaci severní Afriky došlo během výpadů Hilálovců, což byli arabští beduíni z Horního Egypta. Vytlačili berberské obyvatelstvo dále na západ a přinesli do oblasti nomádký způsob života. V tomto období (koncem 10. Stol.) přišli muslimové o hlavní kontrolu nad středomořským obchodem ve prospěch Byzantinců.²³

3. 3 Muslimové ve východní Africe

Prvními muslimy na pobřeží Indického oceánu ve východní Africe byli převážně Arabové, kteří pluli do této oblasti s nadějí na zisk slonoviny, zlata či kožešin. Význam přikládali také obchodu s otroky.²⁴ Přicházeli do kontaktů s lidmi z pobřeží, kteří mluvili svahilštinou. Ta byla po staletí v činné interakci s arabštinou, takže procházela dlouhodobým vývojem a dnes tvoří výraznou část arabské slovní zásoby.

Obchod se stal základem pro vznik nové kultury na pobřeží východní Afriky, která se táhla od Mogadiša na severu k Sofale na jihu dnešního Mozambiku. Většina měst té doby byla zároveň městskými státy, jejichž obyvatelé se živili především zemědělstvím, rybařením, stavbou lodí a obchodem. Žili tak v kosmopolitním světě vystavěném na pobřeží Indického oceánu, jenž praktikoval islám, vytvářel islámskou architekturu a přitom vycházel ze svahilských kulturních tradic.²⁵

První významnější muslimská komunita se profilovala na keňském ostrově Lamu ve městě Shanga již v průběhu 8. století. V 11. století dal rozmach obchodu a islámu vzejít muslimské vládnoucí dynastii v Kilwě na jižním pobřeží dnešní Tanzanie. Nástupnická muslimská dynastie přivedla Kilwu ve 14. století k vrcholné prosperitě. Hnacím motorem se stal obchod se zlatem z dnešního zimbabwského území.²⁶

²¹ Fátima byla dcera Prorokova, tj. Mohamedova.

²² ILLIFE, 2001: s. 62.

²³ Do té doby byla severní Afrika společně se Sicílií známá jako obilnice Říma.

²⁴ MARTIN, 2004: s. 14.

²⁵ Tamtéž: s. 14.

²⁶ ILLIFE, 2001: s. 72.

Největšího rozkvětu (i co do prosperity) dosáhly svahilské městské státy zhruba v období mezi lety 1250-1500.²⁷ K dalším významným městským státům té doby můžeme zařadit Mombasu, největší město na jižním pobřeží a dnes druhé největší město v Keni. Výsostným postavením se chlubil (dnes již tanzanský) ostrov Zanzibar.

Většina z těchto východoafrických muslimů byli sunnitě, ale část patřila k tzv. ibádijovské větvi,²⁸ kterou zde tvořili ománští Arabové. Sídlem ománských sultánů se stal Zanzibar, odkud díky obchodu kontrolovali významnou část svahilského regionu dnešní Keni a Tanzanie. K obchodu se slonovinou a zlatem přidali rozsáhlý obchod s otroky, které dále prodávali na Blízký východ a do jižní Asie.

Vzdělaná muslimská elita většinou rozuměla arabštině a dokázala arabsky i psát, nicméně islám se šířil především ústně a ve svahilštině. Výklad v místním jazyce byl běžnou praxí nejen v mnoha částech Afriky, ale i v celém muslimském světě.²⁹

Důvodem dnešního řídkého osídlení muslimské populace v oblastech jižní a střední Afriky může být fakt, že svahilští vyznavači Alláha dále islám do vnitrozemí nerozšiřovali (ani kolonizací, ani džihádem), protože byli obecně spokojeni s poklidným praktikováním vlastní víry na pobřeží, kde rovněž zůstávali zapojeni do obchodních povinností. Šíření islámu do nemuslimského vnitrozemí, stejně tak svahilského jazyka a kultury, nezačalo dříve než v 18. století z popudu ománských Arabů.³⁰ Změnu v historickém vývoji východoafrického pobřeží (a také jeho vnitrozemí) znamenal příjezd portugalských mořeplavců v roce 1498.³¹

3. 4 Oblast Sahelu

Tradice džihádu byla ve společném pojetí sunnitského a charídžovského (ibádijovského) islámu v oblasti spíše okrajovým tématem, čímž se šíření islámu ve východní Africe lišilo od západní části kontinentu.³² První kroky do Subsaharské Afriky však podnikli severoafričtí obchodníci.³³

²⁷ MARTIN, 2004: s. 14.

²⁸ Převládající islámská větev v dnešním Ománu.

²⁹ MARTIN, 2004: s. 14.

³⁰ Tamtéž: s. 15.

³¹ ILLIFE, 2001: s. 73.

³² MARTIN, 2004: s. 16.

³³ ILLIFE, 2001: s. 71.

Sahara představovala bariéru, skrze niž bylo těžké do Subsaharské Afriky proniknout. Nebyla sice tak velikou překážkou pro obchodní karavany, znamenala však neprostupnou hráz pro vojska z Maghrebu. Existuje jediný případ úspěšné vojenské intervence ze severu a následného vítězství na jihu od Sahary. Tu představovala marocká vojenská expedice z roku 1591.³⁴

Arabští a berberští muslimové ze severní Afriky vybudovali síť vzájemného obchodu na obou stranách největší pouště světa. Tempo obchodu udával pohyb lodí podél Indického oceánu na pobřeží východní Afriky.³⁵ S rokem 1000 již nalézáme první muslimské komunity ve městech západní Afriky, jež se zde usadily v důsledku trans-saharského obchodu. V kontrastu s východní Afrikou zde obchod představoval hnací motor v šíření islámu i v saharském a subsaharském vnitrozemí.³⁶

Když muslimové získali kontrolu nad Egyptem, postupovali dále na jih do núbijského regionu, který už dříve přijal monofyzitskou (ortodoxní) formu křesťanství za státní náboženství. Nubie jakožto křesťanské království přežívala již od 6. století. Byla to říše dominující Nilu mezi Chartúmem a Asuánem a rámuující dnešní hranice mezi Egyptem a Súdánem. Núbijské kostely a chrámy byly dekorovány nástěnnými malbami v imponantním byzantském stylu, zobrazující vlastní krále, světce i biblické postavy.³⁷

Zdejší muslimové uzavřeli s méně početnými křesťany pakt (*baqt*), jenž křesťany zavazoval k placení poplatku a umožňoval průchod obchodních karavan přes jejich území výměnou za nevměšování se ze strany muslimů do jejich vnitřních záležitostí. Takto to fungovalo po několik století. Pakt ohrozila ve 12. století núbijská účast na evropské křížové výpravě, ukončen pak definitivně byl mameluckým ovládnutím Egypta v 15. století.³⁸ Nubie sloužila

především jako zdroj černošských otroků z pohanského jihu. Severní část země se však postupně dostávala pod vliv muslimů. V Makúrii, v království na území severní Nubie (dnešního severního Súdánu a jižního Egypta), v roce 1317 na trůn dosedl muslim, jenž přeměnil významnou křesťanskou katedrálu ve Staré Dongole na mešitu. Během 14. století

³⁴ MARTIN, 2004: s. 16.

³⁵ Tamtéž: s. 16.

³⁶ MARTIN, 2004: s. 16.

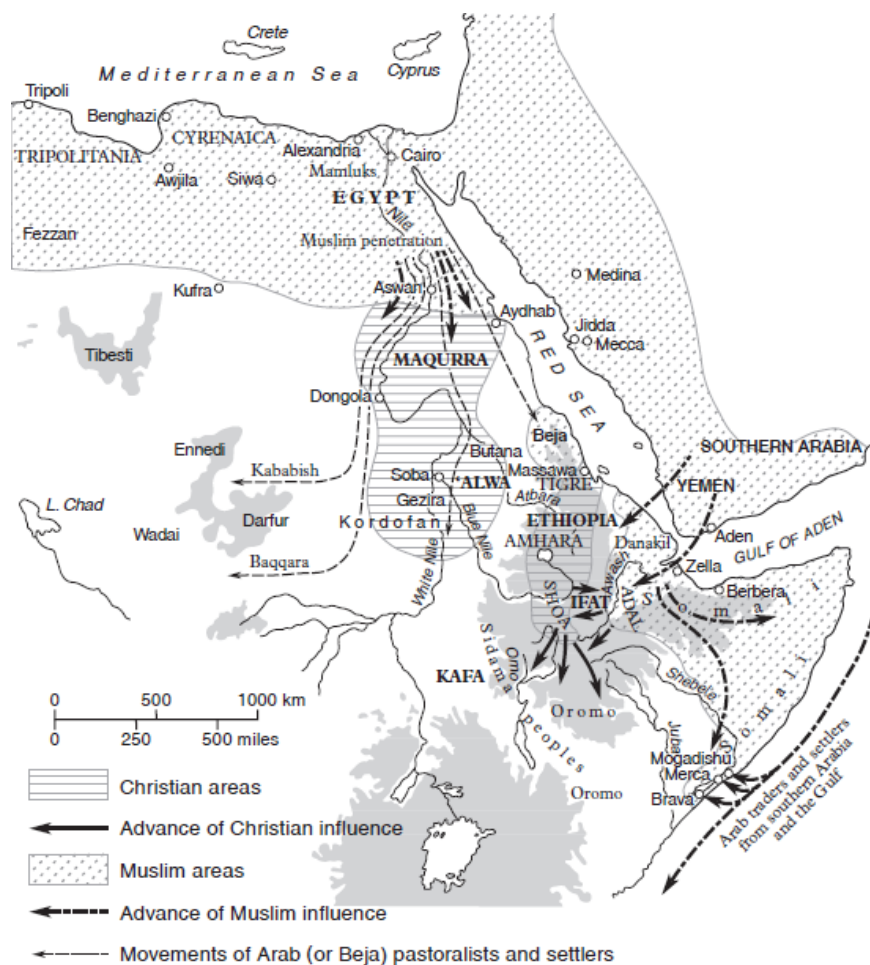
³⁷ JENKINS, 2008: s. 64.

³⁸ MARTIN, 2004: s. 17.

království zaniklo a oblast byla kompletně arabizována.³⁹ Arabština se stala dominantním jazykem a fungovala jako lingua franca pro celý širší region.⁴⁰

V západní části Súdánu byl proces islamizace odlišný. Z první muslimské komunity považujeme obchodníky, kteří žili v dobrém vztahu s nemuslimy na panovnických dvorech. Těmito muslimy byli nejprve Arabové a Berberové, ale brzy se k nim připojili Soninkové (dnes žijící především v severní části jižního Mali) a Mandinkové (převážně v Pobřeží Slonoviny, Guineji, Mali, Burkině Faso a v Nigérii). Dnes jsou to lokality se stále významnými muslimskými etniky v západní Africe.⁴¹

Na území západoafrické savany devátého století existovala tři důležitá království, která platila za hlavní místa trans-saharského obchodu. Prvním se stala říše Kánem, dále království Ghany (centrum leželo v dnešní Mauritánii) a Gao (hlavní město nástupnické Songhajske říše 1340-

Muslimové a křesťané v severovýchodní Africe (1250-1400)

Zdroj: OLIVER, Roland a Anthony ATMORE. *Medieval Africa, 1250-1800*: 2001. s 18.

³⁹ JENKINS, 2008: s. 132.

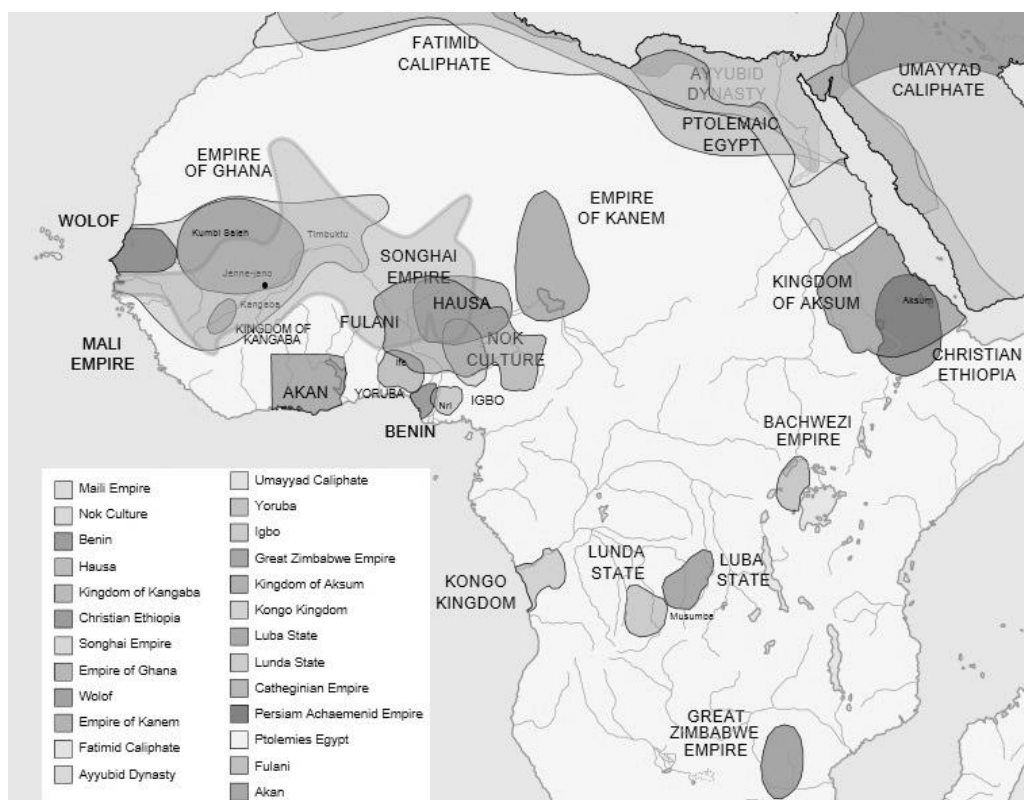
⁴⁰ MARTIN, 2004: s. 17.

⁴¹ Tamtéž: s. 17.

591).⁴² Předpokládá se, že už v 10. století byli téměř všichni účastníci trans-saharského obchodu muslimy. Panovníci stáli většinou na straně nového náboženství. V roce 1000 přijal islám jako první v tropické Africe vládce z Gaa, okolo roku 1070 pak Kánem.⁴³

Aktivitou v šíření islámu vynikaly zejména berberské kmeny. V 11. století pronikly do Ghanské říše, rozléhající se mezi Senegalem a Nigerem, následkem čehož jeho obyvatelé také přijali islám. Islám se dále šířil mezi kmeny žijícími v pobřeží horního toku Nigeru.⁴⁴ V Ghaně a Gau byl dlouhou dobu islám náboženstvím obchodníků a královského dvora, oproti tomu v Kánemu našel brzkého rozšíření i mezi prostým lidem. Už v tomto období je patrné promíchávání islámu (stejně tak později i křesťanství) s tradičními kmenovými náboženstvími.⁴⁵

V západní Africe existovalo ve středověku hned několik mocností. Jednou z nich byla kupř. Říše Mali, která svým významem začala ve 13. století převyšovat Ghanu. Od počátku 14. století se začíná Mali považovat za islámský stát.⁴⁶

Přehled afrických civilizací v předkoloniálním období.

Zdroj: <http://newworldencyclopedia.org/>

⁴² ILLIFE, 2001: s. 67.

⁴³ Tamtéž: s. 71.

⁴⁴ HUSAINI, 1987.

⁴⁵ ILLIFE, 2001: s. 71.

⁴⁶ Tamtéž: s. 70.

Z této doby nabyla na významu pouť malijského krále Mansá Músy do svatého města islámu, Mekky, jehož na cestě doprovázely stovky velbloudů naložených zlatem. O významu Mali také svědčí návštěva Ibn Battúty, nejvýznamnějšího arabského cestovatele a kartografa středověku, původem z Maroka.⁴⁷

Islám přijala také další z velkých říší afrického středověku, Songhajska (1450-1591). Její panovník Askiya Muhammad podporoval šíření islámu do pohanských oblastí, především do míst, kde se Niger stáčí na jih (okolí měst Timbuktu a Gao). Muslimskou se stala rovněž říše Bornu (v okolí Čadského jezera), existující ještě na sklonku 19. století.

3. 5 Křesťanská Etiopie

V Etiopii, příp. Habeši, vládla od konce 13. století dynastie Šalamounců, jež svůj původ odvozovala od nemanželských potomků starozákonního krále Šalamouna (V Etiopii panovali až do roku 1974, kdy byl sesazen poslední císař Haile Selassie I.).

Tím, jak se království posouvalo směrem k Etiopské vysočině a jak byl sever kontinentu převážně muslimský, zůstala Etiopie izolována od centra křesťanství v Evropě. Vyvinulo se zde křesťanství s osobitou kulturou. Víra se dál zprostředkovávala především ústní formou a existovalo zde jasné rozdělení mezi duchovenstvem a laiky. V čele farností byli ženatí nevzdělaní kněží, kteří povětšinou pracovali v zemědělství. Silnou tradici si v etiopské církvi vybuchovalo mnišství a pak také misijní činnost. Důležitou postavu v historii země a církve představoval sv. Takla Hajmanot, zakladatel hlavního etiopského kláštera a významný šířitel křesťanství mezi pohany. Je také jediným etiopským světcem, jehož uznává i římskokatolická církev.⁴⁸

Islám se ve své rané expanzi dostal až do Aksumské říše, v níž obě náboženství (s převahou křesťanů) existovala vedle sebe. Vztahy mezi oběma vyznáními se zhoršily poté, co Šalamounovci ve 14. a 15. století expandovali východním směrem od centra, kde se střetávali s muslimy a vynucovali si jejich přechod ke křesťanství.⁴⁹ V 16. století pak napadli Etiopii muslimové z okolních oblastí. Ti zpusťovali hlavní město a poničili významné stavby zdejší svébytné kultury. Od pádu je zachránila křesťanská armáda, která v roce 1543 (i s pomocí

⁴⁷ MARTIN, 2004: s. 17.

⁴⁸ ILLIFE, 2001: s. 81-82.

⁴⁹ MARTIN, 2004: s. 14.

portugalských mušketýrů) porazila spojené arabské vojsko, čímž dovolila etiopské církvi přetrvat až do současnosti.⁵⁰

3. 6 Období evropských zámořských objevů

První evropskou zemí, která výrazněji promluvila do religiózního rozložení afrického obyvatelstva, bylo Portugalsko. Coby námořní mocnost podporovaná králem Portugalci své první misionáře na africký kontinent vyslali již v 15. století.⁵¹ Král na jejich činnost dohlížel až do roku 1622, kdy roli misionářského hegemonu převzal papežský stolec ustanovivší vlastní misijní agencii *De propaganda fide*. Od té doby byli misionáři vysíláni i odjinud, a ne už jen z Portugalska.⁵²

Výsledkem portugalského úsilí byla pobřežní města západní a východní Afriky pod vlivem katolického vyznání. Jednalo se například o Kapverdy, Elminu (Ghana), Benin nebo Delagou (Mozambik).⁵³ Hlavní misijní oblastí 16. a 17. století se však stalo Kongo. Místní vládci vytvořili z křesťanství státní kult ponechávající si prvky z tradičních náboženství (úcta k duším zesnulých – například hlavní kostel v São Salvadoru byl postaven na královském pohřebišti). Konžští šlechtici odjížděli studovat do Portugalska a zároveň se podíleli na obchodu s otroky, kteří sloužili jako směnná jednotka za přivážené portugalské zboží.⁵⁴

Konžské křesťanství bylo zpočátku především kultem aristokracie, avšak později se rozšířilo mezi prostý lid, který jej opět spíše chápal po způsobu afrických náboženství. Křest pro ně znamenal ochranu před čarodějnictvím, Panna Maria byla uctívána jako Matka plodnosti, oblíbeně se těšil svátek Dušiček, symbolizující silnou africkou úctu k předkům.⁵⁵

Rané rozšíření křesťanství pravděpodobně přispělo k procesu sociální diferenciaci (klasický případ „top down“ konverze).⁵⁶ Na začátku 17. století existovala v Konžském království již početná křesťanská komunita. V hlavním městě bylo usazeno několik portugalských obchodníků, kteří si brali konžské ženy a vytvářeli tak buržoazní třídu. Církev stále spravovali misionáři z Evropy, přičemž existoval alespoň nějaký domorodý klérus.⁵⁷

⁵⁰ ILLIFE, 2001: s. 82.

⁵¹ OLIVER, 2001: s. 168.

⁵² ILLIFE, 2001: s. 188.

⁵³ ADOGAME, 2008: s. 10.

⁵⁴ OLIVER, 2001: s. 171.

⁵⁵ ILLIFE, 2001: s. 188.

⁵⁶ OLIVER, 2001: s. 171.

⁵⁷ Tamtéž: s. 171-178.

Až do přelomu 18. a 19. století nebyly misie v tropické Africe nikterak úspěšné. Částečných úspěchů bylo ještě dosaženo v oblastech dnešní Nigérie a Angoly, ale například tři sta let dlouhá snaha misionářů v Zambezi vyšla nazmar.⁵⁸ Misionářů nebylo mnoho a nevládli vysokým kapitálem. Stejně tak bylo pro ně obtížné přizpůsobit se místním podmínkám. Avšak často zvítězil nad touhou obrátit Afričany k víře ekonomický zájem.⁵⁹

Obrat misijní činnosti nastává až v 19. století, kdy se na misii poprvé vydaly také protestantské církve a kdy se misionáři všech denominací těšili celkově větší finanční podpoře ze svých domovských zemí. Protestanti v roce 1804 dosáhli břehů Sierry Leone, odkud rozšiřovali pole své působnosti dále po pobřeží. Své misie zakládali v Libérii, na Zlatonosném pobřeží nebo také na jihu dnešní Nigérie. „*Protestanti byli hluboce přesvědčeni o své mravní a technické nadřazenosti a také byli moderněji kvalifikováni než bosí kapucíni.*“⁶⁰ Vůči africké polygámii, otroctví či královské moci tak zaujímali mnohem striktnější postoje než jejich katoličtí předchůdci.⁶¹

Toto období africké misie představovalo spíše soulad ve vztahu různých denominací. Jistý konkurenční boj zaznamenáváme až s obdobím kolonialismu, kdy jednotlivé koloniální mocnosti upřednostňovaly některé z křesťanských církví před druhými. Tehdy však po boku protestantů fungovaly četné misie katolíků. Katolické misie vznikaly v Senegal a Gabonu, později rozšířily svou činnost především mezi Igby a Joruby. Poslední dvě etnika dnes tvoří významné skupiny křesťanů v jihozápadní Nigérii, Togu, Beninu, resp. v jihovýchodní Nigérii, Kamerunu či Rovníkové Guineji.

Afričané hledali v křesťanství podobně jako v domorodých náboženstvích uspokojení svých pozemských potřeb. Například mnozí jorubští konvertité stále uctívali oriše, což jsou božstva afrických polyteistických náboženství. Takže křesťanský Bůh, podobně jako jinde Alláh, se klidně stal součástí jorubského panteonu orišů. Možná právě proto se většina lidí žijících tehdy na západoafrickém pobřeží stavěla ke křesťanství až pozoruhodně tolerantně, protože si z něj vybírali pouze to, co se jim líbilo. Navíc africké myšlení nedokázalo z křesťanství zdaleka vše pochopit. To se týkalo především představy nebe a pekla, potažmo zmrtvýchvstání.⁶²

⁵⁸ ILLIFE, 2001: s. 188.

⁵⁹ ADOGAME, 2008: s. 11.

⁶⁰ ILLIFE, 2001: s. 189.

⁶¹ Tamtéž: s. 189.

⁶² Tamtéž: s. 190.

3. 7 Region jižní Afriky

Kmeny jižní Afriky přišly do kontaktu s křesťanstvím výrazněji až v 19. století. Ale třeba už od roku 1737 působili mezi Khoisany moravští bratři. Z protestantských církví zde působilo široké spektrum různých denominací. U kmene Xhosů působili metodisté. Členové Londýnské misijní společnosti pronikli až daleko do vnitrozemí, kde se usadili v roce 1816 v Kurumanu u jižních Tswanů. V polovině 19. století překročili Limpopo a zavítali do země Ndebelů. Basutský náčelník (dnešní Lesotho) Mošeše roku 1833 přivítal francouzské protestanty, kteří se dále usazovali v království Loizů (Barotsko, dnešní Zambie). Římští katolíci se na jih kontinentu dostali v roce 1852. Skotští presbyteriáni došli k jezeru Ňasa v roce 1875.⁶³ Ale například Zuluové nebo i Ndebelové zůstali vůči novému náboženství rezistentní. Zpravidla ve většině krajů platilo to samé, co v západní Africe, kdy „vládci misionářům naslouchali jedním uchem a druhým poslouchali tradici“.⁶⁴

Obecně měli Afričané velký zájem o obchod, střelné zbraně, koně, stejně tak toužili po spojenectví se světem bílých, takže od náboženství očekávali i materiální prospěch. Někdy si samotní vládci nechávali obstarat misionáře, kteří potom vychovávali jejich děti. Množství prvních křesťanů se formovalo z ohrožených skupin, jakou byly ženy z místních patriarchálních společností anebo otroci ve střední Africe.

Misijní činnost Evropanů měla obrovský vliv na africkou vzdělanost. První velká misijní škola vznikla v Africe v roce 1841, a to ve Východním Kapsku. Během následujících padesáti let poskytla středoškolské vzdělání více než dvěma tisícům Afričanů, počítaje v to i africké kněze.

Dá se říci, že obecně křesťanství působilo úspěšně ve všech částech Afriky, vyjma těch, kde už dříve zakořenil islám (Senegal, Guinea, Niger, severní Nigérie, Čad, Súdán a Somálsko, ale i oblastí na pobřeží východní Afriky).⁶⁵

⁶³ ILLIFE, 2001: s. 218.

⁶⁴ Tamtéž: s. 219.

⁶⁵ OLIVER, 2005: s. 165.

3. 8 Islám v předkolonizačním období

Úpadek Malijské a Songhajske říše v 16. a 17. století vedl k rozpadu starých impérií a úpadku islámského vlivu na politické úrovni. Vůdci těchto impérií byli náboženství Mohamedově oddaní méně, takže se někteří z nich vrátili k náboženstvím tradičním, přičemž muslimské komunity na svém území stále tolerovali.⁶⁶

V 18. a 19. století vzrostl v Africe zájem o mystickou formu sunnitského islámu – súfismus. V severní Africe vznikala různá súfijská bratrstva (taríky), která se dále šířila na jih. Horlivostí vynikala kádíríja, jež kladla důraz mj. na vzdělání. V Africe súfisté založili několik lokálních škol, odkud nejlepší studenty posílali do velkých islámských škol ve Fásu (Maroko), Zitouně (Alžírsko) či v Káhiře, kde byli vycvičeni v náboženské vůdce a misionáře.⁶⁷

Během těchto století je doprovázela reformní hnutí, jejichž přívržencům se nelíbila přílišná laxnost a korupční praxe náboženství ve městech a na královských dvorech. Nejúspěšnější z nich vedl šejk Usman dan Fodio, který během svaté války v letech 1804-1808 vytvořil mezi Hausy nový muslimský stát – Fulanskou říši, známější jako Sokotský chalífát.⁶⁸ Džihád dal Hausalendu politické uspořádání, jehož ekonomika vytvořila nejlépe prosperující region v tropické Africe. Sokotský chalífát byl zároveň poslední velkou otrokářskou společností světa, kde většinu otroků tvořili zajatci z okolních nemuslimských populací. O sto let později již byla většina obyvatel chalífátu muslimského vyznání.⁶⁹ Hausové dnes obývají oblasti Sahelu mezi Nigerem a Nigérií a jsou jednou z nejpočetnějších etnických skupin západní Afriky.

Během 19. století zažila západní savana ještě dva džihády. První vypukl v roce 1818 ve vnitřní deltě Nigeru, kde vznikl nový chalífát mezi Fulby s hlavním městem Hamdalláhi (oblast dnešního Mali). Tento teokratický stát byl řízený radou čtyřiceti duchovních, kteří vybírali daně podle Koránu, organizovali dobročinnou činnost a fungovalo zde bezplatné školství.⁷⁰ Fulbové dnes žijí v oblasti Sahelu a mají důležité zastoupení téměř ve všech severních oblastech států Guinejského zálivu (pás od Senegalu po Kamerun).

⁶⁶ GELLAR, 2006: s. 3.

⁶⁷ HUSAINI, 1987 [online].

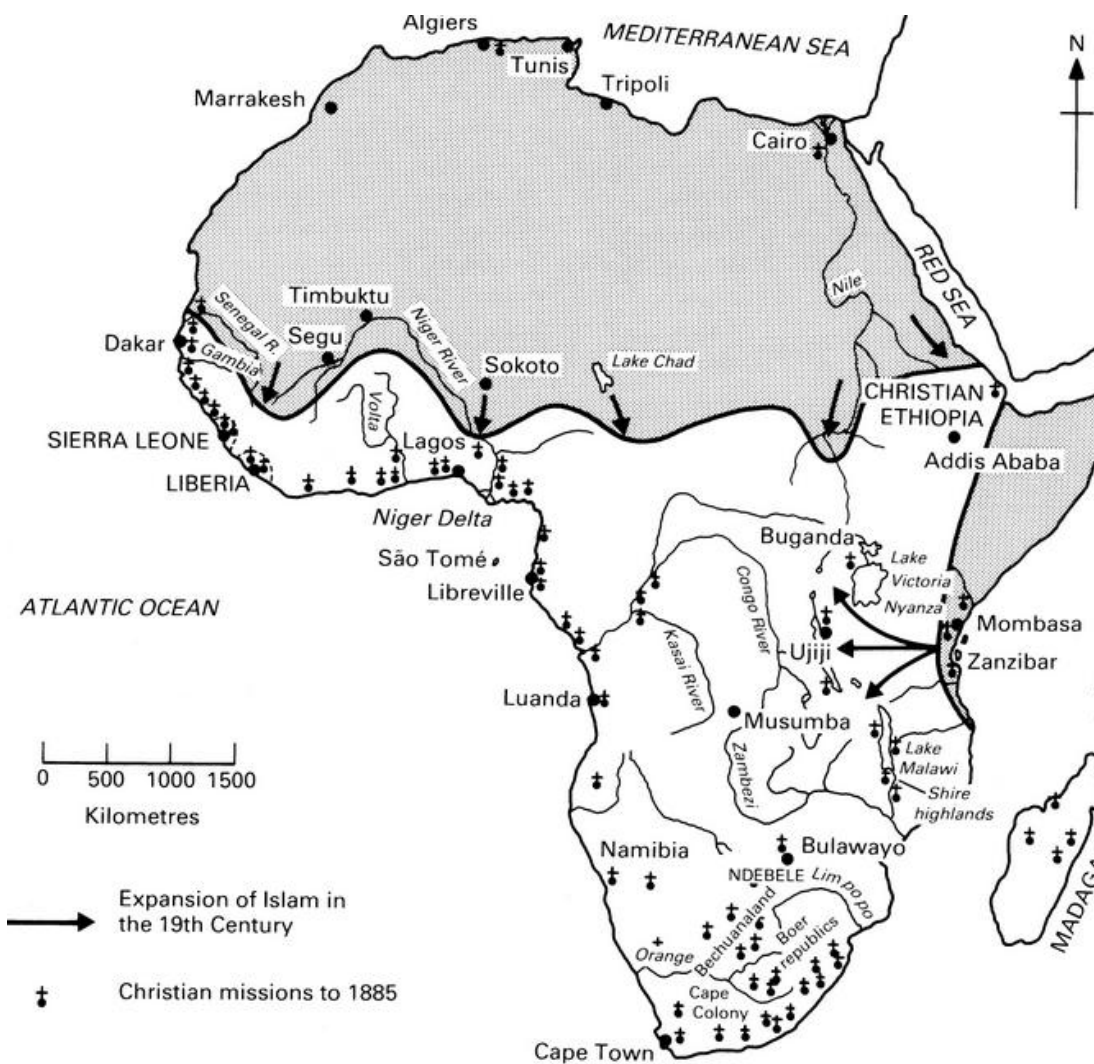
⁶⁸ MARTIN, 2004: s. 17.

⁶⁹ ILLIFE, 2001: s. 208-209.

⁷⁰ Tamtéž: s. 210.

Vůdcem druhého džihádu byl Omar Tal (původem Tukuler ze Senegalu), jenž upřel svou pozornost na Bambarskou říši ze Segu, rozkládající se na území dnešního Mali (kromě Mali dnes Bambarové obývají také území v Burkině, Guinei nebo Senegalu). Ke konci života Omar napadl muslimské Hamdalláhí, protože kdysi pomáhali pohanským Bambarům. Jednalo se o nevídaný konflikt mezi dvěma muslimskými armádami, navíc obě patřící k pulaarskému a fulbskému etniku.⁷¹

Oblast velkých afrických jezer na východě kontinentu byla pod vlivem islámu díky cestám muslimských obchodníků z pobřeží. Obyvatelé z kmene Jao (dnes obývající území v Malawi, Mozambiku a Tanzanii) přijali islám někdy v 19. století,⁷² zatímco v dalších královstvích, např. v Bugandě, působili i křesťané. Bugandský dvůr si křesťanství oblíbil a přijal jej i zdejší panovník. Po panovníkově smrti se trůnu ujal jistý Muanga, který nechvalně proslul popravou

Rozšíření islámu a křesťanských misí na konci 19. stol.

zdroj: <http://www.palgrave.com/>

⁷¹ MARTIN, 2004: s. 17.

⁷² ILLIFE, 2001: s. 225.

dvaatřicet pátá, jež byla údajně oddanější křesťanskému Bohu než jemu samotnému. Katolická církev je později prohlásila za svatou. Jsou známí jako tzv. *ugandští mučedníci* nebo podle jména jednoho z popravených jako *sv. Karel Lwanga a jeho druhové*.

Ne všude sehrál dálkový obchod tak důležitou roli. Některá království své hranice uzavírala, takže do styku s islámem, ba ani s křesťanstvím nepřišla. Tímto způsobem postupovala kupříkladu Rwanda, nejlidnatější a nejmocnější království regionu. Podobně se zachovalo Burundi.⁷³ Naopak do Bugandy v roce 1890 přišlo britské vojsko, následkem čehož se zde střetávají katolíci, protestanti, ale i muslimové a vyznavači tradičních animistických forem afrických náboženství.⁷⁴

⁷³ ILLIFE, 2001: s. 224.

⁷⁴ Tamtéž: s. 224.

4. Období kolonialismu

4. 1 Berlínská konference a počátky kolonialismu

Již dříve zmiňována spolupráce napříč křesťanskými misiiemi a denominacemi byla jedním z důvodů úspěšného hlásání evangelia v 19. století. Vynikala kooperace mezi německými a anglickými protestantskými misiiemi. Zvláště výraznou stopu v Africe zanechaly misie německé. Vůbec nejaktivnějšími protestantskými misiiemi byla Berlínská misijní společnost se Severoněmeckou misii z Brém (mezi lety 1800 a 1827 vyslala Berlínská misijní společnost okolo osmdesáti misionářů do západní a jižní Afriky).⁷⁵

19. století však vyvolalo „Rvačku o Afriku“⁷⁶, kdy evropské mocnosti chtěly na afrických územích maximálně rozšířit svůj vliv a co nejvíce uspokojit své ekonomické potřeby. „Rvačka o Afriku“ tak vyvolala Berlínskou konferenci, která měla dopad nejen na územní parcelaci Afriky, ale rovněž vedla k tomu, že dnes některé země klasifikujeme jako protestantské, resp. katolické. Přesto Bismarckovo rozhodnutí Berlínskou konferenci svolat sehrálo zásadní roli v rozšíření křesťanství v celé Subsaharské Africe.⁷⁷

*„Berlínská konference (probíhala na přelomu let 1884-1885) zavlekla jedovaté formy evropského nacionalismu na kontinent, přičemž církve ozdobily tyto formy denominačními duchem.“*⁷⁸ Evropské imperiální mocnosti podporovaly své vlastní denominace ve svých krajínách vlivu. Denominace, jež byly úspěšně ustanovené v některých afrických regionech ještě před konferencí, náhle ztratily podporu koloniální vlády. Tento počín vedl ke zbourání mezi-denominační spolupráce, která mezi misiiemi v Africe existovala a také rozdělila země podle denominačních linií. Započala nezdravou rivalitu mezi katolickými a protestantskými misiiemi a mezi protestantskými misiiemi navzájem. Taktéž některé z misii byly rozděleny novými hranicemi, které si mezi sebou kolonizátoři sami stanovili. Např. rozdělení misie v západní Africe, kdy se část stala součástí Francouzského Toga a část Zlatonosného pobřeží.⁷⁹

Francie získala území v severní Africe (Alžírsko, Maroko a Tunisko), kde vládla nad převážně muslimským obyvatelstvem. Početnější procentuální zastoupení mezi obyvatelstvem měli následovníci proroka Mohameda rovněž v Mauretánii a Senegalu a

⁷⁵ ADOGAME, 2008: s. 12.

⁷⁶ Z angl. „Scramble for Africa“.

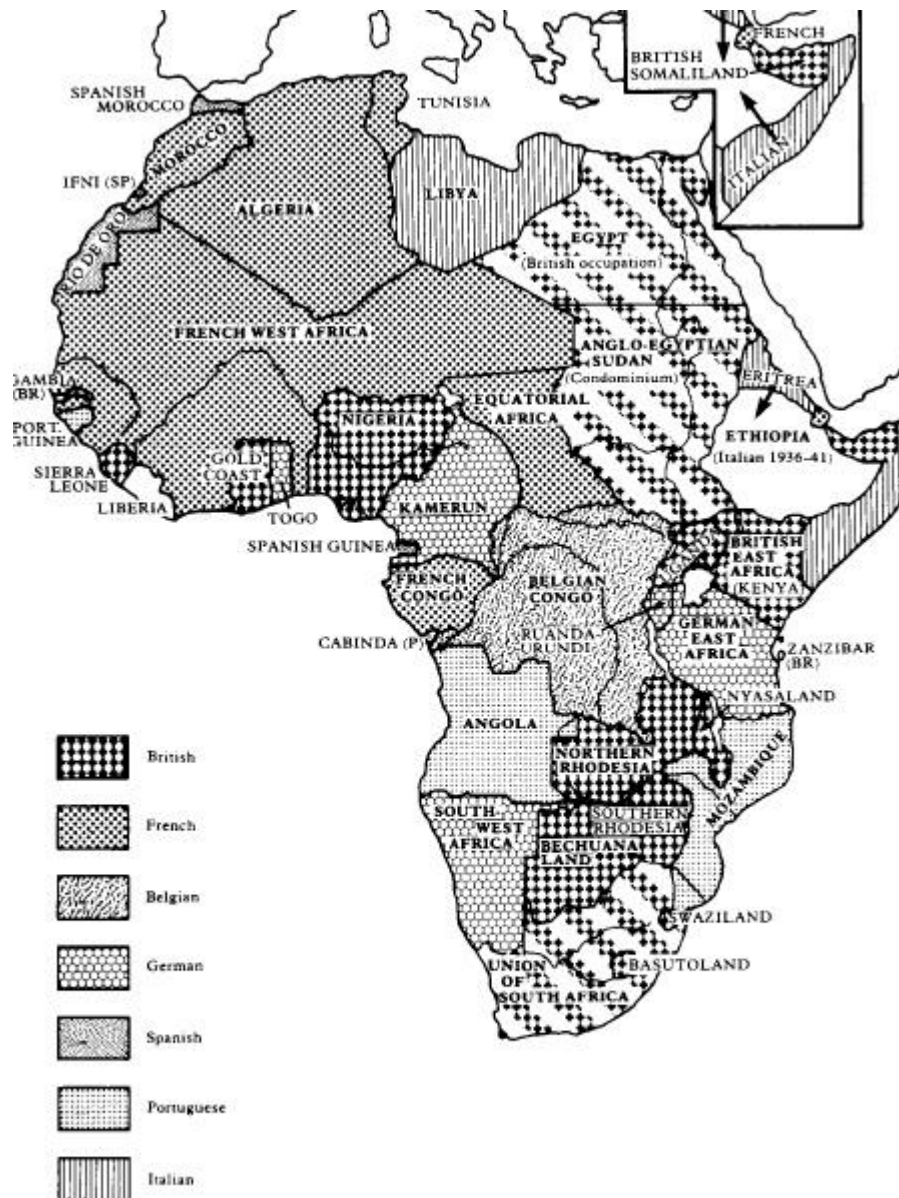
⁷⁷ ADOGAME, 2008: s. 9-13.

⁷⁸ Tamtéž: s. 14.

⁷⁹ Tamtéž: s. 10-14.

nezanedbatelná část muslimské populace žila také v Guinei, Nigeru, Čadu, Mali, Horní Voltě a Francouzském Kamerunu. Ve všech francouzských koloniích byly zpočátku podporovány spíše katolické misie. Také Portugalci favorizovali katolíky a katoličtí misionáři v jejich afrických koloniích omezovali počty misionářů protestantských. V belgických koloniích byla katolická církev v úzkém spojení s koloniálním režimem a jedním z pilířů koloniálního systému. Portugalská a belgická Afrika se však na rozdíl od francouzské vyznačovala malým počtem muslimů.⁸⁰

Koloniální vlády s protestantským pozadím (Velká Británie, Německo) rovněž podporovaly

Koloniální Afrika v roce 1914.

Zdroj: OLIVER, Roland a Anthony ATMORE. *Africa since 1800*. 2005: s. 144.

⁸⁰ GELLAR, 2006: s. 8.

„své“ misie na úkor katolických. Hlavní roli v britských koloniích hrála Church Mission Society z Londýna. Mezi významné misijní společnosti z Německa patřila Brémská misijní společnost, která přebrala kontrolu nad misemi v Togu, zatímco činnost v Tanganice kontrolovaly misie z Lipska. Všechny německé misie svou práci skončily po 1. světové válce, kdy Němci o své kolonie přišli. Ty se staly mandátním územím Spojených národů.⁸¹

V koloniálním období, i přes mnohé negativní dopady Berlínské konference, zažívalo africké křesťanství výrazný boom. V Evropě se zvýšil zájem o exotickou misijní činnost v Africe, takže stouply počty nových rekrutů, kteří do Afriky vyjížděli. Vzrostla také finanční podpora ze strany koloniálních vlád.⁸²

Všechny země na svých nově získaných územích zaváděly misijní školy, které se staly zdrojem budoucí africké (křesťanské) inteligence. Muslimové křesťanům vzdorovali a školy nenavštěvovali. Křesťanství nabylo významu převážně tam, kde již dříve nezakořenil islám.

Islám sehrával významnou roli v boji proti Evropanům již během „Scramble for Africa“. Jako příklad ozbrojeného povstání můžeme uvést džihád proklamovaný Sokotským sultanátem proti nemuslimům, mahdistickou revoluci v Súdánu či četné muslimské rebelie v Britském Somálsku (1895). Silné postavení muslimů v některých státech často evropské vládce nutilo spoléhat se v nově nabytých oblastech na islámské autority (Britové v Súdánu a v severní Nigérii, Francouzi celkově v západní Africe).

Islám nehrál důležitou roli pouze v boji proti evropskému imperialismu, ale také v boji proti imperialismu vnitro-africkému. Svým způsobem takto zakročil proti rozpínající se Etiopii. Etiopie zůstala společně s Libérií jediným nezávislým státem v Africe. Snažila se tak rozšiřovat území své říše, takže přibírala sousední oblasti tvořené převážně muslimskými etniky (Oromové, Somálci, oblast Eritrey s muslimskou populací). Následkem toho pak vznikaly muslimské boje za nezávislost na Etiopii (často označované jako islamistické).⁸³

Počty muslimů se během kolonizačního období zvyšovaly stejně jako u křesťanů. Ale jenom v těch zemích, kde již sídlila početná muslimská většina, která svůj vliv rozšiřovala směrem z města na venkov.⁸⁴ V šíření Mohammedova náboženství napříč Subsaharskou Afrikou dominovala súfijská bratrstva. Kolaps předkoloniálního politického uspořádání a porážka islamistických reformátorů v západní Africe a Súdánu po sobě zanechaly prázdnotu, která

⁸¹ ADOGAME, 2008: s. 15.

⁸² OLIVER, 2005: s. 165.

⁸³ MØLLER, 2006: 20-21.

⁸⁴ OLIVER, 2005: s. 165.

byla vyplněna vzestupem a expanzí nových súfijských řádů. Nejviditelnějším řádem byla západoafrická kádíríja, původem z 12. století. Během kolonialismu své výsostní postavení přepustila tidžániji, která vznikla v severní Africe na počátku 19. století. Tidžánija se dále rozvětvila a rozšířila svůj vliv na oblasti Senegalu, Sahelu a Rohu Afriky.

Koloniální vlády se snažily se súfijskými bratrstvy spolupracovat a pokoušely se je udržet ve vzdálenosti od zbytku muslimského světa mimo Afriku. Obecně se súfijské řády (během kolonialismu) vyznačovaly některými společnými charakteristikami: byly založené africkými marabuty (náboženští vůdci z Maghrebu a západní Afriky); súfijská bratrstva byla spíše tolerantní k ostatním náboženstvím a otevřená lidem všech sociálních skupiny; ačkoliv spolupracovaly s koloniálními režimy, většina řádů odolala westernizaci a odrazovala své stoupence od návštěvy západních škol; ve francouzských koloniích muslimové z měst mnohdy navštěvovali francouzské sekulární školy poté, co dokončili studium Koránu na islámských školách – otvírala se jim možnost vstupu do koloniální administrativy, které jinde v Africe vévodili vzdělanější křesťané (Sociální propast mezi muslimy a křesťany byla větší v britských koloniích, jelikož většina škol byla misijních, které se muslimové zdráhali navštěvovat).⁸⁵ Mnoho Afričanů preferovalo islám před křesťanstvím a přijímáním hodnot Západu, protože súfijská bratrstva řídili Afričané, kteří povolovali polygamií a byli relativně tolerantní k tradičnímu náboženství. Stejně jako křesťané nabízeli alespoň alternativní vzdělávání (základní gramotnost, znalost Koránu a náboženských povinností).⁸⁶

4. 2 Rozvoj vzdělávání a zrod afrického nacionalismu

Hlavním úmyslem všech křesťanských misíí bylo založení sítě venkovských škol (tzv. bush schools), v nichž by byly vzdělávány všechny děti v četbě, psaní, počítání a v náboženství, které by dále vedlo ke křtu. Prvními učiteli byli misionáři a později také nejlepší z žáků, z nichž vyrůstala první vzdělaná generace afrických učitelů a katechetů. Postupně se vzdělávání stalo populárním hnutím, v němž misionáři zastávali pouze dohlížecí pozice, zatímco učitelské a evangelizační posty byly drženy Afričany. Tito lidé se tak stali novou skupinou lídrů, která konkurovala tradičním lídrům kmenovým.⁸⁷

Křesťanství si nové stoupence rychleji získávalo na venkově, kde obecně tak silně nezakořenil islám. Rapidně expandovalo mezi léty 1920 a 1960. Papež Pius XI. (1922-1929),

⁸⁵ GELLAR, 2006: s. 9-10.

⁸⁶ Tamtéž: s. 10.

⁸⁷ OLIVER, 2005: s. 165.

známý též jako „Papež misí“, učinil misie v Africe jedním ze základních stavebních kamenů svého pontifikátu. Během těchto let vzrostl počet katolických kněží v Africe z 2 000 na 10 000; řeholních sester bylo dokonce ještě více – čtyři tisíce v roce 1920, čtrnáct tisíc o čtyřicet let později.⁸⁸

Více náboženské svobody než v jiných evropských misiích existovalo v britských koloniích. Do misijní činnosti zde totiž bylo zapojeno nejširší spektrum křesťanských denominací a také zdejší misijní školy měly obecně větší podporu než jinde v Africe. Ačkoliv protestanti tvořili většinu britských křesťanů, v některých britských koloniích, jakými byly Západní Nigérie, Uganda nebo později Tanganika, měla silnou pozici také katolická církev. V roce 1945 tvořily misijní školy 95 % základních škol v britské Africe.⁸⁹

Obecně se protestanti soustředili spíše na překlad bible do místních jazyků a porozumění jejím textům. Studenti, kteří navštěvovali misijní školy, přijímali křesťanská jména, evropské oblečení a křesťanský styl života. Očekávalo se, že se vzdají polygamie a dalších typických prvků africké kultury. Pokud šli na protestantskou školu řízenou evangelickými misionáři, museli také přestat kouřit a pít alkohol. Tyto „bush schools“ představovaly zhruba 90 % konvertitů ke křesťanství v Africe.⁹⁰

Jinak se vyvíjela situace na francouzských územích. Antiklerikální postoj francouzské Třetí republiky (1870–1940) měl velký dopad také na africké školství, protože přednost začaly dostávat státní školy před křesťanskými. Výuka probíhala ve francouzštině a celkový rozvoj sekulárních veřejných škol později výuku na křesťanských školách předčil (především v muslimských teritoriích).⁹¹ Kolem roku 1937 existovalo asi osmdesát regionálních základních škol na území Francouzské Západní Afriky. Mnohem méně jich bylo ve Francouzské Rovníkové Africe. V kontrastu oproti Velké Británii (více než deset středních škol v Nigérii v roce 1939) existovalo ve francouzské části Afriky rovněž velmi málo středních škol.⁹²

Belgičané, podobně jako Britové, preferovali misijní školy před státními. Na rozdíl od Britů však podporovali toliko školy katolické. Belgičané se soustředili pouze na základní

⁸⁸ GELLAR, 2006: s. 10.

⁸⁹ HASTINGS, 1979: s. 542.

⁹⁰ GELLAR, 2006: s. 10.

⁹¹ Tamtéž, 2006: s. 8.

⁹² OLIVER, 2005: s. 176-178.

vzdělávání, což se projevilo ve velmi malém počtu schopných lídrů a nepříliš vzdělaném konžském obyvatelstvu po odchodu Belgičanů ze země.⁹³

Křesťanské misijní školy nabídly Afričanům pohled na kulturu a možnosti západního světa. Pokud ranou africkou opozicí vůči kolonialismu tvořily ty africké kmeny, jež nejméně ovlivnil západní styl života, tak misie vytvořily nový druh opozice, jejímž cílem nebyla obnova předkoloniálního stavu Afriky, nýbrž dosazení vzdělaných Afričanů do politických a náboženských institucí importovaných do Afriky z Evropy.⁹⁴

Mnoho Afričanů se rovněž vzdělávalo na zahraničí školách, kde se rekrutovali první afričtí doktoři, zemědělci nebo úředníci. Z této generace vzešlo mnoho z velkých afrických mužů, kteří byli lídry nacionalistických revolucí: Jomo Kenyatta a Jaramogi Oginga Odinga v Keni, Hastings Banda v Malawi, Nnamdi Azikiwe v Nigérii nebo Kwame Nkrumah v Ghaně. Podle některých se tak misionářské vzdělávání stalo „Achillovou patou kolonialismu“.⁹⁵

Dalším zvratem v koloniální politice Francie a Velké Británie bylo přidělení práva Afričanům volit si své vlastní zastupitele (poslance aj.). V roce 1946 udělili Francouzi černošské populaci status občanů. Afričané tak získali právo, aby se mohli spojovat v politické strany a další dobrovolné spolky. Všeobecné volební právo získali v roce 1956. Britové dokonce povolovali utváření politických stran na základě náboženské příslušnosti (tato tradice pokračovala i po nezávislosti). Belgie a Portugalsko ve svých koloniích tomuto vzdorovali i v éře po druhé světové válce. Belgie v roce 1958 deklarovala, že její kolonie nebudou připravené na samostatnost dříve než na konci století. O dva roky později získalo Belgické Kongo, Burundi a Rwanda nezávislost. Afričané v portugalských koloniích měli ještě méně práv a spustili válku za nezávislost, aby práva získali. Portugalský režim byl svržen vojenským převratem v roce 1974.⁹⁶

Na počátku 20. století začaly vznikat misie samotných afrických křesťanů. Společně s nimi se objevují Africké nezávislé církve (AICs), které odmítaly dominanci evropských misionářů a požadovaly právo Afričanů na rozvoji vlastní domorodé formy křesťanství, jež bude obsahovat tradiční prvky africké kultury.⁹⁷ AICs reagovaly na evropské křesťany v Africe, kteří byli často spojováni s koloniální vládou, která měla s křesťanstvím obvykle jen málo

⁹³ OLIVER, 2005: s. 178-179.

⁹⁴ Tamtéž: s. 167.

⁹⁵ GRAY, 1982: s. 69.

⁹⁶ GELLAR, 2006: s. 11-12.

⁹⁷ HASTINGS, 1994: s. 493-539.

společného. „Začala tak éra afrikanizace křesťanství, jež zdůrazňovala africkou kulturu pojatou křesťanskými očima.“⁹⁸

Mezi významné AICs patří konžský kimbangismus, církev Simona Kimbanguho, která má v současnosti stále několik milionů stoupenců v DR Kongo i v sousední Konžské republice. Dalším příkladem byla církev Johna Chilembweho v Njasku, která se vyvinula v hnutí proti koloniálnímu systému.⁹⁹ Některé AICs byly zakládány podle etnických linií jako například Aladura, africké křesťanství, které našlo stoupence převážně mezi Yoruby v Nigérii.¹⁰⁰ Jenom v Jihoafrické republice existovalo během koloniálního období okolo dvou tisíc nezávislých sionistických církví, které se odtrhly od nizozemských reformních a anglikánských církví.¹⁰¹

Okolo roku 1950 žilo v Subsaharské Africe dvacet tři milionů křesťanů. Zhruba jedenáct milionů Afričanů bylo římskými katolíky, deset milionů protestanty a dva miliony členů měly Africké nezávislé církve. Nejvíce katolíků působilo v belgických oblastech (tři a půl milionů) a velmi silně zastoupená katolická komunita žila také v Ugandě (jeden mil.) a Tanganice (sedm set tisíc). Přibližně polovina všech protestantů žila v Jihoafrické Unii.¹⁰² Tři miliony z nich byli protestanti černí, dva miliony pak bílí. Třebaže Belgie favorizovala katolíky, silná menšina protestantů žila taktéž v Kongu (jeden a půl mil.). Protestanti dále tvořili významnou část ve většině britských kolonií, mizivou v portugalských a ve Francouzské Západní Africe.¹⁰³

5. Období nezávislosti

V Africe vznikly nové sekulární státy, které svými ústavami zaručovaly náboženskou svobodu. Ve vedení zemí post-koloniální Afriky si zachovali křesťané i muslimové důležité postavení, protože v nově vzniklých vládách často zaujíмали nejvyšší pozice. Ve Francouzské západní Africe, kde měl islám vůbec nejsilnější postavení, spolupracovali křesťané i vládnoucí muslimové v příkladné harmonii. Příkladem pokojné koexistence obou vyznání byl

⁹⁸ ADOGAME, 2008: s. 16.

⁹⁹ GELLAR, 2006: s. 11.

¹⁰⁰ ADOGAME, 2008: s. 16.

¹⁰¹ SUNDKLER, 1961.

¹⁰² Předchůdce dnešní JAR, vznikla po druhé búrské válce 1899-1902. V roce 1910 byly provincie Kapsko, Oranžsko, Natal a Transvaal sloučeny v JAU, získala status dominia.

¹⁰³ HASTINGS, 1979: s. 43-50.

Senegal pod vedením křesťanského prezidenta Léopolda Sédar Senghora. Třebaže stal v čele opoziční strany muslim, mnoho lídrů z předních súfijských bratrstev podporovalo právě Senghora.¹⁰⁴

Z pohledu křesťanů zisk nezávislosti narušil působení evropských misionářů na černém kontinentu, avšak probudil růst domorodého kléru. Rozkvět afrického náboženství se rovněž týkal růstu nezávislých křesťanských církví. Některé z nich byly řízeny charismatickými lidry, kteří své kongregace mnohdy vedli jako autokratičtí monarchové. Nezávislé africké církve se rychleji šířily v oblastech, kde působily protestantské misie.¹⁰⁵

Se ziskem nezávislosti si většina muslimských zemí uvědomovala vlastní islámskou identitu a navazovala vztahy s širším muslimským světem. Stejně tak si byli muslimové vědomí jejich

Nezávislost afrických států.

Zdroj: <http://exploringafrica.matrix.msu.edu/>

¹⁰⁴ GELLAR, 2006: s. 12

¹⁰⁵ Tamtéž: s. 14-16.

minoritního postavení v převážně křesťanských zemích. Zformovali zde zájmové skupiny a začali být více aktivní v politické sféře.¹⁰⁶ Právě v západní Africe se již s koncem koloniální éry dostávala umírněná súfijská bratrstva pod nátlak radikálních islamistických reformátorů. Muslimové ovlivněni wáhhabismem z Blízkého východu vytýkali súfijským řádům jejich odbočení od ortodoxní formy islámu a nízký stupeň znalosti islámského práva. Tyto země potom představovaly živnou půdu radikálním islamistickým hnutím z arabsky mluvících zemí.

Problematický vztah vlády a náboženství zažívala zejména JAR, Ghana, Súdán nebo Guinea. Jihoafrická politika apartheidu diskriminovala černošské obyvatelstvo. Spory mezi církvemi a nacionalistickou afrikánskou vládou se vyostřily poté, když se vláda rozhodla stáhnout finanční podporu z církevních škol a vytvořila systém odděleného vzdělávání v Bantustanech. Celé období politiky apartheidu (1948-1990) bylo protkáno protesty křesťanských církví i jejich protějšků z řad muslimů. V Ghaně se náboženští lídři stavěli do opozice prezidentu Kwameh Nkrumahovi, jenž si kolem sebe začal utvářet kult osobnosti s přivlastňováním náboženských symbolů i jazyka. V nezávislém Súdánu uzavřela v roce 1957 muslimská vláda veškeré misijní školy a později vyhostila také křesťanské misionáře, působící v jižních oblastech státu, v rámci politiky arabizace a islamizace celé země.¹⁰⁷ V socialistické Guineji, která byla pod vedením prezidenta Sékou Tourého napojena na východní blok, žila v nelibosti katolická církev, jejíž ideály se ostře liší od ideologie marxistů. Sékou Touré dokonce katolickou církev znárodnil a zároveň si „ochočil“ muslimské náboženské autority.¹⁰⁸

V 70. letech začal v Africe počet autoritářských režimů stoupat. Po Guineji vznikaly další marxistické režimy v Angole, v Mozambiku nebo v Etiopii, kdy se mnoho muslimských studentů, intelektuálů a lídrů marxistických stran zároveň stávalo oddanými marxisty i radikálními islamisty.¹⁰⁹ Protikřesťanská nálada zavládla také v Zairu diktátora Mobutu Sese Seka. Ten proslul „re-afrikanizací“ zairské společnosti, kdy zakázal křesťanská jména a žil v trvale napjatém vztahu s katolickou církví.¹¹⁰

V roce 1973 vypukla ropná krize, jež vedla k rostoucím cenám ropy na světovém trhu. Z ropné krize profitovaly země Arabského poloostrova, v čele se Saudskou Arábií. Saudská Arábie z obrovských výnosů, které těžba ropy představovala, financovala velké množství

¹⁰⁶ DICKSON, 2005: s. 9

¹⁰⁷ GELLAR, 2006: s. 13.

¹⁰⁸ Tamtéž: s. 14-15.

¹⁰⁹ Tamtéž: s. 16.

¹¹⁰ MUSHETE, 1978: 231-236.

islamistických hnutí napříč Subsaharskou Afrikou. Podporovala myšlenku o vytvoření teokratických států, postavených na právu šaría. V muslimských zemích financovala islámské školy, výstavbu mešit a poskytovala černošským studentům stipendia ke studiu v Saudské Arábii.¹¹¹ Z těžby ropy prosperovala také tehdejší Libye Muammara Kaddáfího. Tohoto diktátora zajímalo především šíření svého osobního vlivu v Africe a až potom propagoval islám. Také napomáhal nemuslimským diktátorům, jakými byli Charles Taylor v Libérii nebo Blaise Compaoré v Burkině Faso. Podobně podporoval rebelská hnutí v Pobřeží slonoviny, Čadu nebo v Gambii, pro které v Libyi organizoval výcvikové kempy. Mnoho stoupenců radikálního islámu pocházelo spíše z města z relativně dobře vzdělané populace a městské mládeže.¹¹²

Během 80. a 90. let zasáhla Afriku vlna demokratizace, jež kolidovala s pádem Železné opony. Kolaps komunistického bloku a konec Studené války byl doprovázen kolapsem či transformací Subsaharských marxistických režimů v Beninu a v Etiopii, Angole a Mozambiku, kde zároveň přispěl ke konci občanských válek.

5. 1 Faith-inspired Organizations

Konec studené války nalákal do Afriky velké množství NGOs, mezi nimiž nechyběly ani tzv. Faith-inspired Organizations (FIOs), což jsou neziskové organizace náboženského charakteru. V Africe působí takovýchto organizací veliké množství, přičemž jejich počet v posledních letech rapidně roste.¹¹³

Drtivá většina FIOs pracujících v Africe má buď křesťanské anebo muslimské pozadí (některé židovské organizace nalezneme v JAR nebo ve východní Africe, v jižní Africe vedou projekty spojené se školstvím bahaisté apod.). Projekty křesťanských FIOs na africkém kontinentu se dají považovat za pokračování mnohaleté evropské a americké misijní činnosti. Nárůst zaznamenávají rovněž zahraniční muslimské organizace. Již od 60. let poskytují Africe pomoc Egypt, Saudská Arábie, Kuvajt nebo Libye. K nejvýznamnějším muslimským FIOs na africkém kontinentu patří World Muslim League (1962), Organization of the Islamic Conference (1969) a World Assembly of Muslim Youth (1973). Tyto organizace jsou zodpovědné za širokou škálu rozvojových projektů. V historii se podílely na výstavbě některých vodních děl a na šíření islámského školství. V 90. letech se arabské FIOs výrazně

¹¹¹ GELLAR, 2006: s. 16.

¹¹² Tamtéž: s. 17.

¹¹³ BERKLEY CENTER FOR RELIGION, PEACE AND WORLD AFFAIRS. 2009: s. 27.

zapojily do pomoci válkou zmítanému Somálsku, které kromě tragédie války zasáhla ubíjející období hladomoru.¹¹⁴

V mnohých zemích plní FIOs některé z funkcí států, jež nejsou místní vlády schopny zaručit samy. Týká se to především oblasti vzdělání a zdravotnictví.¹¹⁵ Důležitou roli zastávají také v ekonomicky stabilních zemích, jako jsou Ghana nebo Kamerun, a to zejména v zaostalejších muslimských regionech na severu, kde je vliv státu značně oslaben. V zónách rozsáhlejšího konfliktu, jako jsou Somálsko anebo DR Kongo, pak FIOs působí s výraznou nezávislostí na místních vládách. Účast FIOs na politickém životě v zemích Subsaharské Afriky je spíše sporadická. Za zmínku stojí činnost muslimských FIOs v Nigérii, které jsou aktivní v kampani na podporu uplatňování práva šaría; a senegalská FIO Ibadou Rahmane, využívající rozvojové aktivity jako nástroj k islamizaci země.

Sice neexistují podrobné informace o ekonomickém dopadu náboženství na africkou společnost, ale postoje podporující ekonomický růst jsou nejvíc rozšířené mezi křesťanskými denominacemi. Naopak islám a hinduismus patří mezi nejvíce „netržní“ náboženství, často odmítající volnou hospodářskou soutěž.¹¹⁶ Podle Møllera islám žádný ekonomický rozvoj neslibuje a nevyžaduje.¹¹⁷ Jeden z pěti muslimských pilířů – povinnost platit tzv. *zakát* (náboženskou daň) – se společně s dobrovolným přispíváním na islámskou charitu, tzv. *sadaqu*, podílí na redistribuci bohatství od nejbohatších k těm nejchudším. Křesťanství rovněž nehledá spásu v materiálním zajištění člověka a ekonomickém růstu země.

Určité rozdíly v ekonomickém jednání se dají vyzorovat mezi katolíky a protestanty. Max Weber tvrdí, že protestantismus zvyšuje důvěru v druhé lidi a povzbuzuje tak ekonomickou směnu, zatímco katolicismus vede k šetrnosti a přisuzuje vyšší důležitost soukromému vlastnictví. Ekonom Peter L. Berger zastává názor, že protestantismus evangelikálního typu je vhodným náboženstvím s ohledem na ekonomický růst pro dnešní Subsaharskou Afriku.¹¹⁸ K ekonomickému rozvoji přispěly náboženské instituce minimálně tím, že představovaly jeden z nejsilnějších hlasů v kampani, která vedla k oddlužení nejchudších zemí světa.¹¹⁹

Obecně jsou FIOs nejsilněji zapojeny do poskytování sociálních služeb. Přes padesát procent veškeré zdravotní péče řídí právě náboženské organizace.¹²⁰ Historicky daná je přítomnost náboženských organizací v africkém školství. FIOs mají několik specifických vlastností, které

¹¹⁴ BERKLEY CENTER FOR RELIGION, PEACE AND WORLD AFFAIRS. 2009: s. 30-32.

¹¹⁵ Tamtéž: s. 27.

¹¹⁶ MARSHALL, 2005: s. 7.

¹¹⁷ MØLLER, 2006: 21.

¹¹⁸ MARSHALL, 2005, s. 7.

¹¹⁹ BELSHAW a kol. 2001, s. 223.

¹²⁰ MARSHALL, 2005, s. 2.

jim dávají výhodnou pozici v práci na udržitelném rozvoji. Jelikož jsou leckdy i desítky let součástí místních systémů, pronikly nejen do velkých měst, ale rovněž do míst velmi vzdálených od centra. Křesťanské FIOs jsou pro rozvojovou práci předurčeny dobrovolnictvím svých členů a tím, že se snaží pomáhat všem lidmi bez výjimky. Nestaví se do pozice, že by dělaly rozdíly mezi etniky či národy.¹²¹

FIOs s původem na africkém kontinentu se nejčastěji zabývají problematikou lidského zdraví, dodržováním lidských práv (zejména práv žen), vzděláváním a s podporou mezinárodních organizací jsou schopné se zapojovat do řešení složitějších projektů, zaměřených na infrastrukturu, humanitární pomoc uprchlíkům či na pomoc obětem ozbrojených konfliktů a přírodních katastrof.¹²²

5. 2 Současné postavení křesťanství a islámu v Subsaharské Africe

Během 20. století se obraz religiózní skladby obyvatelstva Subsaharské Afriky dramaticky proměnil. Jestliže křesťané v roce 1900 tvořili deset, muslimové dvacet a domorodá náboženství skoro sedmdesát procent z celkové populace Subsaharské Afriky, o sto let později už byla čísla úplně obrácená. V roce 2000 měla Subsaharská Afrika dvakrát více muslimů než stoupců domorodých náboženství. Křesťanů bylo dokonce třikrát tolik.¹²³

Počet muslimů se od roku 1900 téměř zdvacetinásobil (z původních 11 milionů v roce 1900 na 234 milionů v roce 2010). Ještě rychlejším tempem rostly počty v případě křesťanského obyvatelstva – v roce 1900 obývalo oblasti Subsaharské Afriky zhruba 7 milionů křesťanů, zatímco v roce 2010 tvořili křesťané téměř polovinu subsaharské populace, tj. 470 mil. Navýšení je téměř sedmdesátinásobné. Subsaharská Afrika se stala domovem zhruba pětiny všech křesťanů světa (přesně 21%) a téměř sedminy veškerých muslimů (15%).¹²⁴

V celé Subsaharské Africe tak žije téměř dvakrát více křesťanů než muslimů, třebaže na celém africkém kontinentu jsou tyto skupiny zastoupeny zhruba rovnoměrně (v rozmezí od 400 do 500 milionů, více je pravděpodobně muslimů).¹²⁵ Protože severní Afrika je hlavně muslimská a jih Afriky převážně křesťanský, k největšímu střetu obou náboženství dochází ve

¹²¹ BELSHAW a kol. 2001, s. 220.

¹²² BERKLEY CENTER FOR RELIGION, PEACE AND WORLD AFFAIRS. 2009, s. 29

¹²³ BARRO & MCCLEARY, 2005: s. 1351.

¹²⁴ PEW FORUM ON RELIGION & PUBLIC LIFE, 2009: s. 19.

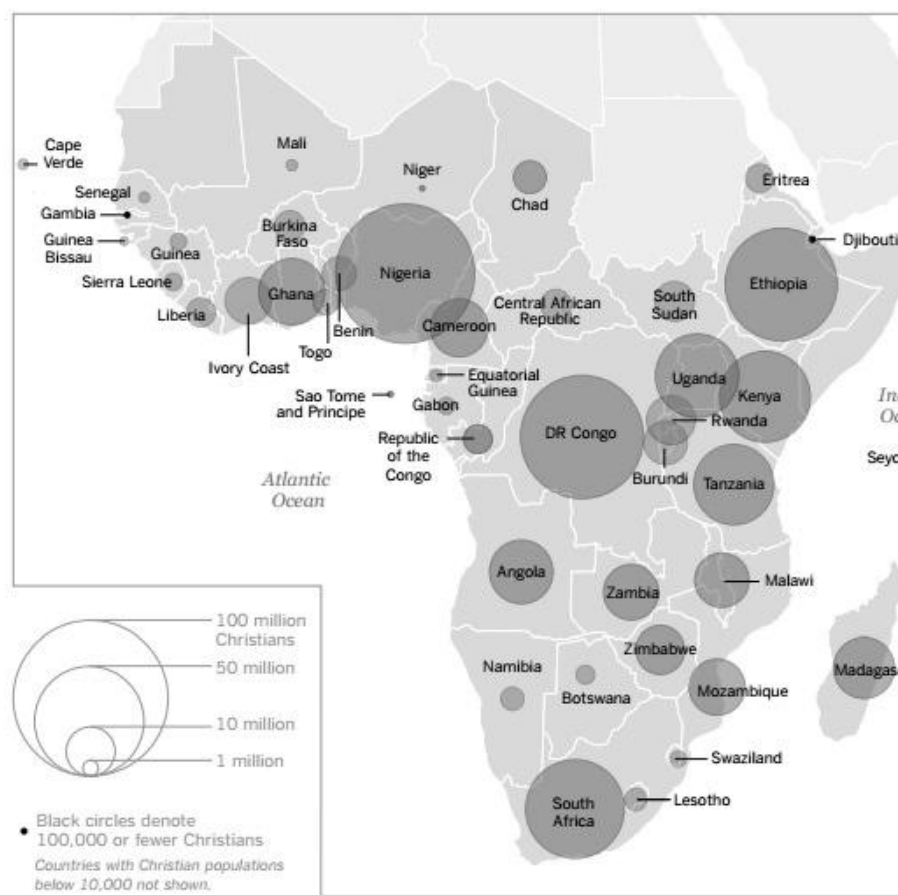
¹²⁵ PEW FORUM ON RELIGION & PUBLIC LIFE, 2010: s. ii.

středu světadílu, na zhruba 6 000 km dlouhém území od Senegalu na západě kontinentu po Somálsko na jeho východní hranici.

Počty křesťanů i muslimů začaly rapidně narůstat s koncem druhé světové války. S výjimkou JAR se islám téměř vůbec nerozšířil na území jižní Afriky. Přesto je celý africký kontinent (počítaje v to i jeho severní oblasti) jediným světadílem, kde žije více muslimů než stoupenců kteréhokoliv jiného náboženství.¹²⁶ Muslimská populace Subsaharské Afriky je nejhustěji rozmístěna v širokém pásu táhnoucím se od Dakaru po Roh Afriky.

Náboženské složení Subsaharské Afriky je mnohem pestřejší než v Africe severní, kde tvoří vyznavači Alláha většinu populace. Kromě silného postavení křesťanství má rovněž v některých zemích významné zastoupení také obyvatelstvo praktikující tradiční africká náboženství.

Africké země s muslimskou populací mohou být rozděleny do tří kategorií (podobně i křesťanské). V zemích první kategorie, jako je např. Senegal, tvoří muslimové absolutní

Počty afrických křesťanů.

Pew Research Center's Forum on Religion & Public Life • 2011

¹²⁶ KABA, 2005: s. 568.

Počty afrických muslimů.

Zdroj: The Pew Forum, 2009

většinu populace. Islám je základním elementem denního života a neexistují významné konflikty mezi muslimy a nemuslimy. Národní konflikty jsou nejčastěji spojené s politikou, ekonomikou, sociálními nebo etnickými problémy, v nichž se nutně neobjevují náboženské konotace.

Ve druhé skupině zemí, jako je například Jihoafrická republika, tvoří muslimové jasnou menšinu. Islám není významnou součástí denního života obyvatel a muslimové nejsou tolik integrováni do státní politiky. Nenajdeme zde významné konflikty mezi muslimy a nemuslimy. Národní problémy jsou opět spíše politické atd.

V zemích poslední skupiny, například v Nigérii, tvoří muslimové významnou součást populace (netvoří rozhodující většinu, zároveň však tvoří alespoň výraznou menšinu). Národní konflikty mohou být politického, ekonomického, sociálního, etnického, stejně jako náboženského charakteru. Náboženství je zde častějším indikátorem mezináboženských konfliktů v ostatních zemích. Dědictví kolonialismu v těchto zemích vytvořilo rozdílný přístup (muslimské a křesťanské populace) k rozvoji, politickému vlivu, potažmo k přístupu ke zdrojům.¹²⁷

¹²⁷ SOARES & OTAYEK, 2007: s. 137.

Kompozice muslimského obyvatelstva početně reflektuje světové rozdělení na šiitskou a sunnitskou větev. Sunnitě mají v Subsaharské Africe jasnou převahu a jen v málo zemích, např. v Čadu nebo Tanzanii, tvoří šiitové významnou část muslimské populace. Africkou zvláštností je vnímání tohoto rozdělení islámu. V některých zemích se muslimové cítí „prostě jako muslimové“ (just a muslim)¹²⁸, aniž by náleželi k jedné z islámských větví (časté v Mali nebo Nigérii). Velké zastoupení si z historie dochovali stoupenci mystického hnutí zvaného súfismus a jen málo Afričanů se identifikuje s heterodoxním islámským hnutím ahmadíja.¹²⁹

Africké země bychom mohli rovněž rozdělit podle příslušnosti ke křesťanským církvím. Mezi převážně protestantské země patří zejména státy jižní Afriky (Botswana, JAR), ale i bývalé britské kolonie (Ghana, Keňa). V dalších zemích jako Kamerun či Rwanda tvoří jasnou většinu katolíci.

Poslední skupinou zemí jsou státy bez výrazné převahy protestantismu či katolicismu (Uganda, DR Kongo nebo Čad). V Etiopii už od starověku tvoří nejvýznamnější křesťanskou majoritu členové etiopské ortodoxní církve.¹³⁰

Také bychom dokázali určit populační zastoupení v rámci protestantských denominací. V Subsaharské Africe se nachází zástupci všech velkých protestantských církví. Pětinu křesťanů v Čadu a Libérii tvoří baptisté. Výrazný podíl na skladbě křesťanského obyvatelstva Zambie mají adventisté. Zhruba desetina Kamerunců jsou presbyteriáni a desetina Tanzanců nebo Keňanů je členy anglikánské církve. Největší zastoupení afrických nezávislých církví má JAR. Stoupenci letničního hnutí se zvláště nacházejí tam, kde má silné zastoupení protestantské obyvatelstvo (Libérie, Ghana nebo Nigérie).¹³¹

Pro Afriku je typické, například v ostrém kontrastu s USA nebo s Evropou, že je zde jen velmi málo nevěřící populace. Větší procento nevěřících mají jen některé země v jižní části kontinentu (nejvíce Botswana).¹³²

Navzdory dominanci křesťanství a islámu nevymizela tradiční africká náboženství, byť došlo k rapidnímu poklesu v počtu jejich stoupců. Tato náboženství spíše koexistují s islámem a křesťanstvím. Často se pouhé soužití proměňuje v praktikování prvků náboženství druhého. Afričtí křesťané a muslimové často věří na čarodějnice a zlé duchy anebo vyhledávají pomoc

¹²⁸ PEW FORUM ON RELIGION & PUBLIC LIFE, 2010: s. 21.

¹²⁹ Tamtéž: s. 21.

¹³⁰ PEW FORUM ON RELIGION & PUBLIC LIFE, 2010: s. 22.

¹³¹ Tamtéž: s. 22-23

¹³² U.S. Department of State: International Religious Freedom Report 2010.

tradičních léčitelů a vzdávají oběti významným předkům. Vznikají tak synkretické církve, které spojují prvky různých náboženství.

Výše zmiňovaný kimbangismus, který je rozšířený v obou konžských republikách, přijal prvky křesťanství a tradičních afrických náboženství. Podobným způsobem vznikly synkretické církve v Botswaně, v Zimbabwe nebo Lesothu. Zhruba třináct procent všech Botswanaňů, resp. pětina všech Svazijců, se hlásí k nějaké synkretické církvi. Synkrezi liberijské harristické církve, protestantské církve a domorodých praktik vzniklo náboženství, které dnes vyznává asi jedno procento obyvatel Pobřeží slonoviny.¹³³

Zatímco většina synkretických náboženství Afriky vznikla sjednocením křesťanských či islámských tradic s původním africkým náboženstvím, Zetahil, unikátní náboženství v Ghaně, a chrislam, podobné náboženství v Nigérii, slučuje principy islámu a křesťanství.¹³⁴

5. 3 Budoucnost religiózní skladby africké populace

Současná religiózní skladba populace Subsaharské Afriky vypovídá o tom, že zde žádné z náboženství nebude šířit tak rapidně, jako tomu bylo během 20. století. Existují pro to dva důležité důvody: většina obyvatel už je oddanými křesťany anebo muslimy, což znamená pokles potenciální konverze k jednomu či druhému náboženství. Jen malý důkaz vypovídá o tom, že by africké křesťanství anebo islám rostlo na úkor druhého (jednu z výjimek představuje Uganda, kde zhruba jedna třetina obyvatelstva za svého života přešla z islámu ke křesťanství). K významnějšímu přelivání věřících dochází maximálně v rámci křesťanských církví změnou katolického přesvědčení na protestantské a naopak (častější ve Rwandě, DR Kongo nebo v Zambii). Druhým důvodem je fakt, že muslimové s křesťany tvoří ve většině zemí více než 90 procent z celkového obyvatelstva, tzn. potenciál pouhé desetiny konvertitů z jiného náboženství (nebo těch, co jsou bez vyznání).¹³⁵

Tyto prognózy se však netýkají absolutního počtu budoucích afrických věřících. Jestliže měla celá Afrika 100 milionů obyvatel (6 % z celé planety) v roce 1900 a v roce 2005 dosáhla své první miliardy (15 %), předpokládá se, že v polovině 21. století bude na světě okolo 2 – 2,25 miliardy Afričanů (čtvrtina veškerého lidstva). V kontextu s křesťanstvím to znamená, že v roce 2050 bude v Africe žít nejvíce křesťanů na světě (více než jedna miliarda, která bude představovat asi třetinu všech křesťanů na světě). Ve druhé dekádě 21. století také poroste

¹³³ ADOGLA, 2010: s. 91.

¹³⁴ Tamtéž: s. 91.

¹³⁵ PEW FORUM ON RELIGION & PUBLIC LIFE, 2010: s. 12-24.

podíl nearabské populace na celkovém počtu světových muslimů. Největší část se bude týkat Afriky, především té subsaharské. Pravděpodobně největší absolutní přírůstky věřících se budou týkat Nigérie. Ta má dnes sedmou největší populaci světa (přes 160 miliónů obyvatel), která bude v roce 2050 téměř dvojnásobná.¹³⁶

5. 4 Křesťansko-muslimské vztahy v současné Subsaharské Africe

Ve většině afrických zemí existují jen sporadické případy antikřesťanského či antimuslimského odporu. Obě náboženské skupiny se těší obecně rovnému zacházení ze strany státních vlád. Podle výzkumného centra Pew Forum on Religion & Public Life většina Afričanů ve své zemi nevnímá nepřátelství mezi křesťany a muslimy (výjimkami jsou Guinea-Bissau, Čad anebo Tanzanie). Mezináboženský konflikt představuje pro Afričany menší problém než nezaměstnanost, kriminalita či politická korupce. Avšak občané některých států, jako jsou Nigérie, Rwanda, Džibutsko anebo DR Kongo, vidí náboženský konflikt jako veliký problém. Často je míra znepokojení z náboženského konfliktu úzce propojena se strachem z etnického konfliktu. V Subsaharské Africe jeden s druhým mnohdy úzce souvisí, protože nezdávka jsou členové jednoho etnika jednotní ve vyznání své víry. Například v Nigérii jsou skoro všichni členové kmene Igbo považováni za křesťany, zatímco většina lidí z kmene Hausa praktikuje islám. Podobně jsou v Čadu téměř všichni Arabové muslimové, kdežto skoro všichni Saraové vyznávají křesťanství.¹³⁷

Mnoho Afričanů se rovněž vyjadřuje proti náboženskému extremismu. Obava z muslimského extremismu převažuje nad strachem z křesťanského extremismu v těch státech, kde převládá muslimské obyvatelstvo, ve státech, kde jsou počty křesťanů a muslimů přibližně stejné, a také v zemích, kde existuje významná muslimská menšina (např. Ghana, Etiopie). Naopak v některých zemích s malou muslimskou minoritou převažuje strach z extremismu křesťanského (např. JAR a Zambie). Často jsou věřící nespokojeni s extremismem uvnitř vlastní náboženské skupiny.¹³⁸

Jak křesťané, tak muslimové přiznávají, že toho jedni o druhých příliš nevědí, ale vnímají obě náboženství jako velmi odlišná. Nejvíce společného na obou vyznáních vidí obyvatelé převážně muslimských zemí (nejvíce Senegalci). Obecně jsou muslimové pozitivnější v názorech na křesťany, než je tomu naopak (muslimové mají tendenci vidět křesťany jako

¹³⁶ JENKINS, 2010: s. 45.

¹³⁷ PEW FORUM ON RELIGION & PUBLIC LIFE, 2010: s. 37-44.

¹³⁸ Tamtéž: s. 45-46.

tolerantní, čestné a s respektem vůči ženám – podobně mnoho křesťanů smýšlí o muslimech). Naopak křesťané si často s islámem spojují pojem „násilný“ (nejvíce křesťané v Čadu a Ghaně). Relativně nízké procento lidí je provdáno za člověka opačného vyznání, poněvadž myšlenka na smíšené manželství nejsou Afričané příliš nakloněni.¹³⁹

Naprostá většina afrických křesťanů a muslimů zavrhuje potraty, prostituci, sebevraždy i homosexuální chování. Velká část z nich také nesouhlasí s předmanželským sexem. AIDS je Afričany často vnímán jako Boží trest za nemorální sexuální chování. Rovněž jako na morálně špatné pohlížejí Afričané na rozvody (silnější je tato tendence mezi křesťany). Avšak k silnému rozporu mezi oběma skupinami dochází v otázce polygamie. Třeba v Nigérii zhruba považuje 70 procent muslimů polygamii jako morálně přijatelnou (oproti 20 procentům křesťanů). Tradičně silná je muslimská opozice vůči pití alkoholu.¹⁴⁰

Většina současných afrických vlád zachází s křesťany a muslimy rovnocenně. Bez ohledu na víru podporují Afričané demokracii a mír mezi jednotlivými náboženstvími. Současně se však z obou táborů ozývají hlasy, které by v zemi zavedly zákony založené na právu šaría, resp. na Desateru. Obyvatelé států s výraznou muslimskou populací většinou podporují tělesné tresty jako bičování nebo useknutí ruky za spáchanou krádež. Částečnou podporu má také trest ukamenováním za cizoložství. Skoro ve všech zemích (kromě Guiney-Bissau) jsou křesťané těmto trestům nakloněni mnohem méně než muslimové.¹⁴¹ V Džibutsku se téměř dvě třetiny obyvatel vyjádřily pro trest smrti za opuštění islámu.¹⁴²

¹³⁹ PEW FORUM ON RELIGION & PUBLIC LIFE: 2010 s. 36-45.

¹⁴⁰ Tamtéž: s. 53.

¹⁴¹ Tamtéž: s. 41-49.

¹⁴² Tamtéž: s. 50.

6. Role křesťanství a islámu v jednotlivých afrických regionech¹⁴³

6.1 Západní Afrika

Země západní Afriky můžeme rozdělit do dvou kategorií – jednak podle geografického rozložení (sahelská oblast vs. pobřežní oblast), jednak podle náboženské skladby obyvatelstva. Ve státech, kterými prochází neúrodný pás Sahelu, muslimové svými počty křesťanskou populaci převyšují. Zatímco ve většině zemí při pobřeží Guinejského zálivu muslimové s křesťany vytvářejí přibližně stejně početné komunity věřících. Charakteristickým rysem států Guinejského zálivu je rozmístění věřících: zatímco křesťané spíše obývají jižní oblasti při pobřeží, muslimové obývají vnitrozemské severní oblasti těchto států. Roli zde sehrálo pronikání věřících už ve středověku – muslimští obchodníci ze severu Afriky, křesťanští mořeplavci na svých námořních cestách podél pobřeží kontinentu.

6.1.1 Země Sahelu

- Senegal, Gambie, Mauritánie, Mali, Burkina Faso, Niger

záp. Afrika - Sahel	křesťané	muslimové	domorodá	kolonizátor
Burkina Faso	23	61	15	FRA
Čad	1/3	> 50	< 2/3	FRA
Gambie	9	90	1	VB
Mali	4	90	6	FRA
Mauritánie		> 99		FRA
Niger	2	98		FRA
Senegal	4	94	2	FRA

Údaje IRFR pro rok 2011.

Všechny tyto sahelské země bývaly součástí Francouzské západní Afriky (kromě britské Gambie). Jak již bylo zmíněno, muslimové zde vytvářejí podstatnou většinu obyvatelstva. Pouze v Burkině Faso a v Gambii nalezneme výraznější podíl křesťanů na celkové skladbě populace. Kromě Nigeru a Mauritánie, kde bychom mohli s nadsázkou hovořit o stoprocentní muslimské většině, žijí ve venkovských oblastech zbylých států početnější populace animistů a přívrženců jiných domorodých náboženství. Co se křesťanů týče, převládají katolíci.

Pokud bychom v těchto zemích hledali jiné než muslimské komunity, nacházely by se především v jižních oblastech jednotlivých států. Senegalští křesťané, podobně jako ti gambijští, žijí v západní a jižní části státu. Početnější komunity křesťanů bychom rovněž

¹⁴³ V následující kapitole jsou zdrojem všech necitovaných údajů roční reporty International Religious Freedom Report z let 2010 a 2011, které každoročně provádí americké Ministerstvo zahraničních věcí.

hledali v hlavních městech. Mauritánští křesťané žijí v hlavním městě Nouakchottu a v Nouadhibou, jenž se nachází v jižní části země při pobřeží Atlantského oceánu. Hlavní město Burkiny Faso, Ouagadougou, má dokonce smíšenou muslimskou a křesťanskou populaci. Křesťany těchto sahelských zemí tvoří často přistěhovalci, mnohdy s původem i mimo africký kontinent (část křesťanů v Burkině Faso pochází ze Sýrie a Libanonu) nebo v sousední křesťanské zemi (ghanští nebo tožští imigranti v Nigeru). Podobně je to také s nunnitskými muslimy, kteří mají mnohdy původ na Předním východě nebo v Pandžábu.

Zejména v Senegal, Gambii a v Burkině Faso, tedy v zemích, kde je vedle islámu, potažmo křesťanství, silněji zastoupeno obyvatelstvo vyznávající tradiční náboženství, je rozšířena synkreze domorodých náboženství s islámem (nebo křesťanstvím).¹⁴⁴

Co se týká skladby muslimského obyvatelstva, převažuje v těchto zemích populace praktikující súfijskou spiritualitu islámu. Súfijské řády mohou vycházet jak ze sunitské, tak i ze šíitské tradice. Většina súfijských tarík však obecně vychází ze sunnitského pojetí islámu (Podobně je to s muslimy západní Afriky, kdy naprostá většina praktikuje sunnitskou formu islámu. Početnější šíitská menšina žije v Nigeru.). V celé západní Africe převažují tři súfijská bratrstva – muridíja (nejrozšířenější v Senegal), tidžáníja a kádíríja. Rozdíl mezi jednotlivými řády není takový, aby bránil věřícím ve společné modlitbě v jedné mešitě. V Gambii nalezneme členy heterodoxní větve islámu ahmadíji, která má původ v indickém Pandžábu (přišla sem díky migrantům z jižní Asie).

Ve všech zemích kromě Mauritanie je konstitucí zaručena svoboda vyznání. Mauritánská ústava z roku 1991 definuje zemi jako islámskou republiku, která uznává islám jako jediné státní náboženství. Vláda sice nezakazuje ostatní náboženství, ale například trestá tištění a distribuci neislámských náboženských materiálů (třebaže jejich vlastnictví zakázané není). Bohoslužby jsou povoleny jenom v některých křesťanských církvích. Nicméně náboženské komunity se spíše setkávají v soukromých domácnostech svých členů. Zakázán je také náboženský proselytismus jiných než muslimských skupin. Podle Ministerstva zahraničních věcí USA byla v roce 2010 Mauritanie jediným státem bez náboženské svobody. V Mauritanii samotní občané země považují islám za základní jednotící prvek státu, jenž

¹⁴⁴ V Burkině Faso je častým jevem obvinění z čarodějnictví. Týká se to především starších žen, jež jsou pak nuceny opustit svůj domov. Katolická církev v Ouagadougou zřizuje tzv. Delwende Shelters, které takovými ženám poskytují přístřeší. Podobné přístřešky provozuje Ministerstvo sociálních akcí v některých dalších městech v zemi.

sjednocuje velký počet různých etnik.¹⁴⁵ Ostatní země Sahelu jsou sekulárními státy se svobodou vyznání.

Mauritánské soudnictví se v rodinných případech řídí právem šaría (např. podle něj je svědectví dvou žen rovno svědectví jednoho muže). V případech mimo rodinné právo se soudnictví právem šaría neřídí (zde už zákon vnímá muže a ženy stejně). Podobně jako v Mauritánii, nabízejí i Senegal a Gambie svým muslimům rozhodovat se podle práva šaría, avšak senegalské i gambijské soudy dávají možnost řídit se i podle neislámského práva. Výkladem šariy se zabývá islámská právní věda nazývaná fiqh (též fikh). Fiqh vychází ze čtyř zdrojů – hlavním zdrojem je Korán, potom sunna. Zbylými dvěma zdroji jsou tzv. qijás (analogie) a idžmá (konsenzus). Qijás zkoumá dané skutečnosti v analogii s Koránem, kdežto idžmá je daná výsledkem, ke kterému dochází nejvyšší autority přes islámské právo.¹⁴⁶

V sunnitském pojetí islámu rozlišujeme čtyři základní právní školy (tzv. mazhaby), které jsou nazývány podle svého zakladatele. V celé západní Africe převažuje málikovský mazhab, který v 8. století založil Málík Ibn Anas. Tento rigidní směr, vycházející z doslovného výkladu Koránu, nedominuje pouze v západní Africe, ale ovládl rovněž celý Maghreb (na pobřeží východní Afriky převládá šáfiovský mazhab).

Třebaže jsou všechny země v oblasti převážně muslimské, není podmínkou povinná výuka islámu na základních školách (vyjma Mauritánie). V Mali a v Burkině Faso existuje množství muslimských, ale také křesťanských organizací, které se starají o provoz soukromých náboženských škol. Senegal a Gambie, tedy země, jež jsou nejvíce otevřené ostatním náboženstvím, povolují výuku křesťanství a v těchto zemích dokonce existují křesťanské školy (v Senegalu nadto dotované vládou – dostávají dokonce největší část z vládních peněz). Křesťanské školy v Senegalu mají dlouholetou a úspěšnou tradici a jsou navštěvovány především muslimy. Na popularitě zde získávají bilingvní muslimské školy (arabština, francouzština). Ve dvanáctimilionové zemi je navštěvuje zhruba šedesát tisíc studentů. Krom toho podporuje senegalská vláda finančně i materiálně náboženské organizace (stará se především o významné sakrální stavby), přičemž k těmto fondům mají přístup všechna náboženství. Rovněž asistuje při účasti muslimů na každoroční pouti do Mekky (hadždž), kdy poutníkům poskytuje stovky letenek zdarma. Podobně podporuje poutě katolíků do Svaté

¹⁴⁵ Ve snaze omezit extremismus v zemi pořádá vláda různá sezení, která mají přispět k umírnění muslimů. Vznikají tak různé vládní iniciativy jako „Vyšší měsíční plat pro umírněné imámy“, kteří prošli zkouškou „umírněnosti“, apod. Dokonce vyšel novinový rozhovor s biskupem z Nouakchottu, který volá po legalizaci křesťanství a má touhu po překladu Bible do jazyka Hasaníjů.

¹⁴⁶ KROPÁČEK, 1993: s. 118.

země nebo do Vatikánu. Obecně se náboženství v Senegalu těší významné svobodě, kdy křesťané s muslimy podporují vzájemný dialog, společně se podílejí na řešení vztahů mezi vládou a opozicí apod. Bez zajímavostí není ani fakt, že v zemi s 94% muslimskou většinou je z deseti státních náboženských svátků hned šest křesťanských.

O vzájemný mezináboženský dialog se snaží také vlády ostatních zemí. V Gambii existuje Mezináboženská skupina pro dialog a mír, skládající se z reprezentantů křesťanů, muslimů a baha'istů. Schází se pravidelně a diskutuje otázky směřující k harmonickému soužití osob různého vyznání, podporující náboženskou svobodu v zemi.¹⁴⁷ Do Skupiny ale nejsou zahrnuti baptisté, adventisté a některé další protestantské denominace. Muslimové a křesťané Nigeru rovněž podporují vzájemný dialog a osvětu u obyčejného obyvatelstva, aby se zamezovalo náboženským nepokojům. V zemi v roce 2010 převzala na jeden rok vládu vojenská junta. Radikální islám v Nigeru představuje potenciální hrozbu, protože zde za posledních 15 let přibýlo více radikálních islamistů než jinde v západní Africe.¹⁴⁸ Navíc je Niger geograficky ohrožován radikály ze všech možných směrů – na západě sousedí s Mali, které sužují boje radikálů s vládními a mezinárodními jednotkami, na severovýchodě s nestabilní Libyí a na jihu se severní Nigérií, kde velkou hrozbu představují sektářští fundamentalisté z Boko Haram.

V Mali vláda spolupracuje s tzv. Sborem moudrých mužů, který zahrnuje katolického arcibiskupa a lídry protestantů a muslimů. Země má silnou tradici k toleranci nemuslimských náboženství, přičemž častým jevem jsou zde rodiny s příslušníky různých vyznání. Situaci však ztěžuje současná politická krize v zemi, kdy v dubnu roku 2012 vyhlásila nezávislost severní část Mali – Azavad. Sever země okupují radikálové z Mouvement National pour la Libération de l'Azawad (MNLA), kteří usilují o samostatný stát Tuaregů pod právem šaría. Kromě toho se snaží vymýtit vše neislámské, včetně starobylé malijské kultury.¹⁴⁹ S MNLA spolupracuje wahhabistická skupina Ansar Dine, která prosazuje zavedení práva šaría na celém území Mali. Navíc v zemi působí Al-Káida islámského Maghrebu (AQIM), jež má především na území Azavadu významný vliv.

¹⁴⁷ O dobrém vztahu mezi muslimy a křesťany v Gambii napovídá každoroční prezidentova oslava Vánoc, který jakožto oddaný muslim pořádá státní vánoční večeři. Také všechna vládní zasedání začínají muslimskou a křesťanskou modlitbou.

¹⁴⁸ THE GUARDIAN, 2013 [online].

¹⁴⁹ THE GUARDIAN, 2013 [online].

AQIM je wahhábistickou organizací. Wahhábismus je sunnitskou fundamentální formou islámu, jejíž základy položil v polovině 18. století Abd al-Wahhába. Termín „wahhábismus“ začali používat jeho ideoví odpůrci. Sami sebe pak wahhábisté označují pojmem „salafíja“ (salafismus, salafisté). Skupina se utvořila z původní The Salafist Group for Call and Combat (GSPC), která byla v roce 2002 zařazena na list teroristických organizací. V roce 2006 se oficiálně spojila s al-Kaídou a vešla ve známost pod jménem AQIM. Zůstala převážně regionální teroristickou skupinou. Adaptovala více protizápadní rétoriku a ideologii a jejím cílem je svržení afrických režimů a nastolení islámského chalífátu v oblasti. Frakce AQIM se v zemích Sahelu soustřeďují na únosy civilistů (většinou návštěvníků z Evropy) a na útoky na bezpečnostní síly. Nejširší zázemí AQIM se nachází v severovýchodním Alžírsku a dále v Mali, Nigeru a Mauritánii.¹⁵⁰

Při spolupráci USA s místními vládami vznikla tzv. Trans-Sahara Counterterrorism Partnership (TSCTP), která představuje snahu o společný boj proti terorismu na území Sahelu.¹⁵¹ Mali zaznamenalo nejhorší meziroční pokles v indexu svobody, který každoročně uděluje americká nezisková organizace Freedom House.¹⁵² Podle UNHCR překročilo hranice Mali na 50 000 uprchlíků od období, co na severu země převzali moc islamisté.¹⁵³ Navíc boje proti radikálům mohou přenášet konflikt do okolních zemí a zároveň do těchto bojů okolní země zapojují.

6. 1. 2 Senegal

„Senegal představuje rovnováhu mezi moderním a sekulárním státem a muslimskou tradicí.“¹⁵⁴

Zcela mimořádným příkladem fungující společnosti a pokojného soužití muslimů s křesťany je již řadu let Senegal. Moderní hranice Senegalu vytvořilo koloniální panství Francie. Ta převzala kontrolu nad územím v polovině 19. století a řídila zemi do nezávislosti v roce 1960. Zdejší politický islám představuje konstruktivní a stabilizující sílu, jejíž základy byly položeny již v koloniální periodě. Francouzi, kteří se obávali džihádu, se místním náboženským lídrům podřídili v náboženských záležitostech výměnou za francouzskou správu území a kontrolu administrativy včetně daní. Post-nezávislý Senegal se skládal z několika etnických skupin, kdy žádná netvořila většinu populace. Raná historie země byla

¹⁵⁰ U.S. DEPARTMENT OF STATE, 2012: s. 258-259.

¹⁵¹ U.S. DEPARTMENT OF STATE, 2011: s. 8-23.

¹⁵² Součástí dvousložkového (politické vs. společenské svobody) indexu je rovněž náboženská svoboda v zemi.

¹⁵³ THE GUARDIAN, 2013 [online].

¹⁵⁴ CREEVEY, 2005.

poznámenána neúspěšným pokusem o sjednocení se sousedními státy. Ještě před vznikem samostatného Senegalu se země spojila s Mali za vzniku Malijské federace, která však trvala pouze několik měsíců. Senegal později vytvořil konfederaci s Gambií, jež existovala od roku 1982 do roku 1989 (tzv. Senegambie).

V Senegalu působí množství faktorů, které by v jiných zemích vedly k náboženskému konfliktu či k občanské válce. Země si prošla kolonialismem, existuje zde dominantní postavení jednoho náboženství a zároveň se tady vyskytuje velký počet náboženských minorit, demografie vykazuje vysokou etnicitu a islám hraje hlavní roli v senegalské politice. Nádavkem k tomu na křesťanském jihu několik desetiletí probíhal separatistický konflikt, který však nenabral náboženského rozměru a nevedl k brutalitám jako při jiných afrických konfliktech. Střet mezi vládními jednotkami a separatistickým Hnutím demokratických sil Casamance (území obydlené především katolíky) začal na začátku 80. let a trval až do začátku nového milénia. Boje si sice vyžádaly na 1300 ztrát na životech, ale nevedly k radikalizaci populace a nenabraly náboženského charakteru.¹⁵⁵

Po získání nezávislosti se stala dominantní silou senegalské politiky súfijská bratrstva, vykonávající významná politická rozhodnutí. Stoupenci súfismu byli a i často jsou zároveň nejvyššími představiteli senegalské politiky. Například prezident Abdoulaye Wade (2000-2012) se pokládal za přívržence muridíjské taríky.¹⁵⁶¹⁵⁷

Súfismus a obzvláště jeho africká forma (l'islam noire) je historicky velmi tolerantní k odlišným náboženstvím a neuchyluje se k násilí. Bratrstva spolupracovala s francouzskými autoritami již v průběhu koloniálního období a poté vytvořila blízký vztah s prvním prezidentem země, katolíkem Léopoldem Sédar Senghorem. Výsledkem byl vztah vzájemné závislosti: političtí lídři se opírali o podporu náboženských lídrů, zatímco súfijské řády vyžadovaly svobodu své působnosti. Senegalská sekulární konstituce navíc politikům zakazuje, aby využívali náboženství k politickým cílům.¹⁵⁸

¹⁵⁵ BERKLEY CENTER FOR RELIGION, 2009: s. 56.

¹⁵⁶ DICKSON, 2005.

¹⁵⁷ VILLALÓN, 2011: Zatímco mezi hlavními súfijskými bratrstvy existovala jistá rivalita, vztahy mezi nimi byly vždy přátelské a vzájemně se těšily úspěšné spolupráci. Do jisté míry to bylo dané opatrným jednáním prvních dvou prezidentů, Senghora a Dioufa, kteří se snažili přístup k jednotlivým řádům vyvažovat. Nástup Wadea do úřadu prezidenta s sebou přinesl náznaky jistého napětí, protože sám oddaný příznivec muridíjského směru např. v den svého zvolení podnikl návštěvu do posvátného města muridíje, do Touby. Mnozí tidžánisté (nejpočetněji zastoupena taríka v Senegalu) a členové ostatních nemuridíjských řádů v tom viděli krok, kterým prezident naznačoval nadřazenost muridíje nad ostatními.

¹⁵⁸ BERKLEY CENTER FOR RELIGION, 2009: s. 57-58.

Ve srovnání s islamismem, jehož ideje ovlivňují většinu zemí islámské Afriky, je súfismus pro svou pokojnou povahu tradičně spojován s demokratickou změnou. Od 80. let ale počet reformistických a islamistických ideologií v Senegalu narůstá.¹⁵⁹ Stejně jako jinde v muslimském světě vznikala hlavní těžiště islamistického hnutí na univerzitách. V průběhu 80. let dosáhli senegalští islamisté symbolického vítězství postavením mešity v dakarském kampusu. Dalším vítězstvím těchto skupin bylo prosazení zákona o nošení závoje muslimských studentek na univerzitách. V posledních letech začínají být aktivní konzervativní islámské skupiny (např. Ibadou Rahmane), které se angažují v sociální činnosti a provozují vzdělávací instituce po celé zemi. Další islamistické skupiny jsou v zemi sice aktivní, ale na senegalskou společnost nemají větší vliv.¹⁶⁰

Súfisté se rovněž zapojují do řešení rozvojových problémů v zemi. Súfijská bratrstva jsou úspěšně zapojena do programů pro udržování nízké míry populace nakažené HIV/AIDS. V průběhu 80. let spojili náboženští vůdci (včetně katolické církve) síly se senegalskou vládou a prezidentem Abdou Dioufem (později i Abdoulayem Wadem) a přijali širší opatření na prevenci nákazy HIV/AIDS a její šíření ve společnosti. V 90. letech v tomto odvětví působily více než dvě stovky NGOs, včetně islámských FIOs. Jednou z nich byla Jamra and Reseau Islam et Population, která využívala rádio i televizi k šíření osvěty ohledně nebezpečností dané problematiky. Mezinárodní organizace (včetně WHO, USAID aj.) rozpoznaly důležitost náboženských lídrů v distribuci humanitární pomoci a vzdělávacích materiálů a společně organizovaly workshopy a symposia k prevenci HIV/AIDS.¹⁶¹¹⁶²

Třebaže je Senegal známý svou náboženskou tolerancí a mírovou koexistencí různých vyznání, dochází i zde k občasné diskriminaci jiných náboženství, a to zejména evangelických církví, které v zemi zaznamenávají viditelného nárůstu.¹⁶³

¹⁵⁹ VILLALÓN, 2004: s. 61.

¹⁶⁰ Tamtéž: s. 63.

¹⁶¹ BERKLEY CENTER FOR RELIGION, 2009: s. 34.

¹⁶² Podobného úspěchu bylo stejnými postupy dosaženo v sousedním Mali.

¹⁶³ U.S. Department of State, 2012.

6. 1. 3 Pobřeží Atlantského oceánu

- Guinea, Guinea-Bissau, Sierra Leone, Libérie, Ghana, Togo, Benin, Pobřeží slonoviny, Nigérie

záp. Afrika - pobřežní	křesťané	muslimové	domorodá	kolonizátor
Benin	> 32	24	6 + 17 vúdú	FRA
Ghana	69	16	8	VB
Guinea	10	85	5	FRA
Guinea-Bissau	10	40	50	POR
Libérie	85,5	12	0,5	nez.
Nigérie	45	50	5	VB
Pobřeží slonoviny	35-40	35-40	25	FRA
Sierra Leone	21	77		VB
Togo	48	14	33	NĚM (VB, FRA)

Údaje IRFR pro rok 2011.

Téměř všechny země západní Afriky při pobřeží Atlantského oceánu byly součástí koloniálního panství Francie anebo Velké Británie. Jsou zde dvě výjimky – Guinea-Bissau, bývalá kolonie Portugalska, a Libérie, která společně s Etiopií jako jediná v Africe nemá za sebou koloniální minulost. Země západní Afriky bychom podle náboženského složení obyvatelstva mohli rozdělit do tří kategorií. První skupinu zemí tvoří státy s převážně muslimskou populací. Patří sem Guinea, Sierra Leone a Guinea-Bissau¹⁶⁴. Druhou skupinu pak tvoří země s jasnou převahou křesťanů nad muslimy. Mezi ně patří Libérie, Ghana, Togo a mohli bychom zde zařadit i Benin, který má (podle deset let starého censu) dvakrát větší počet křesťanů než muslimů, ale přibližně stejně početnou skupinu, jako je ta křesťanská, která vyznává tradiční náboženství. Vedle Beninu zde existují i další země, jež mají výraznou složku obyvatel vyznávajících tradiční náboženství. V Togu, Pobřeží slonoviny a Guineji-Bissau žije více než 20% skupina stoupců afrických náboženství. Poslední kategorií jsou dvě země, Nigérie a Pobřeží slonoviny, kde jsou počty křesťanů a muslimů takřka vyrovnané.

Obecně se dá tvrdit, že počet muslimského obyvatelstva se snižuje směrem od Senegalu na jihovýchod podél pobřeží Atlantského oceánu a od Sahelu jižním směrem k pobřeží Guinejského zálivu.). Občanská válka v Sierra Leone, která oficiálně skončila v roce 2002, dříve severo-jihní rozdělení křesťanů a muslimů uvedla do pohybu, čímž zapříčinila pohyb obyvatelstva napříč regiony. Podobná situace nastala v Pobřeží slonoviny. Zde jako ve všech

¹⁶⁴ U Guineji-Bissau se statistiky rozcházejí. Údaje World Religion Database, amerického Ministerstva zahraničních věcí a CIA udávají počty muslimského obyvatelstva Guineji-Bissau v rozmezí 38 – 50 procent s 10 procenty křesťanů. Pew Forum on Religion & Public Life podle vlastního výzkumu uvádí podobný počet muslimů (38 %), ale diametrálně odlišný stav křesťanské populace (62 %).

státech Guinejského zálivu obývají muslimové především severní oblasti země, zatímco jih je spíše křesťanský. Obě skupiny však žijí ve velkých počtech ve všech regionech Pobřeží slonoviny. Jedním z důvodů tohoto rozšíření byla politická krize, která začala v roce 2002 a byla vyjádřena přesunem více než sedmi set tisíc obyvatel. V Nigérii tvoří náboženskou hranici tzv. Middle Belt (střední pás) v centrální části země. Křesťanství je v zemi nejrozšířenější mezi kmenem Igbů obývajícím jihovýchod Nigérie, zatímco Hausové, Fulbové nebo Kanuriové tvoří muslimská etnika severu.

Podle cenzu z roku 2008 žije v Libérii 85 % křesťanů, což z ní dělá nejkřesťanštější zemi v celé západní Africe (Statistiky Pew Fora z roku 2011 hovoří rovněž o 83 % křesťanů v Ghaně.). V převážně muslimských zemích nalezneme nejpočetnější skupiny křesťanů ve velkých městech na jihu země, zejména v městech hlavních (Bissau, Konakry). Historicky se ve všech zemích nachází velké množství všech nejvýznamnějších křesťanských denominací. Velkému nárůstu se potom těší letniční církve. Pětiprocentní skupinu Beninu tvoří tzv. nebeští křesťané (letniční církve původem z Beninu), významné komunity letničních křesťanů žijí také v jižních oblastech Nigérie. Nejen v Beninu, který je domovem afrického vúdú (1,5 milionu stoupců), je zcela běžné, že společně s křesťanstvím nebo islámem obyvatelé vykonávají praktiky afrických náboženství.

Procentuálně nejvíce muslimů žije v Guineji (85 %). Většina z nich jsou sunnité. Islám je úzce propojen s kulturou etnika Fulbů, kteří žijí de facto v celé oblasti od Guiney až po Nigérii. Dalším muslimským etnikem v oblasti jsou např. Mandinkové. Sunnitský islám převažuje ve všech částech regionu. Početnější skupiny šítů, potažmo členů heterodoxní ahmadíji, bychom hledali v Ghaně a Nigérii. V posledně jmenovaných zemích existují unikátní náboženství kombinující prvky křesťanství a islámu – Zetahil v Ghaně, resp. chrislam v Nigérii.

Konstituce všech zemí zaručuje svobodu vyznání. Jediné Togo má uzákoněné státní náboženství – a to rovnou trojici vyznání – katolické a protestantské křesťanství a islám. Zároveň je však v zemi zakázána formace politických stran na základě náboženské příslušnosti. V Pobřeží slonoviny naopak politická a náboženská příslušnost kopíruje etnickou a socioekonomickou příslušnost. V Guinei v letech 2008 až 2010 vládla vojenská junta, která upřednostňovala islám a pozastavila platnost ústavy, jež zaručovala svobodu vyznání. V květnu 2010 však byla schválena nová ústava, která rovněž svobodu vyznání a náboženské praxe obsahovala. Nejsložitější je situace v Nigerijské federaci. Konstituce tvrdí, že by země

neměla mít státní náboženství, ale dvanáct států federace ze severu země zavedlo právo šaría (v trestních a občansko-právních sporech pro muslimy a zvykové právo v případech ne-muslimů – v praxi občas ne-muslimové volí proces podle šaría, protože je rychlejší a méně nákladný). Mnozí křesťané to považují za indoktrinaci islámu jako státního náboženství. Navíc Organizace občanských svobod, přední NGO působící v Nigérii, tvrdí, že federální stát Zamfara přímo považuje islám jako státní náboženství.

Konstituce Nigérie prikazuje, aby studenti nebyli nuceni navštěvovat výuku jiného vyznání než vlastního. Zároveň má podle ústavy student na náboženskou výuku právo. Nicméně v severních oblastech často nejsou žádní učitelé, kteří by byli schopni učit křesťanství, a naopak na jihu je nedostatek učitelů islámu. Federální státní vlády byly zapojeny do programu, který má povinnou výuku náboženství na státních školách omezit.

V Pobřeží slonoviny je výuka náboženství na státních školách povinná. Stejně tak je náboženství součástí vzdělávacích programů státních škol v Ghaně. V Beninu a Togu se náboženství na státních školách nevyučuje, ale nachází se zde množství křesťanských či muslimských soukromých škol, které výuku náboženství poskytují. V Togu jsou učitelé soukromých škol dokonce placeni státem. Vláda Libérie rovněž podporuje soukromé náboženské školy, kdy je většina z nich spojena s křesťanskými nebo muslimskými organizacemi. V Guineji převládají islámské školy a zvláště silné zastoupení mají v centrální části země (Fouta Djallon region). Je zde též několik madras (náboženských škol vyššího typu zakládaných při mešitě), kdy jsou mnohé z nich sponzorovány ze Saudské Arábie, Kuvajtu a z dalších zemí ze Zálivu. Formálně nejsou součástí veřejného školství a nejsou akreditované vládou, protože vyučují pouze arabštinu a islám.

Ve všech zemích funguje snaha o mezináboženský dialog. Guinejský Sekretariát pro náboženské záležitosti a Mezináboženský koncil jsou dva útvary, jejichž cílem je utišení mezináboženského pnutí. V zemi hrají náboženští lídři důležitou roli ve snahách o konstruktivní změnu v politice. Současná vláda se pokouší využít relativně poklidnou náboženskou situaci v zemi, aby zmírnila mezi-etnické tenze, které jsou následkem nedávné více než padesátileté diktatury. V poválečné Sieře Leone podporuje tvorbu mírového procesu Mezináboženská rada (IRC), skládající se z muslimských a křesťanských představitelů. IRC spolupracuje s Radou církví, Evangelickým společenstvím a Spojenou radou imámů. Tyto skupiny, financované z příspěvků svých členů a příspěvků NGOs, podporují mírový proces a

problematiku „good governance“ s poskytováním rozvojové pomoci bez rozlišování náboženské příslušnosti.

Kvůli velké religiozní diverzitě Beninu, a to jak v rámci země, tak i v rámci jednotlivých rodin, je respekt k náboženskému vyznání rozšířený na všech úrovních společnosti. V rámci křesťansko-islámského dialogu se slaví tzv. Ekumenický den, který představuje poselství tolerance napříč náboženskými vyznáními. Bývalý ghanský prezident J. A. Mills vyhlásil v roce 2010 Národní den modliteb a díkůvzdání pro všechna náboženství v zemi – křesťany, muslimy i africká náboženství. Dalším krokem k mezináboženskému porozumění bylo zřízení Národního mírového koncilu, třináctičlenného sboru složeného zejména ze zástupců jednotlivých náboženství. Slouží k prevenci a řešení konfliktů v Ghaně. Podobný orgán existuje v Pobřeží slonoviny.

Pobřežní západní Afrika představuje oblast s vysokým potenciálem náboženského konfliktu. V mnoha občanských válkách západní Afriky sehrála roli náboženská příslušnost. Sice nemůžeme mluvit o konfliktech primárně náboženských, ale vedle etnicity a geografie osídlení byla přínáležitost k jinému vyznání jedním z prvků, jimiž se znesvářené strany vyznačovaly. Tak tomu bylo např. v Libérii, Sieře Leone nebo Pobřeží slonoviny.¹⁶⁵ Jako politické se také mohou jevit nepokoje v Pobřeží slonoviny po prezidentských volbách v roce 2010, kdy proti sobě povstaly dva tábory – přívrženci muslimského (zvoleného) kandidáta A. Ouattary a křesťanského protikandidáta L. Gbagba. V současné Libérii došlo k nábožensky motivovanému konfliktu v roce 2010 mezi kmenem křesťanských Lormů a muslimských Mandinků, které si vyžádalo ztráty na životech a zničení několika náboženských budov na obou stranách. V Libérii je muslimská menšina přes některé náznaky diskriminace (neexistence státních muslimských svátků, uzavírání veškerých i muslimských obchodů během neděle a Vánoc, zvýšená kontrola členů muslimských etnik na úřadech atd.) s křesťany zrovnoprávněna. Mandinkové a Fulbové, muslimská etnika, jsou v zemi obecně pod vyšší kontrolou ze strachu, že by mohli být ilegálními přistěhovalci ze sousední Guiney. Pocit diskriminace zažívají také ghanští muslimové. Nelíbí se jim převaha křesťanů ve všech vedoucích pozicích ve státu nebo všeobecná podpora křesťanství, která je dána větším procentuálním zastoupením křesťanů v zemi (Millova administrativa se snažila jejich pozici ve vládě alespoň trochu zrovnoprávnit, takže do vlády jmenovala několik muslimských

¹⁶⁵ MØLLER, 2006: s. 23.

ministrů). Nebezpečí konfliktu posilují někteří členové místních evangelických církví, kteří k netoleranci vůči muslimům či animistům přímo vybízejí.

Klasickým problémem nejen západní Afriky jsou čarodějnické procesy. Jednou z mnoha zemí, kde dochází k represím proti ženám obviněným z čarodějnictví, je Ghana. Obviněné ženy jsou kmenovými vůdci považovány za příčinu všech těžkostí ve vesnici (nemoci, neúroda, chudoba aj.) a mnohé z nich jsou posílány do tzv. čarodějnických kempů na severu země. Iniciační praktiky beninského vúdú zase vyostřují vztah domorodých náboženství s křesťanstvím.

Nejproblematictější zemi v regionu západní Afriky představuje Nigérie, na jejímž severu operuje islamistická sekta Boko Haram. Federativní struktura země dává provinciím značnou autonomii (zavádění práva šaría, muslimského vzdělávání apod.). Dále, v oblastech s převahou umírněného a apolitického sufismu, získávají na síle salafisté a další formy fundamentalistických uskupení.¹⁶⁶ Napětí a nesnášenlivost mezi křesťany a muslimy roste především v oblasti Middle Beltu, tedy v nárazníkovém pásu v centrální části země.

6. 1. 4 Nigérie

Demografie Nigérie prodělala za posledních 50 let dramatickou změnu. Pokud měla Nigérie v roce 1963 pouze 56 milionů obyvatel, v roce 2000 měla již 120i milionovou populaci. Podle odhadů CIA z roku 2013 čítá nigerijská populace již 174,5 milionů obyvatel. Od roku 1950 do roku 1990 tvořil islám přibližně 45 procent z celkové populace, kdežto křesťanství zažívalo v posledních dekádách rapidní růst. V roce 1952 v Nigérii žilo pouze 22 procent křesťanů, v roce 1963 již 38 procent a v polovině 80. let dokonce 49 procent.¹⁶⁷ V současnosti je Nigérie nejlidnatější zemí Subsaharské Afriky a je domovem největšího počtu křesťanů na kontinentě. Tato západoafrická republika má více než 80 milionů obyvatel křesťanského vyznání, což je víc než v kterékoliv zemi tradičně křesťanské západní Evropy. Podle odhadů bude Nigérie v roce 2050 na 9. místě v žebříčku zemí s největším počtem katolíků (47 milionů).¹⁶⁸ Počet muslimů v zemi je přibližně rovnoměrný s křesťany. Jelikož je vztah křesťanů a muslimů v této destinaci velmi citlivým politickým tématem, již od roku 1963 chybí ve formulářích při sčítání lidu kolonka náboženského vyznání.¹⁶⁹ Dnes je Nigérie údajně nejvíce náboženským národem na světě, kde 91 procent Nigerijsců navštěvuje alespoň

¹⁶⁶ MØLLER, 2006: s. 24.

¹⁶⁷ SUNDKLER & STEED, 2000: s. 948.

¹⁶⁸ ALLEN, 2007: s. 12.

¹⁶⁹ PEW RESEARCH CENTER'S FORUM ON RELIGION & PUBLIC LIFE, 2006.

jednou týdně bohoslužbu, 96 procent se pravidelně modlí, 97 procent věří, že z něj víra udělá lepšího člověka, 94 procent považuje svého boha za jediného Boha a 95 procent Nigerijců by za víru položilo život.¹⁷⁰ Tím, že se v ní střetávají tak početně významné komunity křesťanů a muslimů, představuje Nigérie jakousi Saudskou Arábii a Vatikán v jednom.

Křesťanská etnika obývají především jihovýchod Nigérie. Jedním z dominantních etnik křesťanského jihovýchodu jsou Igbové (katolíci, anglikáni a metodisti zde tvoří většinu), ačkoliv zároveň mnoho Igbů pokračuje v tradičních obřadech a rituálech domorodých kultur. V deltě Nigeru žijí Ogoniové a Ijawové, rovněž většinou křesťané. Na jihu země se rapidně rozmáhá letniční hnutí. Severská etnika tvoří muslimští Hausové, Fulbové a Kanuriové. Také zde žijí křesťanské komunity, které se mnohdy asimilovaly s muslimy a tvoří smíšené rodiny již déle než 50 let. V tzv. Middle Beltu, kam patří i federální teritorium hlavního města a jihozápad země, žijí Jorubové, praktikující jak křesťanství, tak islám. Dominantními muslimy jsou sunnité, stoupenci súfijské tidžánije a kádirije. Rozrůstá se počet sítí a stoupců hnutí Izala.

Složitě vztahy mezi nigerijskými náboženskými skupinami jsou zčásti výsledkem historického dědictví. Severní a jižní Nigérie prošla různým vývojem jak v předkoloniálním, tak i v koloniálním období. Jihozápadní pobřeží se stalo hlavním odbytištěm pro obchod s otroky. I tímto byly politické útvary, které na jihu vznikly, silně propojeny s evropskou ekonomickou sítí. V roce 1807 Velká Británie obchod s otroky zakázala, což vedlo pouze k tomu, že se více zapojila do přímého využívání koloniálního území. V tomto období se na území zvýšil počet křesťanských misionářů, přičemž africkou konverzí ke křesťanství získávala Velká Británie stále větší politickou dominanci nad ovládaným územím. V 70. letech 19. století kontrolovali Britové většinu jihu. Sever byl politicky roztržštěn mezi různé muslimské panovníky. V roce 1809 byla severní území sjednocena za vzniku Sokotského chalífátu. Jak Britové postupovali v dobývání území směrem na sever, střetávali se v bojích s muslimy, jejichž území později dobyli. Britové však spravovali severní oblasti skrze muslimské instituce a často záměrně pozici muslimských vůdců posilovali.¹⁷¹

Křesťanští i muslimští lídři se stali důležitými hráči v pozdějším boji za nezávislost, kterou Nigérie získala v roce 1960. Nigérie, dosti zřetelně rozdělaná etnický, nábožensky nebo také rozložením nerostného bohatství (bohatá naleziště ropy na jihu země), zažila krátce po zisku

¹⁷⁰ PEW FORUM ON RELIGION & PUBLIC LIFE, 2010.

¹⁷¹ BERKLEY CENTER FOR RELIGION, 2009: s. 38.

nezávislosti hned několik vojenských převratů. V roce 1966 došlo na severu země k masakru křesťanských Igbů, který je v historii kmene zaznamenán jako nejtraumatičtější zkušenost v jeho dějinách.¹⁷² Mnozí v těchto masakrech viděli muslimský džihád vedený proti křesťanům. Proto v roce 1967 z nigerijské federace vystoupila a nezávislost vyhlásila jihovýchodní část země, Republika Biafra. O pár týdnů později začala občanská válka, která trvala až do roku 1970 a vyžádala si více než milion obětí.¹⁷³

Příjmy z ropného bohatství v 70. letech rozjely sérii rozvojových projektů, zahrnující univerzální základní vzdělání. To úzce souviselo s růstem křesťanství zemi, které se šířilo rozrůstáním základních škol do venkovských oblastí a středních a univerzitních vzdělávacích zařízení ve větších městech. V té době živelným tempem narůstal počet stoupenců letničního hnutí, které časem dokonce zapříčinilo zpomalení růstu všech ostatních církví v zemi.¹⁷⁴

Krátké období civilního režimu vystřídal další vojenský režim v roce 1984, který přetrval až do roku 1999. V té době došlo k ustanovení pouze dvou politických stran, jasně rozdělených podle náboženských linií na křesťanskou a muslimskou.¹⁷⁵ Volby v roce 1999, z nichž vzešla hlava státu v podobě křesťanského prezidenta Oleseguna Obasanja, odstartovaly pravidelné etnické nepokoje, často korespondující s náboženskou příslušností. V reakci na prezidentskou volbu bylo v jedenácti státech severu (dnes již dvanáct států¹⁷⁶) zavedeno právo šaría.¹⁷⁷ Tento akt vyvolal další vlnu nepokojů a politického a etnického násilí. Zároveň jej odsoudili Nigerijci z obou stran, jak křesťané, tak muslimové, ale i mezinárodní společenství. Toto znepokojení podpořily a ještě navíc umocnily útoky z 11. září 2001.

Následné pouliční střety mezi křesťany a muslimy v Lagosu, Ogonilandu a na severu země v Kaduně si vyžádaly tisíce zabitých lidí.¹⁷⁸ Právě Kaduna, jež má významnou křesťanskou menšinu, představuje nejkrizovější oblast konfliktu. V roce 2000 zde zahynuly více než dva tisíce obyvatel a nepokoje v roce 2002, reagující na údajně urážlivé novinové články proti proroku Mohammedovi, přinesly další stovky obětí na obou znesvářených stranách.¹⁷⁹ Obavy

¹⁷² SUNDKLER & STEED, 2000: s. 951.

¹⁷³ Tamtéž: s. 951.

¹⁷⁴ Tamtéž: s. 955.

¹⁷⁵ Tamtéž: s. 948.

¹⁷⁶ Jedná se o státy Sokoto, Kebbi, Niger, Kano, Katsina, Kaduna, Jigawa, Yobe, Bauchi, Borno, Zamfara a Gombe.

¹⁷⁷ DICKSON, 2005: s. 7.

¹⁷⁸ SCHWAB, P. 2001: s. 89.

¹⁷⁹ DICKSON, David, 2005: s. 7.

křesťanů z aplikace práva šaría poklesly v momentě, kdy se autority rozhodly aplikovat právo pouze na muslimskou populaci.¹⁸⁰

V Nigérii dochází téměř každý den k násilným trestným činům, které jsou spojeny s náboženstvím. Nedostatek policejních složek a justičních soudů v mnoha oblastech Nigérie způsobuje nevymahatelnost odpovědnosti za spáchané trestné činy. K jednomu z nejvážnějších střetů mezi křesťany a muslimy posledních let došlo na začátku roku 2010 ve městě Jos (stát Plateau). V lednu zde během čtyř dnů zemřelo okolo dvou set Nigerijců.¹⁸¹ V březnu téhož roku zahynulo při střetech muslimů s křesťany okolo pěti set obyvatel.¹⁸²

V zemi roste počet islamistických hnutí, která podporují mezináboženský konflikt, jenž má za následky několik stovek mrtvých ročně. Muslimský sever země má dlouholeté konexe se zeměmi Perského zálivu a se súfijskými bratrstvy západní Afriky. Se ziskem nezávislosti začala obroda islamistického fundamentalismu, často ovlivňována radikálními myšlenkami právě muslimů z Perského zálivu.¹⁸³ Jedním z nejrychleji rostoucích reformních hnutí nejen v Nigérii, ale dokonce v celé Africe je protisúfijské hnutí Izala. Vzniklo už v roce 1978 a bojuje proti jakémukoliv vymyšlenému zvyku v praktikování islámu. Jedná se tedy o něco, o čem se nepojednává v šarii, pro co neexistuje důkaz v Koránu nebo sunně a co nebylo známo v době proroka Mohammeda (nezahrnuje to však moderní vymoženost jako auta apod.). Za takovýto považuje Izala súfismus.¹⁸⁴ V posledních letech Nigérie zaznamenává nárůst v počtu teroristických útoků. Hrozbu představuje ve většině případů extremistická skupina Boko Haram.

Boko Haram

Boko Haram je islamistická sekta, která jako jedna z mnoha spatřila světlo světa v regionu západní Afriky (v 80. letech měla předchůdce ve hnutí Maitatsine). Podobně jako ostatní hnutí svým vznikem reagovala na politické a socioekonomické dění v zemi. Filosofie sekty koření v myšlenkách ortodoxního islámu. Odmítá cokoliv západního. Z tohoto pozadí vychází také název *Boko Haram*, který v jazyce Hausů doslovně znamená „západní vzdělání je hřích“.

¹⁸⁰ BERKLEY CENTER FOR RELIGION, 2011: s. 3.

¹⁸¹ BBC, 2010 [online].

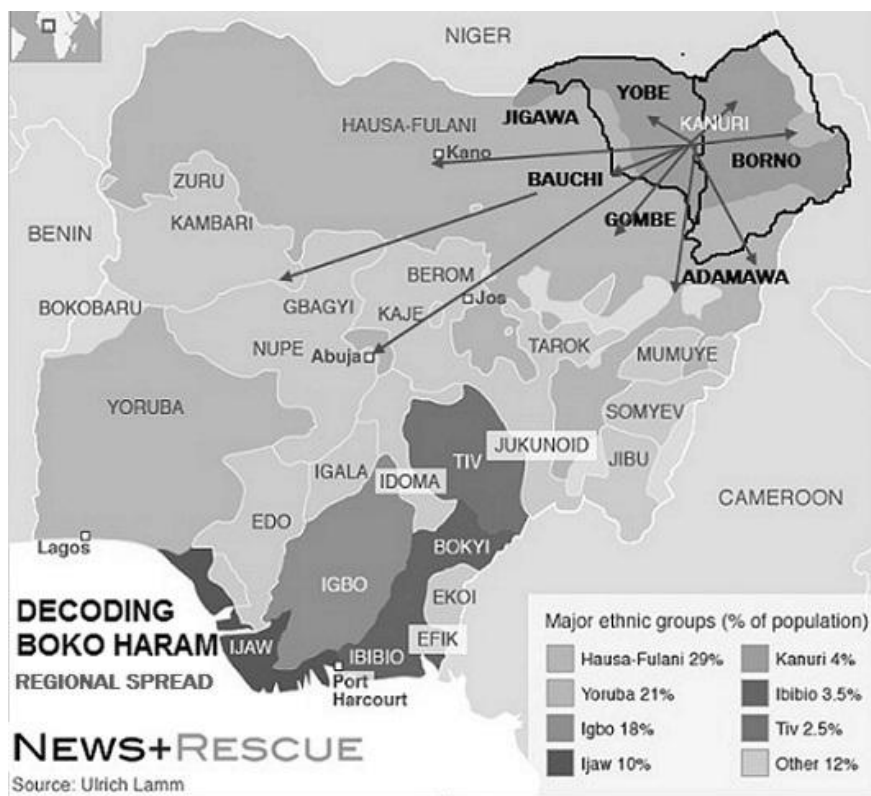
¹⁸² NEW YORK TIMES, 2010 [online].

¹⁸³ DICKSON, D. 2005: s. 7.

¹⁸⁴ AMARA, R. B. 2011.

Lídr hnutí, Mallam Sanni Umaru, význam slov Boko Haram upřesňuje na „západní civilizace je zakázaná“, čímž zdůrazňuje význam islámské kultury a tradice.¹⁸⁵

Boko Haram působí na severu Nigérie. Politiku severní Nigérie považuje za řízenou zkorumpovanými a falešnými muslimy. Jejím hlavním posláním je vést proti tomuto režimu a federální vládě Nigérie válku a vytvořit stát založený na přísném dodržování práva šaría, ideálně s převzetím kontroly nad celou severní Nigérií. Jedním z úkolů je vyhnání všech křesťanů z této části země.¹⁸⁶ Ačkoliv je Boko Haram považována za sektu, požaduje návrat k čisté formě islámu (zároveň má rysy mesianistického kultu osobnosti). Zároveň není součástí džihádistických skupin, jakými jsou alžírská al-Kajdá islamistického maghrebu anebo somálská al-Shabab.¹⁸⁷ Od srpna 2011 provádí tato skupina pravidelné bombové útoky, nejčastěji ve veřejných prostorách či křesťanských kostelích na severovýchodě země. Častými cíli těchto útoků bývají také místní školy (např. v březnu 2012 bylo během jedné noci vypáleno 12 veřejných škol v milionovém hlavním městě státu Borno, Maiduguri).¹⁸⁸ Navzdory několika povedeným útokům na složky OSN v srpnu 2011 v Abuji, Boko Haram nevyhledává pro své útoky cíle ze Západu. Během období od července 2009 do ledna 2012

Nigerijská etnika; působení Boko Haram Zdroj: <http://newsrescue.com/>

¹⁸⁵ ONUOHA, 2012, s. 2.

¹⁸⁶ Tamtéž: s. 2.

¹⁸⁷ WALKER, 2012: s. 9.

¹⁸⁸ Tamtéž: s. 6

spáchala Boko Haram na 160 útoků, které rezultovaly ve smrt tisíců lidí. Hlavním centrem útoků se stala Maiduguri, hlavní město státu Borno na severovýchodě země.¹⁸⁹

Vláda často zakročuje proti jednotkám Boko Haram brutálně a mnohdy kontraproduktivně. Např. mimosoudní popravy jako taktika na řešení problému spíše podněcují Boko Haram ve stupňování svých útoků.¹⁹⁰

Aby podobná skupina mohla úspěšně fungovat, musí se sejít alespoň dva faktory, které ji drží při životě: prvním jsou existující národní problémy, jež povzbuzují agresi hnutí a jichž je v Nigérii nespočet – vraždy a korupce ze strany nigerijské policie, korupce federální vlády, dlouhotrvající náboženský konflikt ve státě Plateau, vnímaný útlak islámu ze strany vlády a současného křesťanského prezidenta Goodlucka Jonathana, konec ve střídání politické moci mezi severem a jihem, obecně vysoká chudoba v zemi, zejména potom na muslimském severu. Druhým důležitým bodem jsou finance. Předpokládá se, že skupina byla v počátcích (a stále je?) financována salifistickými skupinami ze Saudské Arábie.¹⁹¹ Nedávno bylo na seznam zdrojů financí přidáno vykrádání bank.¹⁹²

Přesný počet členů Boko Haram není známý. Stoupenci hnutí nepocházejí pouze ze severní Nigérie, ale své základny mají rovněž v Nigeru, Čadu nebo v Súdánu. Členové Boko Haram pocházejí většinou z řad hledajících mladých, nezaměstnaných studentů, popř. ze zástupů tzv. almajiris. Ke členům hnutí patří také vzdělání, bohatí a vlivní lidé jako univerzitní profesori, podnikatelé nebo politici, kteří Boko Haram sponzorují.¹⁹³

Nigerijské NGOs

Nigérie, kterou poznamenává náboženský konflikt ze všech zemí Subsaharské Afriky nejvíce, zároveň představuje úrodnou půdu pro neziskové organizace veškerého zaměření. V zemi operuje několik křesťanských a muslimských organizací, které působí na poli dodržování lidských práv, bojují proti epidemii HIV/AIDS nebo se zabývají ostatními rozvojovými problémy země, kterých je celá řada. Příkladem místní neziskové organizace je BAOBAB. BAOBAB je ženská lidsko-právní NGO založená muslimkou, která byla kamenována poté, co byla obviněná z cizoložství. Dohlíží na legální dodržování trojího systému práva v Nigérii,

¹⁸⁹ ONUOHA, 2012, s. 4.

¹⁹⁰ WALKER, 2012: s. 13.

¹⁹¹ Tamtéž: s. 13.

¹⁹² ONUOHA, 2012, s. 3.

¹⁹³ Almajiris neboli děti ulice. Jde o populární praxi muslimů, kdy jsou děti z ulice posílány na prestižní studia islámu na severu země. V roce 2010 v Nigérii žilo na 9,5 milionů almajiris, převážná většina na severu země. ONUOHA, 2012, s. 3.

který se dotýká žen – zvykové právo, statutární a právo šaría. Spolupracuje s mezinárodní NGO, Women Living Under Muslim Laws. Zaměřuje se především na muslimské ženy a na podporu islámské tradice, která nepocituje nenávisť k ženám.¹⁹⁴ Další důležitou muslimskou FIO je The Federation of Muslim Women's Associations in Nigeria (FOMWAN). Zastřešuje všechny organizace muslimských žen v Nigérii. Existuje již od roku 1985, soustředí se především na práci s ženami a dětmi a koordinuje rozvojové projekty v oblastech zdraví a vzdělávání. Svým působením inspirovala k vytvoření podobných organizací v Ghaně, Libérii, Sieře Leone, Gambii nebo v Nigeru.¹⁹⁵ Muslimské FIOs často spolupracují s mezinárodními partnery. Příkladem budiž mezinárodní projekt ENHANSE, který spolupracuje s náboženskými lídry a s lídry náboženských organizací na nigerijském severu. Hlavním tématem je zvýšení povědomí o problematice HIV/AIDS, plodnosti a bezpečného mateřství. ENHANSE spolupracuje s imámy, aby informace o zdravém způsobu života reprodukovali svých kázáních apod.¹⁹⁶

Kromě tradičních křesťanských organizací, jakou je například nigerijská pobočka Caritas anebo misijní díla řeholních řádů, hrají v Nigérii významnou roli také křesťanské FIOs. V roce 1971 byla založena Rural Development Coundellors for Christian Churches in Africa (RURCON), která pomáhá křesťanským církvím a křesťanským rozvojovým organizacím v řízení rozvojových projektů. RURCON byla založena v Nigérii a poskytuje svým partnerům především odbornou konzultaci jejich projektů.¹⁹⁷ Mezi další významné křesťanské FIOs můžeme zařadit Gembu Center for HIV/AIDS Advocacy Nigeria, která navrhuje křesťanské přístupy k řešení problematiky HIV/AIDS, a Global Relief Organization, která zprostředkovává rozvojovou a humanitární pomoc v Nigérii i v jiných částech Subsaharské Afriky.¹⁹⁸

¹⁹⁴ BAOBAB, 2005 [online].

¹⁹⁵ FOMWAN, 2010 [online].

¹⁹⁶ BERKLEY CENTER FOR RELIGION, 2009: s. 39.

¹⁹⁷ RURCON, 2013 [online].

¹⁹⁸ BERKLEY CENTER FOR RELIGION, 2009: s. 39.

6. 2 Střední Afrika

- Čad, Jižní Súdán, Středoafriická republika, Kamerun, Rovnicková Guinea, Gabon, Kongo, Demokratická republika Kongo, Rwanda, Burundi

střední Afrika	křesťané	muslimové	domorodá	kolonizátor
Burundi	75	2-5	20	NĚM (BEL)
DR Kongo	> 90	5		BEL
Gabon	70	10-15	10	FRA
Jižní Súdán ¹⁹⁹	60	33	6	VB
Kamerun	69	21	6	NĚM (FRA, VB)
Kongo	80	2		FRA
Rovníková Guinea	93		5	ŠPA
Rwanda	94	5		NĚM (BEL)
Středoafriická rep.	80	15		FRA

Údaje IRFR pro rok 2011.

Dějiny zemí z oblasti střední Afriky jsou velice rozmanité, jelikož byl region kolonizován všemi evropskými mocnostmi vyjma Itálie a Portugalska. Velké Británii patřilo území Jižního Súdánu a po První světové převzala správcovství nad západní části Kamerunu, o který přišlo Německo. Německo nejenže přišlo o území Kamerunu, ale rovněž o součást Německé východní Afriky (Tanganiky) Ruandu-Urundi, jež v roce 1916 dobyla ze sousedního Belgického Konga právě Belgie. V oblasti se také nachází celé území bývalé Francouzské rovníkové Afriky, jejíž součástí byl dnešní Čad, Středoafriická republika, Kongo a Gabon. Pod správu Francie přišla v roce 1919 větší, východní, část Kamerunu. V podobě Rovnickové Guiney zde mělo svoji kolonii také Španělsko.

Do získání nezávislosti byla tedy většina území pod vlivem katolických mocností, což se také odráží na současné skladbě obyvatelstva. Výjimku představuje Středoafriická republika, kde převládají protestantská vyznání nad katolicismem. Demografické údaje z Jižního Súdánu, které by přesně rozlišovaly počty křesťanských denominací, pouze odhadují, že dvě třetiny jihosúdanců vyznávají křesťanství s převahou katolického a anglikánského přesvědčení. Další výjimkou je Čad. Religiózní skladba této země (i plošné rozložení populace) více odpovídá státům západní Afriky. Podíl muslimské populace roste od jihu k severu a je výrazně největší v celé oblasti střední Afriky – muslimové zde tvoří dokonce náboženskou většinu. Většina muslimů náleží k tradici súfijského bratrstva tidžánija, v zemi rovněž působí početná skupina radikálních salafistů. Výraznější muslimskou populaci má potom ještě Kamerun, Gabon a Středoafriická republika – v těchto zemích má muslimská menšina větší než 10% podíl na

¹⁹⁹ Odhady Pew Forum pro rok 2010.

skladbě celkové populace.²⁰⁰ Ve většině zemí, zvláště při pobřeží Guinejského zálivu, roste muslimská populace z důvodů imigrace ze zemí západní Afriky. V Gabonu tvoří tito přistěhovalci téměř celou muslimskou populaci.

Ve všech zemích se setkáme s velmi častou synkrezí domorodých náboženství s křesťanstvím anebo islámem. V Belgickém Kongu vzniklo protikoloniální hnutí kimbangismus. Toto hnutí zároveň představuje africkou nezávislou církev, slučující prvky afrických náboženství s křesťanstvím. Dnes v DR Kongo zhruba dvacetina lidí kimbangismus stále vyznává. Členové kimbangismu se koncentrují především v regionu hlavního města Kinshasa, zatímco severovýchodním směrem roste podíl muslimské populace. Nepatrné zastoupení mají kimbangisté také v bývalém francouzském Kongu.

Zajímavou religiózní skladbu obyvatelstva má rovněž Kamerun. Muslimové i křesťané žijí ve všech regionech státu. Na západě země se nacházejí dvě anglofonní provincie, kde převažuje protestantské vyznání. Ve frankofonních regionech na jihu a v ostatních částech země na západě však vévodí katolictví. Severní oblasti Kamerunu obývá dominantní etnikum Fulbů, kteří jsou již po dlouhá staletí stoupenci Mohamedova učení. Také Bamumové v centrální části Kamerunu praktikují zejména islám. Domorodá náboženství jsou tradičně rozšířená především ve venkovských oblastech. Tradiční náboženské komunity jsou obecně nejpočetnější v Jižním Súdánu, v Kongu a v Burundi.

Statistiky mnohých zemí jsou velmi zastaralé, takže novější zdroje religiózní složku těchto zemí buď odhadují, anebo čerpají ze starších sčítání lidu, která jsou někdy i 15 let neaktuální.

Ve všech těchto zemích, včetně nejmladšího státu Afriky Jižního Súdánu, je konstitucí zaručena náboženská svoboda.²⁰¹ V Kamerunu vláda požaduje registraci náboženských spolků u Ministerstva teritoriální administrace a decentralizace. Neregistruje však domorodé skupiny. Čarodějnictví je definované jako akt magie a je v zemi považováno za trestný čin, pokud poškozuje druhého člověka. Obecně však vláda rozlišuje mezi těmito praktikami a domorodými náboženstvími, která jsou dle ústavy povolena. Tvrdě stíháno je také čarodějnictví v Středoafričské republice. Ještě před pár lety za ně hrozil trest smrti. Nová ústava však stanovila horní hranici na trest doživotní namáhavé práce. O tvrdém

²⁰⁰ Census z roku 2003, ze kterého vychází IRFR, hovoří o 15% muslimské menšině ve Středoafričské republice. Toto číslo se rozchází s údajem PEW FORUM, které odhaduje poměr muslimů v zemi v roce 2010 na 8,5%.

²⁰¹ V Jižním Súdánu byla ochrana svobody náboženského vyznání zaručena už v prozatímní konstituci po roce 2005, kdy byla v tehdejší Súdánu podepsána Úplná mírová dohoda mezi jihosúdánským Mírovým osvobozeneckým hnutím a vládou Súdánu. Svoboda vyznání je tedy zahrnuta i v nynější Přechodné konstituci státu.

pronásledování čarodějnických praktik hovoří čísla z banguiské věznice, kde 50-60 % veškerých uvězněných žen v roce 2009 bylo obviněno právě z čarodějnictví. Problematika čarodějnictví je problémem v podstatě v každé zemi na africkém kontinentu. V DR Kongo je termín „čarodějnice“ poněkud zavádějící, protože se takto označuje člověk s mentálním či psychickým onemocněním. Běžně se traduje, že jsou tito jedinci posednutí démony a mají kouzelnické schopnosti. Často jsou tito lidé mučeni, zabíjeni, příp. vyháněni ze svých domovů.

V Rovnickové Guinei poskytuje Prezidentský dekret z roku 1992 náboženskou svobodu, nicméně oficiálně je upřednostňována římskokatolická církev a reformované církve Rovnickové Guiney. Vláda prezidenta Teodora Obianga Nguemy Mbasoga, který je nejdéle sloužícím Afričanem v úřadu prezidenta (33 let prezidentem),²⁰² nedovoluje náboženským lídrům zapojovat se do politických debat. Zdůrazňuje totiž názor, že role náboženství by měla být čistě duchovní, nikoliv politická. Podobně, po zkušenostech z roku 1994, je ve Rwandě zakázáno zakládání politických stran podle etnické, kmenové, regionální i náboženské příslušnosti. Stále zde nedošlo k vyřešení všech sporů ohledně zapojení některých bývalých náboženských představitelů do genocidy z roku 1994.

Čad je jedinou muslimskou zemí v oblasti a je rovněž ustaven jako sekulární stát. Nicméně některé politiky v praxi upřednostňují islám. Vláda se však stará o zajišťování svobody vyznání v zemi a čadský prezident Idriss Déby několikrát ročně ve svých projevech apeluje k zachování mezináboženské tolerance. V Čadu operují wahhábistické skupiny radikálních muslimů, které vláda monitoruje prostřednictvím Vysoké rady pro islámské záležitosti (HCIA). HCIA má rovněž právo omezovat muslimský proselytismus, kontrolovat obsah kázání v mešitách či monitorovat činnost muslimských charitativních organizací. HCIA také spolupracuje s vládou na budování důležitých islámských staveb (velké koránské školy v Karalu a Koundoulu). V zemi jsou zakázány některé radikální salafistické organizace, jelikož provolávají netoleranci k odlišnému vyznání. Náboženský fundamentalismus je zakázaný také ústavou Středoafričké republiky. Toto je širokou veřejností vnímáno jako cílený akt proti muslimům. Početná muslimská minorita také poukazuje na fakt, že vláda nestanovila státní volno během velkých muslimských svátků (obecně je ale muslimům dovoleno brát si během těchto dnů volno).

²⁰² Údaj k 8. 5. 2013.

Ve všech zemích regionu mají žáci možnost navštěvovat hodiny náboženství. V Čadu je výuka náboženství přímo zakázaná vládou, ale je dovoleno zřizovat soukromé náboženské školy. Čadská vláda občas některé náboženské školy uzavírá – časté jsou případy uzavření koránských škol, které nutily své žáky žebrať na ulici. Velké množství islámských škol je financováno zahraničními donory (vládou Egypta, organizacemi ze Saudské Arábie, SAE, Jemenu, Kuvajtu aj.). Podobně jako v Čadu není náboženství součástí školského kurikula ani v Kongu. Stejně podobně i zde existuje množství soukromých náboženských škol, které se náboženským studiím věnují. Jediná země, v níž je výuka náboženství na základních školách povinná, je Rwanda.

V oblasti působí velké množství křesťanských i muslimských organizací, které soukromé školy zřizují. V Kamerunu dokonce existuje několik náboženských univerzit. Základním právem každého studenta Rovníkové Guinei je možnost volně studovat vlastní náboženství a nebýt nucen účastnit se výuky proti svému přesvědčení. Realita je trochu komplikovanější. Náboženství je na veřejných školách volitelné a může být nahrazeno společenskou či občanskou výchovou. Mnoho studentů však volí obecně nejlepší katolické školy, kde se očekává výuka křesťanství a účast na denních modlitbách i u nekatolíků. V posledních letech otvírají množství základních i středních soukromých škol protestantské spolky, včetně letničního hnutí.

Co se týká soužití muslimů s křesťany, představuje region střední Afriky relativně poklidnou oblast. Ohniskem mezináboženské nenávisti býval Jižní Súdán, avšak situace se po podepsání Úplné mírové dohody v roce 2005 výrazně zlepšila.²⁰³ V DR Kongo neexistují přímo náboženské konflikty, ale spíše konflikty politické, které se zároveň dotýkají náboženských skupin. Občas dochází k vraždám náboženských představitelů, kteří vystupují s kritickými politickými názory. V této politicky nestabilní zemi operuje již od rané nezávislosti kulturně-politické hnutí (které mísí prvky křesťanství a domorodých náboženství) Bundu dia Mayala (dříve Bundia dia Kongo). Hnutí požaduje politické reformy a změnu uspořádání státu na federaci. Při rozsáhlých represích v letech 2007-2008 zahynuly při střetech s policií desítky stoupenců Bundu dia Mayala.

Pokud existují nějaké náboženské spory ve Středoafričské republice, tak jsou dány především rozdílným sociálním postavením křesťanů a muslimů. Muslimská menšina čelí sociální

²⁰³ Dnes je zcela obvyklá mezináboženská tolerance – např. křesťané pochodují společně s muslimy po ulicích Juby během oslav narozenin proroka Mohammeda. Podobně bývají veřejné slavnosti doprovázeny modlitbami jak křesťanů, tak muslimů.

diskriminaci, a to zejména v případech, pokud jde o přístup ke službám. Muslimové jsou křesťanskou majoritou považováni za cizince, což je dáno také obecně lepší životní úrovní muslimů v této zemi.

Snaha o křesťansko-muslimský ekumenismus funguje ve velké části zemí. Pravidelné ekumenické modlitby pořádají zástupci náboženství v Kamerunu, Gabonu a dokonce také v Čadu.²⁰⁴ V Čadu vyvolává oprávněné obavy přítomnost wahhábistických skupin, které provokují mezináboženskou nesnášenlivost. Proti jakémukoliv mezináboženskému dialogu se staví zejména salafistická skupina Ansaar Al-Souna Al Mahamadiya, v jejíž nelibě stojí také mírová politika prezidenta Idrisse Débyho²⁰⁵. V některých oblastech tak občas eroduje napětí jak mezi muslimy a křesťany, tak mezi muslimy navzájem (spory fundamentalistů s umírněnými a členy HCIA).

6. 3 Východní Afrika

Region východní Afriky bychom mohli rozdělit na dvě oblasti – na země tzv. Afrického Rohu, kam patří Etiopie, Eritrea, Džibutsko a Somálsko; a na region Velkých afrických jezer, kam bychom zařadili Ugandu, Keňu, Tanzanii, Mozambik a Malawi. Z historického hlediska se jedná o země, kam pronikal islám skrze obchodní cesty muslimů z oblasti Perského zálivu. Region Afrického rohu má obecně vyšší podíl muslimské populace na celkové skladbě obyvatelstva.

6. 3. 1 Země Rohu

- Etiopie, Eritrea, Džibutsko, Somálsko

vých. Afrika - země Rohu	křesťané	muslimové	domorodá	kolonizátor
Džibutsko		>99		FRA
Eritrea	40	60	2	ITA
Etiopie	63	34		nez.
Somálsko		>99		VB, ITA

Údaje IRFR pro rok 2011.

²⁰⁴ Čad, Kamerun a Gabon jsou členy Organizace islámské spolupráce. Pouze pozorovatelem je v této organizaci Středoafriická republika.

²⁰⁵ Zástupci muslimů a křesťanů se pravidelně střídají v řízení Revenue Management College, tedy orgánu, který dohlíží na využívání příjmů z těžby ropy.

Tzv. Země afrického Rohu spojuje společná poloha na Somálském poloostrově. Všechny čtyři státy (Etiopie, Eritrea, Džibutsko a Somálsko) měly v historii přístup k moři, který však Etiopie po osamostatnění Eritrey ztratila. Rudé moře, omývající břehy Somálského poloostrova, se v historii stalo jednou z nejdůležitějších přístupových cest islámu do oblasti.

Oblast se v minulosti stala výsadou italských kolonizátorů, kteří si podstoupili území Eritrey a Somálska (Italský Somaliland) – oblast dnešního Somalilandu patřila Britům. Existovala ještě třetí část Somálska, dnešní Džibutsko, která byla kolonizovaná Francouzi a byla známa pod jménem Francouzský Somaliland (v letech 1967 – 1977 vešlo území ve známost jako Francouzské území Afarů a Isů, až v roce 1977 získalo nezávislost pod názvem Džibutsko). Itálie ve 30. letech anektovala rovněž území Etiopie. Všechna své državy ale ztratila během II. světové války.

Oblast se vyznačuje vysokým podílem muslimského obyvatelstva na populaci a také více než tisíciletou přítomností ortodoxního křesťanství v Etiopii a v Eritreji (malé skupiny ortodoxních křesťanů žijí také v Džibutsku). Nejvíce muslimů žije v Etiopii (okolo 28 milionů), kde mají zároveň nejmenší procentuální zastoupení (34 %) na celkovém počtu obyvatelstva. V Etiopii dominuje ortodoxní církev (44 %), a to zejména v severních regionech země – hlavně v Tigray a v Amhaře. Muslimové – většinu tvoří sunnitě vyznávající súfismus – obývají východní oblasti země (Somali, Afar a Oromii). V Etiopii významně roste počet letničních církví. Dvě nejvýznamnější, Kale Hiwot a Mekane Yesus, mají každá více než 5 miliónů členů.

Vyrovnané počty muslimů a křesťanů má také Eritrea. Spolehlivé demografické statistiky ale nejsou dostupné. Vláda odhaduje, že polovina populace vyznává sunnitský islám a druhou polovinu tvoří křesťané (náleží k eritrejské nebo etiopské ortodoxní církvi). Mezinárodní zdroje uvádějí 40 procent křesťanů a 60 procent muslimů, nezávislé NGOs často odhadují, že je zde významná muslimská většina a mnohem větší populace neregistrovaných náboženských skupin, jakými jsou – jako v případě Etiopie – letniční církve. Muslimové obývají především nížiny ve východní a západní části státu. Křesťané osídlují vysočinu v centrální části země.

Téměř všichni obyvatelé Džibutska a Somálska vyznávají islám. Ve všech zemích rovněž existuje jen malá skupina stoupců tradičních afrických náboženství.

Celý Somálský poloostrov sužují náboženské problémy. Ve statistikách uvedených v reportu Global Restrictions on Religion z roku 2009 patřila Eritrea mezi země s vysokým omezováním náboženství a pravděpodobně by zde patřilo i Somálsko, ale to má kvůli nestabilní politické situaci v zemi nepřístupné či neaktuální mnohé statistiky.²⁰⁶ Eritrejská konstituce z roku 1997 zaručuje náboženskou svobodu, přičemž vláda, která vyžaduje registraci náboženských spolků, od roku 2002 ani jednu registraci neschválila. V zemi je tak povoleno pouze čtvero náboženských vyznání: eritrejská ortodoxní církev, evangelická (luteránská) církev Eritrey, římskokatolická církev a sunnitský islám. Náboženská praxe je mimo čtyři uznaná náboženství zakázána, třebaže mnoho náboženských skupin splňuje všechny podmínky pro akreditaci, nicméně jim chybí podpis prezidenta. Mnohdy jsou eritrejskou vládou omezovány i čtyři uznané náboženské skupiny. Autoritářská vláda země jmenuje muftího (hlavního vůdce sunnitského islámu v zemi) a patriarchu eritrejské ortodoxní církve (i další nižší posty v církevní hierarchii). Hlavu místní katolické církve jmenuje papež, ale i ona spadá – podobně jako luteráni – pod silný vliv státu. Náboženské organizace mají zákaz účasti na politickém životě a omezené právo na veřejné vyjadřování názorů k politickým otázkám. Členové neregistrovaných skupin jsou často zatýkáni a zadržováni v drsných podmínkách bez řádného soudu.

Svoboda vyznání je zaručena rovněž konstitucí Etiopie. Ústava země požaduje oddělení státu od církve a i z tohoto důvodu je na státních, ale též na soukromých školách zakázána výuka náboženství. Náboženství představuje v zemi velmi citlivou otázkou, takže jsou zákonem z roku 2008 trestně stíhány jakékoliv náboženské urážky. Je také zakázáno formovat politické strany podle náboženského vyznání. V muslimském Džibutsku je oficiálním státním náboženstvím islám, a pokud se člověk sám nepřihlásí k nějakému vyznání, je úřady veden jako muslim. Přesto je konstitucí zaručena svoboda vyznání i náboženské praxe. Vláda tak neukládá žádné tresty těm, kdo islám odmítají praktikovat. V zemi platí právo šaría, které se týká muslimů, zatímco civilní soudy řeší otázky nemuslimů. Civilní sňatky jsou povolené jenom nemuslimům a například sňatek s muslimkou je možný pouze po konverzi k islámu.

Ještě složitější je situace v Somálsku, které je na listině zhroutených států.²⁰⁷ Správu země vykonává prozatímní federální vláda (Transitional Federal Government, TFG), jež je v permanentním násilném konfliktu s militantními skupinami. Přejídná federální ústava podporuje svobodu náboženského vyznání, která je však jen velmi málo dodržována. Ústava

²⁰⁶ PEW FORUM ON RELIGION & PUBLIC LIFE, 2009: s. 16-26.

²⁰⁷ THE FUND FOR PEACE, 2012.

sice nemá sekci, která chrání nebo omezuje náboženskou praxi, nicméně článkem č. 71 stanovuje, že se má používat stará ústava z roku 1960, v bodech, jež nejsou v rozporu s prozatímní ústavou. Podle té má člověk právo na svobodu náboženské praxe (s výjimkami, které mohou být předepsané zákonem za účelem ochrany morálky, veřejného zdraví a pořádku). V roce 2009 TFG ratifikovala legislativu k zavedení práva šaría na celostátní úrovni. Ve většině regionů soudnictví spoléhá na kombinaci práva šaría, tradičního práva a Xeer (zvykové právo v Somálsku) a trestního zákona z období před rokem 1991.

TFG má nad většinou státu jen omezenou kontrolu. Na severu země leží autonomní Somaliland, který má vlastní konstituci a právní i politický rámec. Neuznává prozatímní ústavu a usiluje o úplnou samostatnost. Vlastní ústavu a právní rámec má také autonomní region Puntland na severovýchodě země. Ten však neusiluje o nezávislost. Somaliland i Puntland si ustanovily islám jako oficiální náboženství. Ústava Somalilandu zakazuje propagaci jiných náboženství a trestá muslimy, kteří se vzdají islámu. Kandidát na prezidenta, premiéra, potažmo člena sněmovny reprezentantů musí být rovněž muslim. Ústava Puntlandu z roku 2009 poskytuje svobodu vyznání, ale zároveň uvádí, že se muslimové svého vyznání nemohou vzdát. Nemuslimové mají možnost praktikovat své náboženství a nemohou být nuceni ke konverzi. Proselytismus jiných náboženství je v Puntlandu i Somalilandu zakázaný.

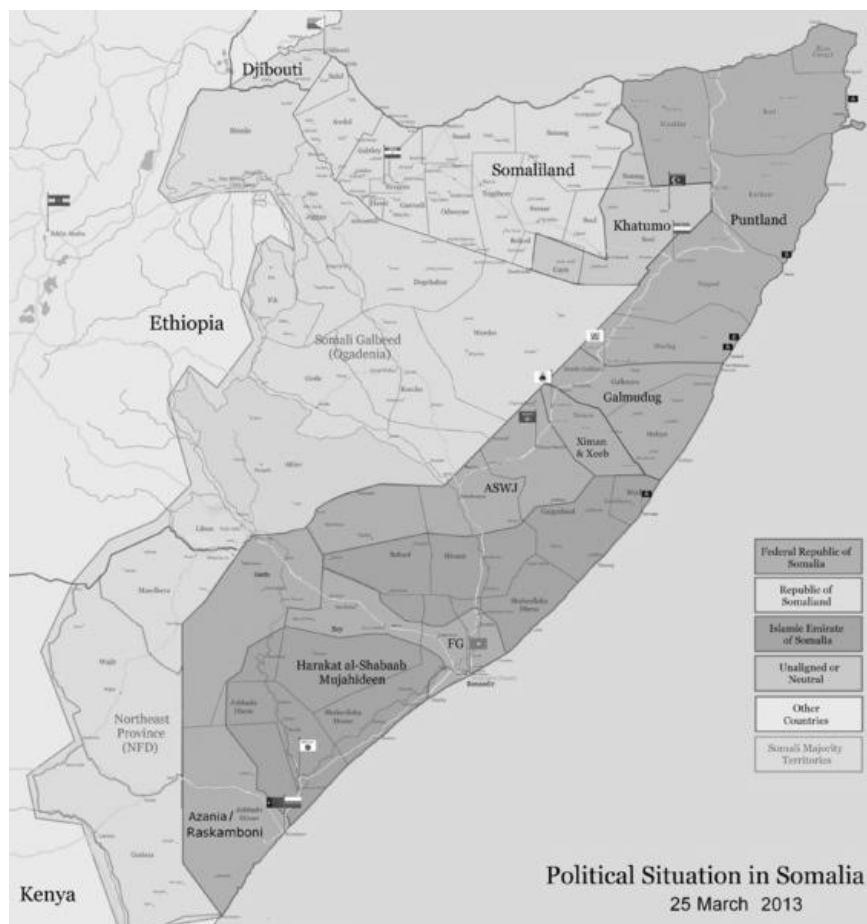
TFG, Somaliland i Puntland poskytují na veřejných školách výuku náboženství (islámu). Mogadišská Univerzita, Univerzita východní Afriky v Bosassu (Puntland) a mnoho středních škol v Mogadišu je financováno ze zemí Perského zálivu. Zároveň v celém Somálsku existuje velký počet externě financovaných madras, které poskytují levné základní vzdělání a soustředí se na dodržování konzervativních praktik islámu.

Sekulární veřejný školský systém má Džibutsko a Etiopie. V Džibutsku je výuka náboženství možná na soukromých školách, kterých je v zemi zhruba 40 a které často řídí misionáři ze zahraničí. V Etiopii, kde je dokonce zakázáno vést i náboženské soukromé školy, existují tzv. nedělní kluby, kde vzdělávání v náboženství probíhá.

Vztah mezi skupinami různého vyznání je v oblasti spíše napjatý. V Džibutsku občas dochází k incidentům, kdy jsou křesťané sociálně zneužíváni, ale příkladem tolerance muslimské majority ke křesťanskému obyvatelstvu je stálá historická přítomnost francouzsky hovořících katolických kněží a etiopských ortodoxních křesťanů. Společenské normy a zvyky však nemuslimy odrazují od šíření vlastní víry. Přesto Ministerstvo islámských záležitostí udržuje

pravidelný kontakt s hlavními křesťanskými představiteli, takže v zemi funguje jakýsi mezináboženský dialog.

V Eritreji se objevují zprávy ohledně náboženské nesvobody mnohem častěji. V zemi existuje množství náboženských vězňů (cca 2000-3000 vězňů na konci roku 2011), z nichž většinu tvoří křesťané. Běžně také dochází k jejich mučení. Vláda si také vynucuje tisíce náboženských pracovníků do vojenských služeb na dobu neurčitou (za vyhýbání se vojenské službě bývají často trestáni svědkové Jehovovi). Dochází zde rovněž k případům vynucené konverze, kdy policie pod hrozbou trestu odnětí svobody nutí zadržené osoby podepsat prohlášení o změně náboženství. Sami Eritrejci obvykle akceptují obyvatelstvo jiného vyznání. Obecně špatné postavení v eritrejské společnosti mají svědkové Jehovovi a stoupenci letničního hnutí. OSN v roce 2009 uvalila na Eritreu sankce za vyzbrojování a výcvik extrémistických náboženských skupin. Patří mezi ně al-Shabaab, což je skupina islámských vzbouřenců povstávající během občanské války v Somálsku. Usiluje o vytvoření somálského islámského státu a je považována za jednoho z hlavních destabilizátorů regionu. Okupuje rovněž některá sporná území na hranici s Džibutskem.

Politická fragmentace Somálska v roce 2013. Zdroj: <http://upload.wikimedia.org/>

Al-Shabaab

Al-Shabaab byla v březnu roku 2008 označena jako teroristická organizace. Skupina je militantním křídlem bývalého Somali Islamic Courts Council, která převzala kontrolu nad jižním Somálskem v druhé polovině roku 2006. Od konce roku 2006 vede al-Shabaab ozbrojený konflikt proti Transitní federální vládě Somálska (TFG). Cílem častých bombových útoků není pouze TFG, ale rovněž jednotky African Union Mission in Somalia (AMISOM).

Al-Shabaab zakazuje chození do kina, muziku, sledování sportu v televizi. Také zakazuje prodej khatu (narkotik), kouření a chování, které je považováno za neislámské (holení se, nošení podprsenek, nevhodné účesy apod.). Al-Shabaab vede propagandu, v níž prohlašuje, že spojenecké síly AMISOMu z Ugandy a Burundi a spojenecké složky TFG z Etiopie a Keni jsou křesťané, kteří napadají a okupují cizí zemi. Radikálové z al-Shabaab křesťany v zemi perzekuuji a běžně popravují občany, kteří se ke křesťanství přihlásí. Ve vlastních školách vyučuje militantní formu džihádu jako předmět.

Obecně je organizace zodpovědná za nespočetné množství vražd a atentátů spáchaných na civilistech, vládních úřednících či zahraničních rozvojových pracovnících a členech nevládních organizací. Například 4. října 2011 al-Shabaab zabila přes 70 lidí, včetně mnoha studentů, čekajícími před Ministerstvem školství. Vyskytlo se mnoho případů, kdy al-Shabaab trestala useknutím končetin drobné krádeže nebo kamenováním cizoložství. Vynucuje si také odvod dětských vojáků.²⁰⁸ Mnozí z lídrů veřejně proklamovali loajalitu vůči al-Kaídě.²⁰⁹

Al-Shabaab nemá zájem pouze na aktivitách uvnitř Somálska, ale soustředí se také na vnější operace. Stojí taktéž o posílení vztahů s al-Kaídou na Arabském poloostrově. Prvním útokem mimo Somálsko se stala Kampala v roce 2010, kde bylo sebevražednou bombou během sledování MS ve fotbale v JAR zabito 76 lidí.²¹⁰ Al-Shabaab ovládá většinu jižního a centrálního Somálska. Velká sucha let nedávných vedla v Rohu Afriky k hladomoru, což vyústilo v příliv humanitární pomoci ze zahraničí. Tu ale al-Shabaab blokovala, čímž vytvořila množství uprchlíků, kteří utekli za potravou do Keni nebo Etiopie.²¹¹

V Somálsku existuje více fundamentalistických skupin, které se vyvinuly z wahhabistických kořenů islámu. Další takovou představuje Al-Itihaad al-Islamiya. Organizace se považuje za

²⁰⁸ U.S. DEPARTMENT OF STATE, 2012: s. 29.

²⁰⁹ Tamtéž: s. 264.

²¹⁰ Tamtéž: s. 264.

²¹¹ Tamtéž: s. 28-29.

salafistickou skupinu, která vzhlíží k muslimské ortodoxii dávných dob. V roce 2001 je USA zařadily na seznam teroristických organizací.²¹² Skupina je podle etiopské vlády údajně napojena na al-Káidu.²¹³ Celková situace v Somálsku představuje obrovský problém pro sousední Etiopii, která má na hranicích se Somálskem trvalou vojenskou pohotovost.

6. 3. 2 Etiopie

Etiopie je třetí nejlidnatější zemí Afriky a má po Nigérii a DR Kongo rovněž třetí nejpočetnější křesťanskou komunitu v rámci celého kontinentu. Křesťané reprezentují zhruba dvě třetiny etiopské populace, naopak muslimové tvoří nejpočetnější nekřesťanskou skupinu, čítající zhruba třetinu všech obyvatel.²¹⁴ Výrazně se liší křesťanská část země na vysočině od zbytku země, která byla během 19. století rapidně islamizována.²¹⁵ Muslimové tak žijí převážně v severních a ve východních oblastech státu. Jih a jihovýchod země obývají Oromové, rovněž muslimové, kteří jsou nejpočetnějším etnikem dnešní Etiopie. Islám praktikují také somálská etnika v Ogadenu a obyvatelé podél eritrejského pobřeží, které bylo po staletí ovlivňováno Araby. Převládající formou islámu je súfismus, nejrozšířenější súfijskou taríkou potom kádíríja.²¹⁶

Etiopská ortodoxní církev datuje svůj vznik k počátkům 4. století, kdy vládce Aksumské říše konvertoval ke křesťanství. Po jeho konverzi vyslal alexandrijský patriarcha do Etiopie biskupa, aby dohlížel na nově vzniklou církev. Pod vlivem koptské církve z Egypta zůstali Etiopané až do roku 1959, kdy založili vlastní patriarchát. Etiopští ortodoxní jsou členové jedné z nejstarších světových církví, která dnes vstupuje do 18. století své existence. Kromě vlastního liturgického jazyka i kalendáře se k historii etiopského ortodoxního křesťanství váže množství legend vypravujících o starověkém Aksumu jako o údajném domovu Archy úmluvy. Středověká královská dynastie Šalamounovců potom odvozovala svůj původ od krále Šalamouna a královny ze Sáby.²¹⁷

Vztah muslimů a křesťanů se zhoršil počátkem patnáctého století, kdy muslimští nájezdníci ze somálského přístavu Zeila započali sérii nájezdů proti nemuslimskému obyvatelstvu v oblasti. S pomocí portugalských mořeplavců přečkala Etiopie také džihád vedený Ahmed ibn

²¹² DICKSON, 2005: s. 5.

²¹³ RABASA, 2009, s. 53.

²¹⁴ PEW FORUM ON RELIGION & PUBLIC LIFE, 2011: s. 56.

²¹⁵ OLIVER & ATMORE, 2005, s. 47.

²¹⁶ RABASA, 2009, s. 33.

²¹⁷ JENKINS, 2008: s. 56.

Ibrahimem al-Ghazim o století později. Imunní zůstala rovněž vůči následným misionářským snahám Evropanů, takže si etiopská církev uchovala svůj ortodoxní charakter.²¹⁸

V 19. století byla po neúspěšných pokusech muslimů o obsazení země velká část Etiopie islamizována. Do 20. století vstupovala Etiopie vedle Libérie jako jediná africká země, která nepoznala koloniální nadvládu Evropanů. Krátkou okupaci Itálii zažívala Etiopie až v letech 1936-1941.²¹⁹ Významným bodem v křesťansko-muslimských vztazích v zemi byla smrt císaře Menelika II. (1913), jehož na trůnu vystřídal jeho vnuk Lij Iyasu. Ten se zřekl víry svých předků a ohlásil konverzi k islámu. Celý incident vyvolal politickou nevoli, jež vyústila v císařovu nucenou abdikaci.²²⁰ Téměř polovinu století poté setrval na etiopském trůnu císař Haile Selassie.

Ekonomický propad a několik období sucha a hladomoru uvedl zemi do svízelné situace, která nakonec vedla ke svržení Selassieho vlády vojenským převratem v roce 1974. Etiopii až do roku 1991 uchvátil marxistický režim, zvaný *Derg*. Nové státní zřízení, podporované sovětskými i kubánskými komunisty, se ihned zbavilo křesťanského charakteru země a perzekuovalo nebo přímo popravilo mnohé náboženské lídry, přičemž chod církve převzalo pod svou kontrolu.²²¹ *Derg* měl fatální dopad především na ortodoxní církev. Mnoho z jejího majetku bylo vyvlastněno, ukradeno či zničeno. Nejprve se režim soustředil na majetek původem neetiopských církví (vyhoštění zaměstnanců a zabránění sídelních budov křesťanských organizací a institucí – ředitelství baptistické organizace, adventistickou nemocnici, střední školu a biblickou akademii založenou mennonity atd.). Později přišla na řadu ortodoxní církve. Patriarcha spolu s dalšími třemi arcibiskupy byl zatčen, zatímco několik dalších arcibiskupů bylo zavražděno, příp. sesazeno z pozic. Novým patriarchou byl jmenován Takla Haymanot, muž prostého původu, poslušný apolitický člověk z lidu. Z důležitých kostelů a klášterů se stala muzea. Posvátné objekty a umělecká díla byly odstraněny, protože „ovlivňovaly“ obyvatelstvo. Obzvláště negativně pohlížel režim na nové církve (sekty) jako letniční hnutí či svědkové Jehovovi, které měly oblibu u mladé populace. Během Mengistova režimu (Mengistu Haile Mariam – hlava komunistické republiky, etiop. soudem obviněn z genocidy, uprchl do Zimbabwe po pádu režimu v roce 1991) se stávaly

²¹⁸ THE AMERICAN FOREIGN POLICY COUNCIL'S, 2011.

²¹⁹ BERKLEY CENTER FOR RELIGION, 2009.

²²⁰ THE AMERICAN FOREIGN POLICY COUNCIL'S, 2011.

²²¹ RABASA, 2009: s. 36.

církve (ať už ortodoxní, římskokatolické či protestantské) útočištěm těch, kteří hledali pomoc a byli v nouzi.²²²

V současnosti se rapidně mění složení křesťanské populace. Ještě v roce 1980 tvořili protestanti společně s katolíky méně než 5 % populace. Dnes protestanti (zahrnující anglikány a členy afrických nezávislých církví) reprezentují 20 % všech Etiopanů a 30 % etiopských křesťanů (římští katolíci se na celkové populaci Etiopie podílejí pouhým jedním procentem).²²³ Nejrychleji rostoucí skupinou jsou evangelíci a stoupenci letničního hnutí, čítající odhadem 10 procent z celkové populace.²²⁴ Narůstající protestantismus snižuje podíl populace náležící k ortodoxní církvi.²²⁵ Dalším faktorem, jenž má vliv na religiózní kompozici etiopské populace, je stále se zvyšující počet somálských uprchlíků, kteří jsou téměř všichni muslimové. Stovky etnických Somálců opustilo Etiopii během Ogadenské války v letech 1977-1978, ale tisíce Somálců emigruje do Etiopie z důvodů státní nestability trvající od konce 80. let dodnes.²²⁶

Muslimové i křesťané obecně respektují jeden druhého a tolerují dokonce vzájemné manželské svazky a konverze. Ethiopian Islamic Affairs Supreme Council (EIASC) vyjádřil obavy nad rostoucím počtem subjektů financovaných ze Saudské Arábie.²²⁷ Zvyšuje to napětí mezi křesťany a muslimy v zemi. Existují taktéž tenze mezi tradiční súfijskou majoritou a muslimy podporovanými saúdskoarabskými NGOs. Obecně ale muslimové zůstávají odolní vůči fundamentalistickým ideologickým hnutím. Přesto se stoupenci radikálního wahhábismu rozrůstají – a to právě kontaktem muslimů se Saudskou Arábií. V roce 2011 se skupina zhruba stovky muslimů přihlásila k radikálnímu wahhábismu tím, že zapálila více než 60 domů a kostelů protestantů v Oromském regionu. Dochází také k napětí mezi wahhábisty a súfijskou majoritou. Náboženský terorismus v Etiopii sice nepředstavuje významný problém, avšak k občasným nábožensky-orientovaným atentátům dochází. Pod některými teroristickými útoky v Etiopii je podepsaná somálská Al-Itihaad al-Islamiya, která je stejně jako etiopská Ogaden National Liberation Front (ONLF) spíše politickým než náboženským hnutím.²²⁸

²²² JENKINS, 2008: s. 930.

²²³ PEW FORUM ON RELIGION & PUBLIC LIFE, 2011: s. 56.

²²⁴ BERKLEY CENTER FOR RELIGION, 2009: s. 35.

²²⁵ BERHANU, 2005.

²²⁶ BERKLEY CENTER FOR RELIGION, 2009: s. 35.

²²⁷ Saudský vliv vzrostl také díky rozsáhlé pomoci obětem hladomoru v roce 2003 islámskou mezinárodní humanitární nadací al-Haramain. (RABASA, 2009: s. 34).

²²⁸ RABASA, 2009: s. 53.

Na dění v zemi má nejsilnější vliv etiopská ortodoxní církev. Velké množství křesťanských FIOs, které v zemi působí, je provázáno právě s ní. V roce 1972 byla ustanovena Ethiopian Orthodox Church and Inter-Church Aid Commission (EOC-DICAC), aby se zabývala rozvojovými projekty. Pracuje se sítí farností a podílí se na řešení otázek souvisejících především s problematikou HIV/AIDS, somálskými uprchlíky, chudobou nebo na podpoře udržitelného organického zemědělství. Mezi další FIOs v zemi patří Christian Relief and Development Association (CRDA), asociace etiopských NGOs, která byla založena v roce 1973 jako výsledek jednání církevních lídrů v odpovědi na přetrvávající období sucha. Příkladem křesťanských FIOs působících mimo ortodoxní církve je např. Jerusalem Children and Community Development Organization (JECCDO), která se stará o sirotky již od roku 1985. Věnuje se též problémům zdravotního a vzdělanostního stavu dětí, rovněž podporuje aktivity související s udržitelným zemědělstvím, ohlížející se na životní prostředí. V zemi existuje rovněž velké množství muslimských organizací. Addis Ababa Muslim Women's Council, založená v roce 1997, podporuje práva žen skrze osvětové kampaně. Kromě toho řeší sociální otázky, vztahující se k reprodukčnímu zdraví, ženské obřízce, situaci sirotek v zemi a chudobě.²²⁹

6. 3. 3 Země Velkých afrických jezer

- Uganda, Keňa, Tanzanie, Mozambik, Malawi

vých. Afrika - země Jezer	křesťané	muslimové	domorodá	kolonizátor
Keňa	80	10		VB
Malawi	80	20		VB
Mozambik	> 55	18		POR
Tanzanie	60	35	3	NĚM (VB)
- Zanzibar		98		VB
Uganda	85	12		VB

Údaje IRFR pro rok 2011.

Země Velkých afrických jezer představují skupinu zemí, které zažily kolonizační minulost Velké Británie (vyjma portugalského Mozambiku) a rovněž středověké obchodní a kolonizační snahy muslimů z Arabského poloostrova. Ti osídlili především pobřežní oblasti těchto států (významných počtů dosahují muslimové rovněž ve vnitrozemské Ugandě a v Malawi) a přilehlé ostrovy (téměř veškeré obyvatelstvo Zanzibaru tvoří muslimové). Svou skladbou obyvatelstva představují tyto státy tékavou látku, která občas vyústí ve vážnější reakci.

²²⁹ BERKLEY CENTER FOR RELIGION, 2009: s. 36.

Uganda s Keňou a Malawi má nejvýraznější křesťanské majority, které v těchto zemích tvoří 80 a více procent z celkového počtu populace. V Mozambiku tvoří křesťané více než polovinu obyvatelstva. Cenzus z roku 2007 hovoří o vyrovnaném počtu katolíků a protestantských církví. Podobně jsou srovnání katolíci s protestanty také v Ugandě a v Malawi, kde tvoří významnou skupinu nezávislá Církev středoafričských presbyteriánů.²³⁰ Protestanti mají převahu v Keni. V nejlidnatější zemi regionu, v Tanzanii, neexistují náboženské statistiky, takže se jednotlivé zdroje rozcházejí. Podle některých odhadů (také IRFR) je v zemi polovina křesťanů a polovina muslimů. Pew Forum odhaduje, že v celé Tanzanii žije přibližně 60 procent křesťanů a asi 35 procent muslimů. Odhady ohledně počtu křesťanů se tak objektivně pohybují mezi třiceti²³¹ a šedesáti²³² procenty. Křesťané obývají všechny části země, kdežto muslimové jsou v zemi koncentrováni převážně při pobřeží, s některými většími minoritami také ve vnitrozemních městech. Obyvatelstvo souostroví Zanzibar (ostrovy Zanzibar a Pemba) tvoří téměř jenom muslimové (98 %). Zanzibarští muslimové jsou zejména sunnité (80 – 90 %). Zdejší šíitská menšina je především asijského původu.

Druhou nejvýraznější muslimskou komunitu má Mozambik. Muslimové zde tvoří zhruba pětinu populace, z níž část je jihoasijského původu (Muslimové tvrdí, že jich je v zemi alespoň 25 %). Obecně mozambičtí muslimové příliš nevnímají rozdělení islámu na sunnitský a šíitský a identifikují se spíše s místními lidry, než aby inklinovali k šíitské, příp. sunnitské větvi. Afričtí muslimští duchovní však stále více usilují o studium v zemích s islámskou tradicí, jakými jsou Egypt, Kuvajt či Saudská Arábie. Obvykle se vracejí s fundamentálnějšími přístupy, než které představuje súfismem inspirovaná tradice svahilského islámu na severu země. Zhruba pětinové zastoupení muslimů na celkové populaci má rovněž Malawi. V ostatních zemích se čísla muslimů pohybují okolo 10 procent.

Religiózní skladbu obyvatelstva Keni ovlivňuje příhraniční kontakt s muslimským Somálskem. Většina keňských muslimů žije v Pobřežní provincii (muslimové tady tvoří polovinu veškerého obyvatelstva) a v Severovýchodní provincii, kde je populace převážně právě somálského původu. Při hranicích s Etiopií žije etnikum Boranů, které je rovněž muslimského vyznání. Kromě malé skupiny etnických Somálců v Nairobi je zbytek země veskrze křesťanský. V Ugandě má islám největší zastoupení v regionu Iganga na východě

²³⁰ Podle PEW FORUM jsou počty katolíků a protestantů vyrovnané také v Tanzanii: (2010: s. 151).

²³¹ CIA: *The World Factbook*, 2012 [online].

²³² PEW FORUM, 2010: s. 151.

země. Ugandští muslimové jsou zejména sunnité, ale početná indická komunita vyznává šiitský islám. Obecně se předpokládá, že počty muslimů v zemi jsou vyšší, než uvádějí mnohé statistiky. Historicky početnou skupinu v zemi tvoří Indové (šíité, hinduisté) a méně početní členové ugandské ortodoxní církve. Na východě země žije domorodá židovská komunita.

Domorodá náboženství jsou nejvíce zastoupená ve venkovských oblastech Mozambiku, kde existuje, ostatně jako v celé oblasti, také velký počet letničních církví. Kromě toho se mnoho malých církví odštěpuje od hlavního proudu a dochází ke slučování afrických náboženství s křesťanstvím, popř. i islámem. Část populace, praktikující různé formy synkretických tradičních afrických náboženství, nebyla do statistik při sčítání lidu v roce 2007 zahrnuta.

Ve všech zemích v oblasti je konstitucí zaručená svoboda vyznání. V některých zemích jsou však některé náboženské spolky považovány jako protiústavní a jako takové jsou zakázané. V Ugandě jsou skupiny, jež jsou vnímány jako kult, sledovány vládou a mají omezenou činnost. Vláda požaduje po náboženských uskupeních získání legálního statusu pod tzv. Trustees Incorporation Act. Patří sem katolická církev, ortodoxní církev, anglikánská církev a ugandský Muslimský nejvyšší soud. Evangelické a letniční církve spadají pod neziskovou platformu Ministerstva vnitřních záležitostí. V Keni je od roku 2002 mimo zákon postavena sekta Mungiki. Tato politicko-náboženská sekta hlásá návrat k africké kultuře se silným negativním postojem vůči všemu západnímu, včetně křesťanství. U svých členů, a to jak u mužů, tak i u žen, požaduje obřízku. Údajně má přes sto tisíc členů – převážně z etnika Kikujů. Mungiki ovládá keňské podsvětí a v nepokojích po volbách v roce 2007 rozpoutala v zemi čistky a etnicky motivované vraždy. V roce 2009 došlo uvnitř skupiny k velké změně, když lídr Mungiki (i s jeho stoupenci) konvertoval ke křesťanství. Identifikace s křesťanstvím a s tím související dopady na samotné hnutí ještě nejsou jasné.²³³

V zemi jsou jako trestné rovněž považovány čarodějnické praktiky – pokud druhým lidem způsobují strach či újmu na zdraví a majetku. V některých komunitách jsou usvědčení z čarodějnictví zabíjeni. Vláda tyto osoby raději bere do vazby, aby nedocházelo k veřejnému lynčování obviněných.

Keňská konstituce z roku 1967 povolovala, aby civilní spory muslimů rozhodoval kádí²³⁴ podle práva šaría. Spory se týkaly především rodinného práva. Usnesením z roku 2010 shledal ústavní soud kádí jako protiústavní. Usnesení bylo později nahrazeno novou

²³³ KUBAI, 2010: s. 62.

²³⁴ Kádí je islámský soudce, který rozhoduje podle práva šaría.

konstitucí, která případy řešené muslimskými soudci opět povoluje. Volbu řízení občanskoprávního sporu podle islámského práva mají také muslimové Tanzanie. Pro zanzibarské muslimy existuje volba řídit se právem šaría. Zanzibar je autonomní částí Sjednocené republiky Tanzanie, má vlastního prezidenta i Sněmovnou reprezentantů a náboženského lídra muftího²³⁵ jmenuje přímo zanzibarský prezident. Muftí zde schvaluje veškeré islámské aktivity, má kontrolní povinnost nad místními mešitami a také schvaluje veškerý dovoz islámské literatury na ostrov. Na pevnině volí muftího Národní muslimská rada Tanzanie (BAKWATA). V celé zemi, stejně jako v Ugandě, je zakázána afiliece politických stran s náboženstvím.

V Mozambiku není oficiálně neupřednostňováno žádné náboženství, ale podle muslimů dochází k tiché diskriminaci islámské komunity. Např. v zemi neexistují žádné státní svátky náboženské povahy, ale oslavují se křesťanské Vánoce²³⁶. A podobně, třebaže jsou představitelé všech velkých náboženských skupin zastoupení v Národním shromáždění a na vládních ministerstvech, většinu vedoucích pozic zde drží křesťané. Proto byl v roce 2010 na post premiéra jmenován muslim. Mozambická vláda z výše uváděných důvodů přísně zakazuje náboženskou výuku na státních školách, aby nedocházelo k záminkám pro náboženskou diskriminaci. V zemi ovšem existuje množství soukromých náboženských organizací, které školy provozují, přičemž jejich počty v posledních letech rychle stoupají. V Mozambiku nalezneme také několik církevních univerzit. Je zcela běžné, že mnoho muslimů raději studuje na kvalitnějších katolických univerzitách (především v Pembě a v Nampule).

V Ugandě je výuka náboženství na státních školách dobrovolná. V zemi existují soukromé křesťanské školy, ale také madrasy, které nabízejí výuku islámu. Podobně nabízejí výuku náboženství veřejné školy v Malawi, kde si žáci vybírají z křesťanský orientovaného biblického kursu nebo mravní a náboženské výchovy (včetně křesťanství, islámu, baha'í, hinduismu aj.). Proti biblickému kurzu protestují muslimové, protože muslimské kursy na veřejných školách nejsou. Muslimové však vedou stejně jako křesťané vlastní soukromé školy. Výuka náboženství není součástí státního kurikula Tanzanie. Pokud se na školách náboženství vyučuje, většinou je to zásluhou rodičů nebo dobrovolníků. V městě Morogor funguje islámská univerzita, v Mwanze katolická a po celé zemi množství islámských i křesťanských základních i středních škol.

²³⁵ Muftímu je svěřen výklad islámského práva.

²³⁶ Vánoce jsou však oficiálně pojímány pouze jako Svátek rodiny.

Oblast východní Afriky je lokalitou, kde k občasným konfliktům mezi křesťany a muslimy dochází. Existuje zde také množství náboženských uskupení, která jsou přímou hrozbou bezpečnosti – ugandská Armáda Božího odporu, keňská sekta Mungiki či radikální islamisté v každé ze zemí regionu.

V Keni panuje strach z nelegálního přistěhovalectví z rozpadajícího se Somálska. Proto jsou úřady ostražitější vůči muslimské populaci, která je somálského původu. Občas tak dochází k deportaci Somálců nebo je zakázán muslimský proselytismus v zemi. Muslimové se považují za druhořadé obyvatelstvo v této převážně křesťanské zemi a obviňují vládu, že záměrně brání rozvoji muslimských částí země. Zároveň obviňují vládu z toho, že pod záminkou boje proti terorismu zatýká a vyhošťuje ze země přední islámské představitele a ztěžuje práci největším muslimským neziskovým organizacím. Spor se vyostřil po invazi keňských vojsk do Somálska v roce 2011, kdy společná somálsko-keňská ofenziva zaútočila na jednotky radikálů z al-Shabaab.

Tak jak se muslimové cítí diskriminováni v křesťanských oblastech Keni, cítí se křesťané diskriminováni na pobřeží a na severu země při hranici se Somálskem. Křesťanské organizace uvádějí, že jedincům, kteří konvertovali z islámu ke křesťanství, často kvůli konverzi hrozí vyhrožování fyzickým násilím či smrtí (převážně v somálském etniku). V Keni nepanují spory pouze mezi křesťany a muslimy, ale taky mezi sektářskými uskupeními, jakým je např. již výše zmíněná sekta Mungiki anebo sekta Akorino, jež kombinuje prvky tradičního náboženství s křesťanstvím (požaduje po svých ženách, aby nosily pokrývku hlavy – ta je na některých keňských školách zakázána). K vážnějším religiózním konfliktům nedochází v dnešním Mozambiku. Celonárodní diskuzi vyvolal zákaz nošení bůrek ve školách. Později nebyly búrky uznány jako náboženský symbol – náboženské symboly jsou totiž na státních mozambických školách zakázané.

V zemích Velkých afrických jezer probíhá usilovná snaha o mezináboženský dialog. V roce 2010 hostila Kampala mezinárodní náboženskou konferenci na téma náboženství, mír a rozvoj. Cílem konference bylo podporovat náboženství jako prostředek k vyřešení konfliktů v Africe. V Tanzanii funguje Mezináboženská rada země (NGO) sdružující lídry křesťanů, muslimů, baha'í, hinduistů a buddhistů), jež usiluje o zachovávání míru v zemi a posiluje vztahy mezi jednotlivými vyznáními. Náboženské organizace Malawi hrají nezbytnou roli v politickém, ekonomickém a sociálním rozvoji země. Např. Komise pro mezináboženský veřejný dialog, kam patří Muslimská asociace Malawi a Katolická komise pro právo a

spravedlnost, pracuje na poli lidských práv, řeší problémy „dobrého vládnutí“ a implementuje občanské vzdělávací programy. Křesťanská Zdravotnická asociace Malawi hraje hlavní roli v zajišťování zdravotní péče, řídí okolo 40 procent veškerých zdravotnických zařízení v zemi a 80 procent zdravotnických služeb v nejzaostalejších oblastech s nedostatkem zdravotnického personálu. Další množství náboženských organizací se podílí na řešení problému HIV/AIDS (např. NGO Manerela+).

Nejtřaskavější místo náboženských nepokojů v regionu tak představuje Tanzanie. V zemi, jejíž hranice vytváří Viktoriino jezero, jezero Tanganika i jezero Malawi, probíhá neustálá snaha o mezináboženský dialog, protože kořeny náboženské nesnášenlivosti zapustily již v dávné historii země. Dalším zdrojem významného nebezpečí je ugandská Armáda Božího odporu.

Armáda Božího odporu

Na severu Ugandy operuje tzv. Armáda Božího odporu (z angl. Lord's Resistance Army, LRA), tj. ozbrojené odbojové hnutí proti vládnímu režimu, které mísí ideologie afrického mysticismu, nacionalismu a křesťanského fundamentalismu. Usiluje o založení teokratického státu založeného na principech Desatera. Tvoří ji zejména členové etnika Acholi. LRA se vyznačuje brutalitou a rekrutováním obrovského počtu dětských vojáků. Svým působením zasahuje také do sousedních zemí, jako je Jižní Súdán, DR Kongo či Středoafrická republika.²³⁷

LRA se zformovala v roce 1987, kdy navázala na ideologii sektářského hnutí Alice Lakweny, k níž údajně promlouval duch jistého zesnulého vojáka a vybízel ji k boji za spasení kmene Acholi i celé Ugandy cestou přísného dodržování křesťanské věrouky (Obvyklou praxi představoval exorcismus, během bojů vojáci útočili v křížových formacích, kropili se svěcenou vodou a bylinnými oleji, které je měly chránit před nepřítelovými střelami).²³⁸ V roce 1986 v prezidentských volbách zvítězil Yoweri Museveni, jenž svrhnul režim Tita Okelleho pocházejícího ze severu země – právě z kmene Acholi. LRA se tak proklamovala za obrannou milici kmene Acholi a v roli vůdce a Božího vyslance na zemi objevila Josepha

²³⁷ Human Right Watch, 1997: s. 31, 72.

²³⁸ S koncem občanské války v roce 1986 byla Alice Lakwena vyhnána ze země a dožila v ústraní v keňském uprchlickém táboře.

Konyho, synovce Alice Lakweny. Cílem hnutí bylo svržení Museveniho vlády a nastolení přísného režimu v zemi dodržováním jednotlivých příkázání Desatera.²³⁹

Vojenská aktivita LRA podněcovala vojenskou přítomnost vládních jednotek na severu země a z pohledu kmene Acholi se stala příčinou regionálního nebezpečí. V roce 1991 se ve vesnicích kmene Acholi zformovaly vlastní milice domobrany, což Konyho skupina posoudila jako zradu, na niž reagovala krutými masakry. Při nich odváděla všechny zdravé děti, kdy z chlapců vychovávala dětské vojáky pro LRA, zatímco z dívek se stávaly sexuální otrokyně vojáků. Budoucí návrat těchto dětí do vesnice znemožňovala tím, že je nutila provádět kruté praktiky na vlastních spoluobčanech (podpisem LRA je amputace rtů, nosů a uší).²⁴⁰

LRA našla partnera v súdánské vládě z Chartúmu, která na jihu země (sousedícího s Ugandou) bojovala s povstaleckou černošskou Súdánskou lidovou osvobozenou armádou (SPLA). Výměnou za útoky na SPLA byla LRA odměňována volností pohybu v Jižním Súdánu, zásobou zbraní a dostatkem zdrojů. V roce 2002 zesílily ugandské snahy o zatčení Konyho a rozprášení aktivit LRA. Vládní jednotky zahájily operaci Iron Fist, jež měly přivést Konyho před soud. Boje zasahovaly až na území Jižního Súdánu, odkud byl Kony nucen přesunout své velení do Demokratické republiky Kongo. Od roku 2005 se mu zde daří skrývat a je aktivní ve vojenských aktivitách na ugandsko-súdánsko-konzském pohraničí.²⁴¹

Neúspěchem vlastní operace si ugandská vláda vyžádala pomoc světového společenství. V roce 2005 vydal Mezinárodní soudní dvůr v Haagu zatykač na Konyho a na další čtyři nejvyšší představitele LRA. V roce 2008 započala první spojenecká akce pod názvem Lightning Thunder, a to poté, co LRA začala stupňovat své aktivity již ve čtvrté zemi, ve Středoafričské republice. V roce 2011 se do honu na Konyho zapojily také USA, jež ohlásily transfer přibližně sta vojáků do Ugandy v kontextu s bojem proti terorismu v oblasti Rohu Afriky.²⁴²

LRA představuje nejvýznamnější křesťansky orientovanou kriminálně-teroristickou skupinu v rámci celé Afriky, jež se denně podílí na masakrech obyvatelstva v oblasti severní Ugandy, Jižního Súdánu, severovýchodu DR Kongo a jihu Středoafričské republiky.

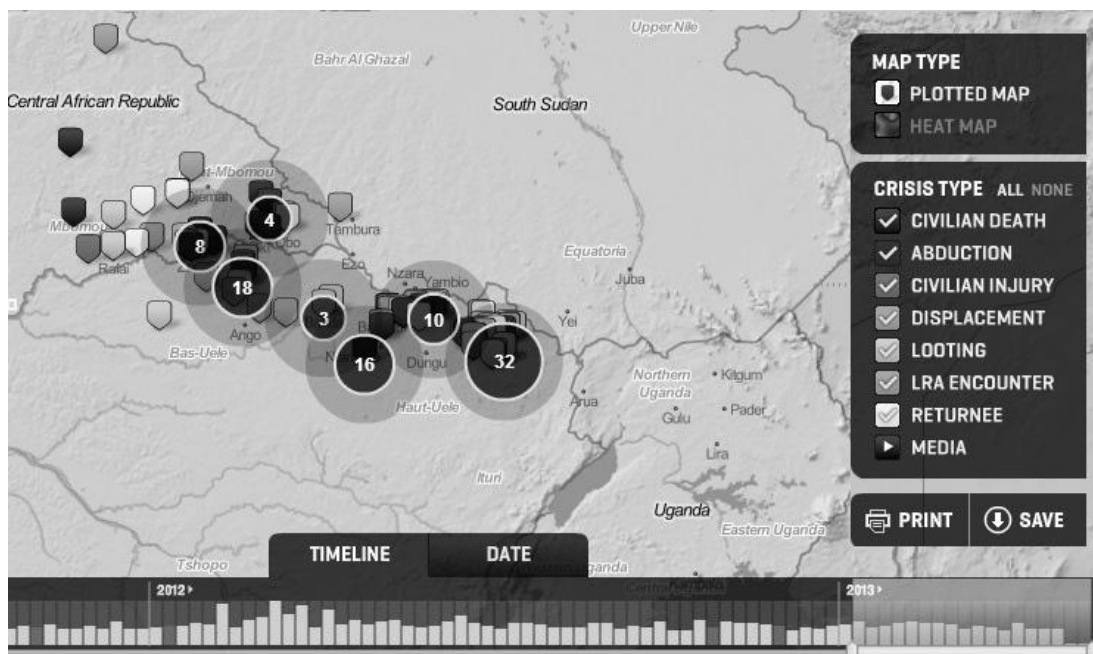
²³⁹ VOZÁR, 2012: s. 24.

²⁴⁰ Tamtéž: s. 24.

²⁴¹ Tamtéž: s. 25.

²⁴² Tamtéž: s. 25.

V současnosti odmítá vláda uznat Novomaltézskou jeruzalémskou církev, jejíž hlavou je otec Alice Lakweny, Severino Lukoya.

Útoky LRA v roce 2013.

Zdroj: <http://lracrisistracker.com/>

6. 3. 4 Tanzanie

Pevnina dnešní Tanzanie byla poprvé kolonizována mořeplaveckými národy (obzvláště Arabů) již v 8. století. Rostoucí obchod Arabů se svahilským pobřežím přinesl na území východní Afriky islám.

V období evropské kolonizace přicházejí do oblasti Němci, kteří užívali hlavně protestantských misionářů jako nedílné součásti kolonizačního řádu. Němci ve svém misionářském úsilí vystupovali nejen proti tradičnímu náboženství, ale taky proti islámu, jehož kultura se střetávala s kulturou Svahilců a vzájemně se po staletí vyvíjela. Mnohé z konverzí Afričanů ke křesťanství byly, podobně jako v jiných částech kontinentu tohoto období, docela povrchní, ponechávající si dodržování pohanských praktik a náboženských rituálů. V počátečním období kolonizace se Němci setkávali s aktivním odporem domorodců, zakládajících vlastní moc na tradičním náboženství. Nejznámějším příkladem raného odboje byly války kmene Hehe (1891-98). Kmen Hehe, vedený náčelníkem Mkwawou, expandoval svými nájezdy na sousední území ve stejnou dobu, kdy Němci začali rozšiřovat svou kontrolu ve vnitrozemí, což vyústilo ve vzájemnou konfrontaci. Závažnějším problémem pro německou správu bylo povstání Maji-Maji (1905-07). Pozadí tohoto odporu je spojeno

například s rostoucí nespokojeností Afričanů s velkými daněmi vybíranými Němci či rozsáhlým využíváním nucených prací. Do jisté míry byly manifestace africké populace také náboženské (odvolávání se na tradiční božstva, která měla bojovníkům dodávat sílu proti německým kulkám). Německé potlačení revolty bylo brutální. Odhadem si vyžádalo na sedmdesát pět tisíc obětí.²⁴³

Po porážce Německa v první světové válce byla Tanganika svěřena jako mandátní území Spojených národů Velké Británii, která ji už během „Velké války“ okupovala.

V britském koloniálním období byli muslimové mnohem více znevýhodněni ve sféře vzdělávání, protože moderní vzdělání bylo omezeno na misijní školy. Britové se totiž rozhodli podporovat spolupráci s křesťanskými misii.²⁴⁴ Muslimové se vyhýbali misijním školám, považovali je totiž za nástroje ke křesťanské konverzi. V roce 1955 v zemi existovalo 656 státních, 1692 misijních a 28 muslimských základních škol (sekundární a terciární muslimské školy v zemi nebyly žádné).²⁴⁵

Na prahu nezávislosti byla populace budoucích Tanzanců víceméně rovnoměrně rozdělena mezi muslimy, křesťany a stoupence tradičních náboženství. Britové ovládli rovněž Zanzibar, který se ale přes dávnou historii portugalského vlivu (1503-1698) stal během následných dvou staletí osmanského sultanátu (až do roku 1890, kdy se ostrovy Unguja a Pemba staly britskými protektoráty) téměř celý muslimský. Britové na Zanzibaru preferovali nepřímou vládu, která ponechávala v platnosti většinu muslimských institucí (včetně otroctví).²⁴⁶

Tanganika získala nezávislost v roce 1961, s demokratickou republikánskou ústavou (Zanzibar získal nezávislost v roce 1963). Vláda sultánů na Zanzibaru dospěla k náhlému konci v roce 1964, kdy vznikla spojená Tanzanská republika, vedená Juliem Nyererem a jeho politickou stranou Tanganyika African National Union (TANU). Arushskou deklarací z roku 1967 se stala ideologií strany a státu ujamaa, která představovala ideologii inspirovanou africkým socialismem (s některými křesťanskými prvky). Ujamaa je svahilský výraz pro rodinný vztah nebo bratrství a stala se heslem Tanzanie v éře pod vedením Julia Nyerereho, který stvořil jednotnou zemi z více než 120 etnických komunit. Nyerere začínal jako oddaný

²⁴³ MØLLER, 2006: s. 82-83.

²⁴⁴ NJOZI, 2003: s. 15.

²⁴⁵ MBOGONI, 2004: s. 107-108.

²⁴⁶ MØLLER, 2006: s. 83-84.

křesťan na katolické střední škole. Jako prezident se osobně zajímal o církevní záležitosti a podporoval církevní aktivity.²⁴⁷

Zavedení systému jedné politické strany omezovalo politickou svobodu, avšak země zůstávala relativně demokratická. Navíc ústava zaručovala náboženskou svobodu, což dopomohlo k zamezení náboženských konfliktů. Konflikty mezi stoupenci různých vyznání nerostly ani po roce 1984, kdy se novým prezidentem stal muslim Ali Hasan Mwinyi se silnou vazbou na Zanzibar. Dalšími pozitivními kroky k nastolení míru mezi náboženstvími, potažmo v rámci jednoho náboženství byla snaha o společnou reprezentaci muslimské populace, sunnitů a šiitů (vznikla BAKWATA).²⁴⁸

Po roce 1961 se v zemi změnilo geografické rozložení křesťanství. Pokud do roku 1961 převážně operovalo ve vnitrozemí, po roce 1961 se rozšířilo také do Dar es Salaamu a podél pobřeží. Stěhováním do menších i velkých měst zesílil vliv protestantských církví. Evangelíci působili v centru Tanzanie a anglo-katolíci podél pobřeží. Moravští bratři, původem česká protestantská církev, měli silnou tradici na západě a na jihu země, kde kooperovali s anglikány a luterány. Na západě Tanzanie měli vliv mennonité a na severu baptisté. V 60. a 70. letech rostl počet letničních církví (příchod stoupců letničního hnutí z Burundi, kteří se začali usazovat na jihu Tanzanie). Pokud v roce 1967 existovalo šedesát letničních shromáždění, v roce 1975 jich bylo už sto šedesát.²⁴⁹

Unikátem v rámci východní Afriky byla existence ekumenického společenství, které sdružovalo luterány, muslimy a katolíky. Liro (odvozené z anglického Lutheran, Islam and Roman catholic) vzniklo v roce 1979 a hlavním tématem jeho setkávání se stalo společné vzdělávání a sociální problematika výše uvedených skupin.²⁵⁰ Dalším prvkem, jenž mohl napomáhat potlačovat a mírnit konflikty v zemi, byla synkreze tradičních afrických náboženství s křesťanstvím a islámem.²⁵¹

Přesto 90. léta některé náboženské nepokoje přinesly. V roce 1993 se v hlavním městě objevily násilné akce muslimů, jež byly zaměřeny na prodejce vepřového masa. V roce 1994 vznikl konflikt Tanzanie se Zanzibarem kvůli připojení ostrova k Organizaci islámské spolupráce (OIC) a v letech 1998 a 2002 proběhly násilné střety mezi muslimy a křesťany v

²⁴⁷ SUNDKLER & STEED, 2000: s. 1011.

²⁴⁸ MØLLER, 2006: s. 84.

²⁴⁹ SUNDKLER & STEED, 2000: s. 1012-1015.

²⁵⁰ Tamtéž: s. 1016.

²⁵¹ MØLLER, 2006: s. 85.

muslimské čtvrti Dar es Salaamu, Mwembechai, které si vyžádaly několik mrtvých.²⁵² Tyto ojedinělé násilnosti a vandalismus ze strany muslimů tak vedou k demonizaci muslimské komunity z pohledu křesťanů. Pouze 36 procent tanzanských křesťanů má pozitivní pohled na muslimy, zatímco v pozitivním světle vidí křesťany 75 procent muslimů.²⁵³

Celkový obraz křesťansko-muslimských vztahů dnešní Tanzanie není až tak znepokojující, ale přesto každoročně dochází k pravidelným násilným útokům zejména na křesťanské představitele a křesťanské objekty (terčem útoků často bývají letniční církve). Je do jisté míry způsobeno všeobecným pocitem muslimů z toho, že křesťané tvoří lépe postavenou třídu ve společnosti.²⁵⁴ Islámští představitelé obviňují křesťany z diskriminace muslimů – v roce 2009 BAKWATA obvinila křesťanské církve, že brání zavádění muslimských soudů (kádí) na pevnině a blokují vstup Tanzanie do OIC. Podobně před volbami v roce 2009 obviňovali křesťany a vládu ze socioekonomických a politických problémů v zemi. Současný prezident Jakaya Kikwete podporuje vzájemnou diskusi mezi vládou a náboženskými lídry obou největších vyznání (jedním z prezidentových požadavků je, aby křesťanští ani islámští kazatelé nepromlouvali na politická témata). V Tanzanii také bývalo větší procento muslimů zastoupeno ve vládě, politice a podnikání, než tomu bylo v okolních zemích východní Afriky.²⁵⁵ Křesťané, muslimové, hinduisté a další náboženské skupiny v zemi vypracovali společnou ústavu pro Mezináboženskou radu Tanzanie, která funguje jako poradní orgán vlády při mírových iniciativách. Tato rada se pravidelně setkává několikrát do roka. Jedním z požadavků zasláných vládě byla větší angažovanost Rady v politických otázkách. Dalším příkladem mezináboženské spolupráce je podpora národního projektu mikrofinancí, který zahrnuje osoby různého vyznání a je výsledkem společného úsilí křesťanských představitelů a BAKWATA.

Přestože k náboženskému míru vybízí také zanzibarský muftí, který nabádá muslimy, aby byli tolerantní ke všem nemuslimům, dochází k útokům na křesťanské objekty především na území muslimského Zanzibaru. Vztah pevninské Tanzanie se Zanzibarem je velice komplikovaný, přičemž na ostrově stále sílí touha po zisku nezávislosti. Zanzibarští

²⁵² HEILMAN & KAISER, 2002: s. 695.

²⁵³ PEW FORUM ON RELIGION & PUBLIC LIFE, 2010: s. 39.

²⁵⁴ MØLLER, 2006: s. 85-86.

²⁵⁵ LODHI, 1994: s. 91.

muslimové se také stávají čím dál tím více konzervativnějšími (trend, který se týká celé muslimské východní Afriky).²⁵⁶

6. 4 Jižní Afrika

- Angola, Lesotho, Svazijsko, JAR, Botswana, Namibie, Zimbabwe, Zambie

jižní Afrika	křesťané	muslimové	domorodá	kolonizátor
Angola	> 99			POR
Botswana	70			VB
JAR	80			VB
Lesotho	90		9	VB
Namibie	90			NĚM (JAR)
Svazijsko	> 60	2		VB
Zambie	87	< 1		VB
Zimbabwe	84		14	VB

Údaje IRFR pro rok 2011.

Demografie zemí jižní Afriky vykazuje podobné religiózní složení. Všechny státy jsou převážně křesťanské. O některých bychom mohli hovořit jako o státech protestantských, některé vykazují spíše katolický charakter, s minoritním obsazením muslimské populace.

Většina zemí zažila kolonizátorskou přítomnost Velké Británie, která zde zanechala dědictví protestantské tradice. Německá přítomnost v Namibii naopak způsobila, že přibližně 50 procent veškerého namibijského obyvatelstva tvoří luteráni (odhad CIA). V regionu jižní Afriky jsou zastoupeny veškeré protestantské denominace – anglikáni²⁵⁷, luteráni, presbyteriáni, metodisté, evangelíci, členové holandské reformované církve aj. Předními představiteli tradičních protestantských církví jsou Afrikánci, potomci holandských či německých přistěhovalců.

Významnou roli hrají protestantské církve na území Jihoafrické republiky. Nejpočetnější náboženskou skupinu v Jihoafrické republice vytváří stoupenci Afrických nezávislých církví (čtvrtina veškerého obyvatelstva JAR), jejichž počty přesahují neuvěřitelných deset tisíc různých křesťanských uskupení. Nejpočetnější z těchto skupin je sionistická křesťanská církev, která slučuje prvky protestantského (letničního) vyznání s prvky domorodých náboženství (přibližně sedmina jihoafrické populace). Sionistická církev vznikla v americkém

²⁵⁶ RABASA, 2009: s. 38.

²⁵⁷ Svazijsko se na konci roku 2012 stalo první africkou zemí anglikánského společenství, kde byla do úřadu biskupa zvolena žena – guardian.co.uk

Illinois na konci 19. století a právě z JAR, kde se v období kolonialismu usadila skrze působení amerických misionářů, se šířila do okolních zemí v jižní Africe. Ve Svazijsku tvoří takřka 40 % populace. Obecně roste počet i jiných letničních církví, a sice ve všech zemích regionu, přičemž propojují prvky letničního křesťanství s domorodou kulturou.

Jediným výrazně katolickým státem v oblasti je Angola (katolíci zde tvoří odhadem 50 – 75 procent populace), bývalá portugalská kolonie, kde je obecně křesťanství historicky svázáno s politickými hnutími.

Muslimové nepředstavují v regionu jižní Afriky významnou náboženskou skupinu. Ve všech zemích nepřesahují muslimové 2 % z celkové populace (liší se odhady CIA, která předpokládá až 10% muslimskou menšinu ve Svazijsku, ještě vyšší v Zambii²⁵⁸). Podstatnou část muslimů obecně tvoří přistěhovalci z jižní Asie, Blízkého východu či jiných afrických zemí, kteří se usadili v určité oblasti. Do Zimbabwe emigrují muslimové z Mozambiku a Malawi za prací na venkovských farmách (obvykle muslimové osidlují městské oblasti), v Zambii obývají muslimové původem z jižní Asie a Blízkého východu zejména pás podél železnice Lusaka-Livingston a další oblasti ve Východní provincii. Významná část muslimské populace Angoly se skládá z přistěhovalců ze západní Afriky a Libanonu. Naopak ubývá muslimské populace v Lesothu, která emigruje za prací do Jihoafrické republiky, kde žijí početné komunity Indů, Pákistánců, Indonésanů či Malajců. Část přistěhovalců z jižní Asie potom vyznává hinduismus nebo víru v Bahá'í.

Na jihoafrickém venkově stále přebývá domorodá tradice afrických náboženství a animismu. Místní obyvatelé praktikují tradiční domorodé rituály jako šamanismus, zvířecí oběti anebo čarodějnictví. Odhadem nejvyšší procento obyvatel vyznávajících domorodá náboženství má Lesotho (přibližně 20 %). V Angole představují animisté velký problém, proti němuž zasahuje a různé kampaně vede místní vláda. Mezi lety 2007 – 2009 bylo násilnými domorodými rituály, tradiční léčbou jedy apod. zabito více než 400 lidí. Podobný problém sužuje Jihoafrickou republiku. V zemi je každoročně mnoho osob obviněno z čarodějnictví, jehož důsledkem je nucený odchod obviněné „čarodějnice“ z domova nebo jsou přímo zabíjeny (některé případy v regionech Limpopo, KwaZulu-Natal...).

Určit přesné počty přívrženců tradičních náboženství je takřka nemožné, jelikož často spojují tradiční náboženství v kombinaci s křesťanstvím nebo islámem. Pro Subsaharskou Afriku je obecně synkretismus tradičních domorodých náboženství s křesťanstvím nebo islámem

²⁵⁸ IRFR pracuje v Zambii s čísly z cenzu z roku 2000.

typický. Např. nárůst synkretismu v Angole je spojován s přílivem emigrantů z DR Kongo. Prvky tradičního náboženství s křesťanstvím kombinuje již zmíněná sionistická církev silně rozšířená v JAR nebo ve Svazijsku. V Botswaně zase přibližně 6 % obyvatel státu praktikuje tradiční domorodé náboženství *badimo*, které místní často v praxi kombinují s křesťanstvím, popř. i jiným náboženstvím.

V Africe je raritní relativně vysoký podíl obyvatelstva v této oblasti bez vyznání (15 – 20 procent populace Botswany a JAR).

Všechny státy regionu jižní Afriky jsou sekulární, přičemž svobodu vyznání a praxe náboženství mají zakotvenou přímo ve své ústavě. Ve většině zemí nepředstavuje náboženství významnější zdroj konfliktu a také jen ojediněle dochází k náboženské diskriminaci. Zambie je podle konstituce z roku 1996 křesťanským státem, ale svobodě vyznání se těší i ostatní náboženství. Výuka křesťanství je na státních školách povinná do 7. třídy (další čtyři ročníky dobrovolná), přičemž výuka jiných náboženství, včetně islámu, je dostupná na soukromých školách. Povinná výuka náboženství na základní škole a volitelná až od střední školy je také ve Svazijsku. Ačkoliv křesťanská výchova dominuje, Ministerstvo školství do náboženského programu začlenilo rovněž výuku jiných náboženství. Příkladem dominantního postavení církve v prostředí školství je katolická církev v Lesothu. Ta zde řídí až 40 procent veškerých základních i středních škol. Soukromé školy provozují taktéž evangelická a anglikánská církev, méně pak metodisté.

Zvláštní postavení má náboženství v Zimbabwe. Ústava sice jako v ostatních zemích zaručuje svobodu vyznání, ale autoritativní režim prezidenta Roberta Mugabeho vyhláškou Public Order Security Act z roku 2002 značně omezuje svobodu shromažďování a projevu. Tímto dochází k zastrašování a omezování náboženských představitelů, kteří si dovolují kritizovat vládní politiku v zemi a o těchto problémech veřejně hovoří. Obzvláště často dochází k zatýkání členů anglikánské církve, kteří si dovolí protestovat proti vládní politice. Pro Zimbabwe je též typické, že mnohé politické elity často spolupracují s jednou z hlavních křesťanských nebo letničních církví. Sám prezident Mugabe se považuje za člena katolické církve.²⁵⁹ Často se obrací na kněze, aby v kázáních podporovali mír v zemi. Jelikož jsou tady kněží často chápáni jako přímo posláni od Boha, hraje zimbabwská církev důležitou roli na poli posilování míru v zemi.

²⁵⁹ R. Mugabe má kvůli zločinům proti lidskosti zakázaný vstup do Eurozóny. Tento zákaz však neplatí na území Vatikánu, takže se zúčastnil inaugurační mše nově zvoleného papeže Františka.

V Angole je pro registraci náboženské skupiny zapotřebí náročných kritérií – náboženská skupina musí čítat alespoň sto tisíc členů a musí být přítomná ve dvanácti z osmnácti angolských provincií. Tyto náboženské komunity pak mají právo zakládat kostely, školy aj. Od roku 2004 však žádná nová skupina nevznikla, ačkoli o registraci zažádaly již stovky komunit. Nicméně těmto neregistrovaným organizacím vláda existenci nezakazuje, takže v zemi normálně působí (v roce 2009 byla pro porušování ústavy zrušena Islámská rada Zambie). Podobně je tomu v Zimbabwe, pokud chtějí náboženské spolky vykonávat aktivitu na poli školství či zdravotnictví. Zimbabwské státní školy nabízí kromě nepovinné výuky křesťanství rovněž výuku oborů, jež se týkají ostatních světových náboženství (podobně je tomu v Botswaně). V zemi mají silnou tradici křesťanské školy, protože se na rozvoji školství v zemi podílely již v koloniálním období. Katolíci, metodisté a adventisté dokonce řídí soukromé univerzity. Od dob nezávislosti dochází k celkovému nárůstu náboženských škol – křesťanské školy tak tvoří třetinu všech škol v Zimbabwe. Ve větších městech, jako jsou Harare nebo Bulawayo, existují také školy pro muslimy.

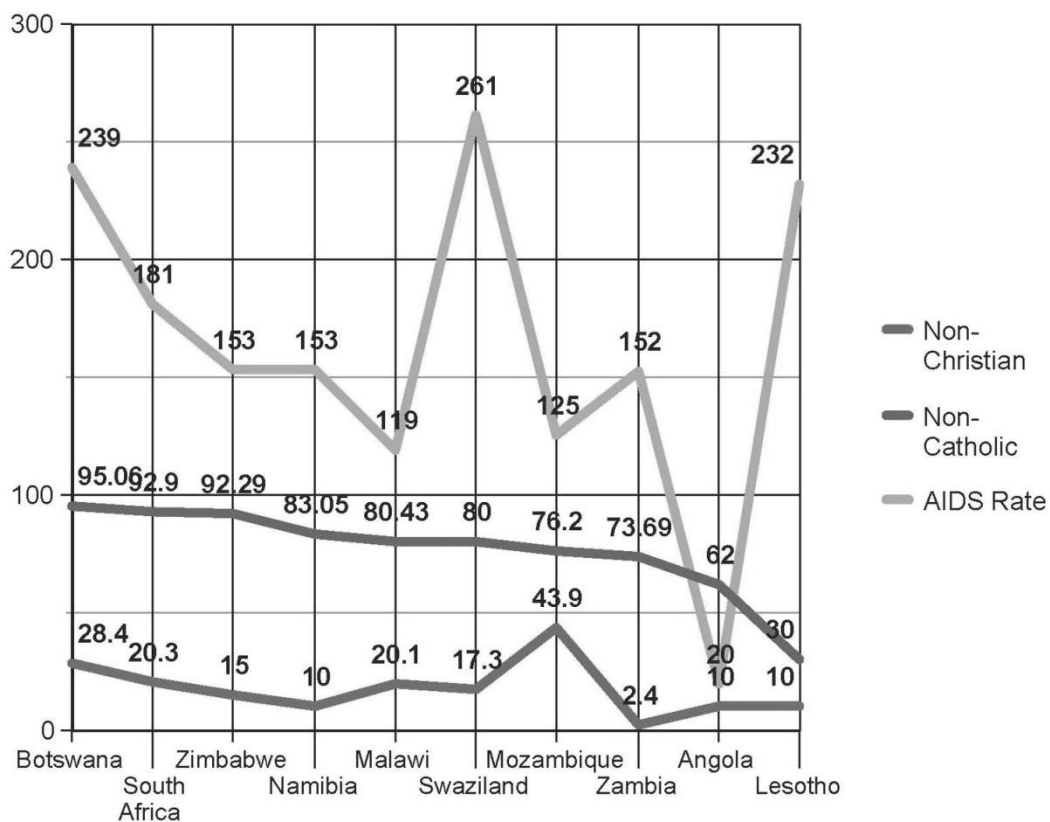
V oblasti neexistují výraznější mezináboženské problémy. Islám nemá v regionu historickou ani kulturní tradici a přítomnost islámských komunit je vůči dominantnímu křesťanství až příliš minoritní na to, aby docházelo k významnějším konfliktům. K výraznějším sporům (na poli politickém) dochází spíše napříč křesťanskými církvemi či ve vztahu křesťanství vs. tradiční náboženské praktiky. Muslimská otázka potom vyvolává debaty především v Angole, kde je islám považován za netradiční vůči angolské kultuře. Mešity jsou údajně pouhou zástěrkou komerčních a nelegálních aktivit, jako jsou pašeráctví či terorismus. Muslimští imigranti jsou v Angole spojováni s únosy angolských dětí. Muslimové jsou naopak nespokojeni s tím, že svou víru nemohou svobodně praktikovat, poněvadž vláda islám neuznává a občas zavírá muslimské školy, mešity nebo náboženská centra.

V Zambii představuje problém křesťanská sekta Goshali (GOd SHAll LIve), která vznikla v 90. letech minulého století odštěpením od Adventistů sedmého dne. Působí na jihu Zambie, ale členové komunity Goshali se za občany Zambie nepovažují. Kromě toho odmítají veškeré lékařské ošetření, protože se podřizují pouze Bohu a pouze Bůh je může také vyléčit. Také neposílají své děti do škol a odmítají sňatky s lidmi mimo komunitu, neboť odmítají kontakt s běžnou společností. Obecně však v zemi nedochází k vážným náboženským konfliktům a silnější náboženské skupiny nediskriminují ty slabší. V zemi probíhá dialog mezi zástupci některých náboženských skupin, jejichž vedoucí představitelé se schází na Ekumenickém hnutí Zambie za účelem vzájemného porozumění a projednávání otázek národního zájmu.

Fungující ekumenismus existuje také v obou trpasličích státech regionu. Významného postavení dosahuje Křesťanská rada Lesotha, která občas sehrává důležitou roli mediátora při řešení konfliktů mezi vládními a opozičními stranami. Ekumenické úsilí podporuje také vzájemnou spolupráci mezi stoupenci křesťanství a islámu. Ve Svazijsku existuje Rada svazijských církví, sdružující představitele katolické, anglikánské a metodistické církve.

Zemi s nejproblematictějším politickým pozadím je bezesporu Zimbabwe. Většina konfliktů v zemi má však spíše politické pozadí, než aby se daly považovat za čistě náboženské. Kromě politických neshod zde existuje napětí mezi náboženskými skupinami domorodých kmenů a hlavním proudem křesťanského učení. Spory vznikají v otázkách týkajících se především polygamie a moderní medicíny. Některé domorodé komunity svým členům nedovolují přijímat moderní léky, takže bývají zdrojem šíření různých epidemií v zemi. Domorodcům jsou také zakázány veškeré praktiky spojené s čarodějnictvím, které mohou druhého člověka jakkoliv poškodit. Za falešná obvinění z čarodějnictví jsou navíc stanoveny sankce.

V Jihoafrické republice funguje mnoho ekumenických a mezináboženských uskupení napříč různými církvemi a vyznáními. Největším z nich je South African Council of Churches. Jako

Jižní Afrika má největší prevalenci HIV/AIDS na světě.

Zdroj: <http://catholicdefense.blogspot.com/>

Zároveň má v rámci Subsaharské Afriky jeden z nejmenších podílů katolíků na celkové populaci.

platforma pro mezináboženský dialog pak vystupuje National Religious Leaders' Forum (NRLF), které reprezentují členové sedmi hlavních jihoafrických náboženských komunit – křesťané, muslimové, židé, hinduisté, afričtí tradicionalisté, buddhisté a baha'isté. Křesťanství se do Jihoafrické republiky dostalo po Berlínské konferenci, takže se stalo v očích mnohých Afričanů pouhým duchovním pozadím příjíždějících kolonialistů. Avšak církve později sehrávaly důležitou roli v obraně černošských obyvatel za rasistických režimů jak v JAR, tak i v Zimbabwe. Zatímco Evropané stáli za ponižováním a podrobováním si Afričanů (politika apartheidu), křesťanství zde sehrálo opačnou roli.²⁶⁰ Dnes jsou místní církve zapojeny do nových výzev: zejména do boje proti chudobě a proti epidemii HIV/AIDS, která je v jižní Africe nejrozšířenější na světě. Jednou z aktivit NRLF je právě tvorba programů na zmírnění chudoby a boje proti HIV/AIDS.

²⁶⁰ CHITANDO, 2008: s. 60-61.

7. Závěr

Křesťanství proniklo na africký kontinent již krátce po svém vzniku a šířilo se severojižním směrem skrze misijní cesty prvních křesťanů. Podobně tomu bylo v případě islámu, který se rozšířil v celé severní Africe krátce po smrti proroka Muhammada. Na rozdíl od křesťanství obsazovali muslimové africká území dobytými útoky. Až později se islám rozšířil na jih od Sahary, zejména do západní Afriky, skrze obchodní cesty severoafrických obchodníků. Podobně dosáhl pobřeží východní Afriky, kam jej přivedli muslimští obchodníci z Blízkého východu.

Křesťanství zaznamenalo nárůstu až s rozvojem evropského mořeplavectví. Evropané obsazovali pobřežní oblasti vesměs celé Subsaharské Afriky. Na západě a na východě přicházelo křesťanství do styku s islámem, což mnohdy vyústilo v ozbrojený konflikt. S nástupem evropského kolonialismu začíná výrazně narůstat misijní činnost křesťanských církví všech denominací. Důležitým mezníkem afrických dějin byla Berlínská konference, která rozparcelovala území černého kontinentu ve prospěch evropských mocností.

Počet křesťanů rostl skrze misijní školy řeholních řádů, přijíždějících z Evropy. Katolický či protestantský charakter zemí se obecně liší podle toho, který evropský stát v dané oblasti působil (např. protestantská VB vs. katolické Portugalsko). S rozvojem africké vzdělanosti rostl také odpor vůči evropskému kolonialismu. V tomto období rostl také počet afrických nezávislých církví, které ke křesťanství často přidávali ducha domorodých kultur. Synkreze domorodých náboženství s křesťanstvím nebo islámem je pro Afriku charakteristická i dnes.

Se ziskem nezávislosti se mnoho afrických zemí dostávalo do hlubokých krizí, jež často vyústily v občanskou válku. Dějiny Afriky kopírují globální dění tehdejšího období Studené války. Vznik afrických marxistických režimů často znamenal napjatý vztah s místními komunitami věřících. V tomto období roste počet islamistických hnutí, přicházejících z oblasti Perského zálivu. Radikální muslimové vesměs stojí v opozici proti súfijskému umírněnému pojetí islámu.

Druhá polovina 20. století se vyznačovala rapidním nárůstem věřící populace. Křesťanství se šířilo rychleji než islám a růst protestantských církví, v čele s letničním hnutím, převažoval nad rozvojem katolictví. Tento stav trvá dodnes.

Současná politická situace většiny zemí nenasvědčuje tomu, že by náboženství vyvolávalo výraznější problémy, takže je soužití muslimů s křesťany většinou poklidné. Nejrizikovější oblast představuje region západní Afriky v čele s Nigérií, kde žijí početné křesťansko-muslimské populace. Do oblasti západní Afriky proudí radikální myšlenkové směry severoafrických muslimů. V regionu sahelské západní Afriky působí teroristická al-Káida muslimského Maghrebu. Sektářské hnutí Boko Haram svými pravidelnými teroristickými vyostřuje náboženský konflikt na severu Nigérie. Dalším ohniskem náboženského konfliktu je východní Afrika. Somálsko je v současnosti na seznamu zhroucených států. Velká část somálského území spadá pod vliv teroristické organizace al-Shabaab. Ta svou přítomností znemožňuje nastolení míru v zemi a zároveň ohrožuje mír v sousedních státech.

Vedle řady islamistických hnutí existuje v oblasti východní Afriky také radikální křesťanská sekta, a to ugandská Armáda Božího odporu. Z oblasti na severu Ugandy se rozšířila do okolních zemí, kde se podílí na masakrech afrického obyvatelstva. Hnutí se vyznačuje rekrutováním dětských vojáků a jeho vůdce, generál Kony, patří na seznam nejhledanějších zločinců planety.

Subsaharská Afrika je oddaností svých věřících nejreligióznější oblastí světa. Ve všech zemích působí náboženské organizace, které často řídí nejkvalitnější školy v zemi a bývají mnohdy jediným zdrojem lékařské pomoci místním obyvatelům. Vliv náboženství na hospodářství není zcela jistý. Náboženské instituce se soustředí zejména na projekty v sociální oblasti, často související právě se vzděláváním a zdravotnictvím. A právě zdravá a vzdělaná populace je jedním z předpokladů ekonomického rozvoje země.

8. Shrnutí

Diplomová práce se zabývá historickým rozšířením křesťanství a islámu v Subsaharské Africe. Zkoumá také současný stav religiózní skladby africké populace a její možný vývoj. V jednotlivých regionech Subsaharské Afriky dále specifikuje vztah křesťanské a muslimské populace s ohledem na bezpečnostní a politickou situaci v zemi. Podrobněji specifikuje situaci v Senegal, Nigérii, Etiopii a Tanzanii. Část diplomové práce se rovněž věnuje rozvojovým aktivitám náboženských organizací.

Klíčová slova:

křesťanství, islám, náboženství, Subsaharská Afrika

The diploma thesis deals with historical impact of christianity and islam on area of Sub-Saharan Africa. It also studies the current numbers of African religious population and its future. In each sub-saharan region it specifies the relations of christian and muslim population. It also deals with questions of security and political situation. The situation of christian-muslim relations is more specified in examples of Senegal, Nigeria, Ethiopia and Tanzania. The last part of diploma thesis studies development activities of FIOs.

Key words:

christianity, islam, religion, Sub-Saharan Africa

9. Seznam použitých zdrojů

ADESOJI, Abimbola O. *Between Maitatsine and Boko Haram: Islamic Fundamentalism and the Response of the Nigerian State*. Africa Today. 2011, roč. 57, č. 4, s. 98-119.

ADOGAME, Afe, Roswith **GERLOFF** a Klaus **HOCK**. *Christianity in Africa and the African diaspora: the appropriation of a scattered heritage* [online]. New York: Continuum, c2008, xiv, 354 p. [cit. 2012-07-17]. Continuum religious studies. ISBN 18-470-6317-9.

ADOGLA, Eugene C. *Religiously Remapped 3.0: Mapping Religious Trends in Africa* [online]. Stanford University, 2010 [cit. 2012-08-01]. Dostupné z: http://www.religiouslyremapped.info/Religiously_Remapped/Downloads_files/Religiously_Remapped-3.0-Full_Document.pdf

ALLEN, John L, Jr. *The face of Catholicism's future*. National Catholic Reporter. 2007, roč. 43, č. 22, s. 11-14 [cit. 2012-08-01].

AMARA, Ramzi Ben. *The Izala Movement in Nigeria: From Guiding the Muslim Umma to Losing Authority. Ritual, Authority and Innovation in African Muslim Communities* [online]. 2011 [cit. 2013-05-21]. Dostupné z: <http://www.nai.uu.se/ecas-4/panels/101-120/120/Ramzi%20Ben%20Amara%20-%20Abstract.pdf>

BAOBAB: for Women's Human Rights. *BAOBAB*. [online]. 2005. vyd. Lagos [cit. 2012-12-13]. Dostupné z: <http://www.baobabwomen.org/history.htm>

BARRO, Robert J. a Rachel M. **MCCLEARY**. *Which Countries Have State Religions?*. The Quarterly Journal of Economics [online]. Oxford University Press, 2005, roč. 120, č. 4, s. 1331-1370, 2011-03-31 [cit. 2012-08-01]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/25098773>

BBC NEWS: *BBC* [online]. 2010 [cit. 2013-05-27]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8555018.stm>

BELSHAW, D, Robert **CALDERISI** a Chris **SUGDEN**. *Faith in development: partnership between the World Bank and the churches of Africa* [online]. Washington, DC: World Bank, c2001, x, 246 p. [cit. 2012-12-12]. ISBN 08-213-4848-5. Dostupné z: <http://documents.worldbank.org/curated/en/home>

BERKLEY CENTER FOR RELIGION, Peace, and World Affairs. *Faith-Inspired Organizations and Global Development Policy: A Background Review "Mapping" Social and Economic Development Work in Europe and Africa* [online]. Washington DC: Georgetown University, 2009 [cit. 2012-12-13]. Dostupné z: <http://repository.berkeleycenter.georgetown.edu/HagueBackground.pdf>

BERKLEY CENTER FOR RELIGION, Peace, & World Affairs. *Nigeria: Rivalries Split Along Ethno-Religious Lines* [online]. Washington DC, 2011 [cit. 2013-05-23]. Dostupné z: [http://repository.berkeleycenter.georgetown.edu/110525Nigeria\[FINAL\].pdf](http://repository.berkeleycenter.georgetown.edu/110525Nigeria[FINAL].pdf)

CIA. *The World Factbook* [online]. 2012. vyd. 2012 [cit. 2012-07-29]. ISSN 1553-8133. Dostupné z: <https://cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>

DICKSON, David. *Political Islam in Sub-Saharan Africa: The Need for a New Research and Diplomatic Agenda.* [online]. The United States Institute of Peace. 2005 [cit. 2012-12-11]. Dostupné z: <http://www.usip.org/files/resources/sr140.pdf>

FOMWAN. *RURCON: Federation of Muslim Women's Associations in Nigeria* [online]. 2010 [cit. 2013-05-23]. Dostupné z: <http://fomwan.org/index.php>

GELLAR, Sheldon. *Religion and Democratization in Colonial and Post-Colonial Africa: Parallels in the Evolution of Religious and Political Governance Structures.* [online]. 2006, s. 22 [cit. 2013-05-27]. Dostupné z: http://www.indiana.edu/~workshop/papers/gellar_wrkconf.pdf

GRAY, Richard. Christianity, Colonialism, and Communications in Sub-Saharan Africa. *Journal of Black Studies: Communication and Change in Sub-Saharan Africa* [online]. 1982, roč. 13, č. 1, s. 59-72 [cit. 2012-07-17]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2783975>

HARRIS, Ray a Khalid KOSER. *Continuity and change in the Tunisian sahel.* Burlington, VT: Ashgate, c2004, 153 p. ISBN 07-546-3373-X.

HASTINGS, Adrian. *A history of African Christianity, 1950-1975.* New York: Cambridge University Press, 1979, xi, 336 p. ISBN 05-212-9397-9.

HASTINGS, Adrian. *The church in Africa, 1450-1950*. Oxford: Clarendon Press, 1994, 706 s. Oxford history of the Christian Church. ISBN 01-982-6399-6.

HAYWARD, Susan. UNITED STATES INSTITUTE OF PEACE. *Religion and Peacebuilding: Reflections on Current Challenges and Future Prospects* [online]. Washington, 2012 [cit. 2012-12-14]. Dostupné z: <http://www.usip.org/files/resources/SR313.pdf>

HEILMAN, Bruce E. a Paul J. **KAISER**. *Religion, Identity and Politics in Tanzania*. Third World Quarterly [online]. Third World Quarterly. Taylor & Francis. 2002, roč. 23, č. 4, s. 691-709 [cit. 2012-07-29]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3993483>

HOPKINS, Raymond F. *Christianity and Sociopolitical Change in Sub-Saharan Africa*. Social Forces [online]. 1966, roč. 44, č. 4, s. 555-562 [cit. 2012-07-31]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2575091> .

Human Rights Watch. *The scars of death: children abducted by the Lord's Resistance Army in Uganda*. New York: Human Rights Watch, c1997, 137 p. ISBN 15-643-2221-1.

HUSAINI, Ishak M. Chapter 6: Islamic Culture in Arab and African Countries.
MORGAN. *Islam, the straight path: Islam interpreted by Muslims* [online]. 1st Indian ed. Delhi: Motilal Banarsidass, 1987 [cit. 2012-07-16]. ISBN 8120804031.

ILIFFE, John. *Afrika a Afričané: dějiny kontinentu*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2001, 375 s., [16] s. obr. příl. (barevné). ISBN 80-702-1468-6.

INSTITUTE FOR SECURITY STUDIES. *Comparing Somalia's al-Shabaab and Uganda's Lord's Resistance Army: A toxic mix of religion, politics and violence*. 2011. vyd. Pretoria, South Africa, 2011, 16 s. Dostupné z: <http://www.issafrica.org/uploads/Paper229.pdf>

JENKINS, Philip. *Religion by the numbers*. The Christian Century. 2010, roč. 127, č. 14, s. 45 [cit. 2012-08-01].

JENKINS, Philip. *The lost history of Christianity: The Thousand-Year Golden Age of the Church in the Middle East, Africa, and Asia- and How It Died* [online]. Pymble, NSW: HarperCollins e-books, 2008 [cit. 2012-07-17]. ISBN 978-006-1717-888.

KABA, Amadu Jacky. *The Spread of Christianity and Islam in Africa: A Survey and Analysis of the Number and Percentages of Christians, Muslims and Those Who Practice Indigenous Religions*. Western Journal of Black Studies [online]. 2005, roč. 29, č. 2, s. 553-570 [cit. 2012-08-01].

KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. Praha : Vyšehrad, 1993. ISBN 80-7021-125-3.

KROPÁČEK, Luboš. *Islám očima křesťanské teologie*. In: Souvislosti: Revue pro literaturu a kulturu [online]. 1998 [cit. 2013-05-24]. 3-4. Dostupné z: <http://www.souvislosti.cz/497kro.html>

KUBAI, Anne N. *Historical and cultural dimensions of militia and rebel groups in Africa*. in *Militias, rebels and islamist militants: human insecurity and state crises in Africa*. Tshwane (Pretoria): Institute for Security Studies, 2010, s. 45-67. ISBN 978-192-0422-103.

LEVTZION, Nehemia a Randall Lee **POUWELS**. *The History of Islam in Africa*. Athens: Ohio University Press, 2000, x, 591 p. [cit. 2012-07-16]. ISBN 08-214-1297-3.

LODHI, Abdulaziz Y. *Muslims in Eastern Africa: Their Past and Present*. Nordic Journal of African Studies [online]. Uppsala University, Sweden, 1994, roč. 3, č. 1, s. 88-89 [cit. 2012-07-29]. Dostupné z: <http://www.njas.helsinki.fi/pdf-files/vol3num1/lodhi.pdf>

MARSHALL, Katherine. *Africa: How and Why is Faith Important and Relevant for Development?* [online]. Nashville: Vanderbilt University, 2005 [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://www.vanderbilt.edu/csdc/PDFs%20and%20Jpgs/marshall-africa.pdf>

MARTIN, R. C. a kol.: *Encyclopedia of Islam and the Muslim world* [online]. [Online-Ausg.]. New York: Macmillan Reference USA, 2004 [cit. 2012-07-16]. ISBN 0-02-865912-0.

MBOGONI, Lawrence Ezekiel Yona. *The Cross versus the Crescent: Religion and Politics in Tanzania from the 1890s to the 1990s*. Dar es Salaam, Tanzania: Mkuki na Nyota Publishers Ltd., c2004, xi, 230 p. ISBN 99-876-8662-1.

MØLLER, Bjørn. *Religion and conflict in Africa: with a special focus on East Africa* [online]. [1. oplag]. Copenhagen: Danish Inst. for International Studies, 2006 [cit. 2012-07-16]. ISBN 87-760-5145-5.

MUSHETE, Ngindu. *Authenticity and Christianity in Zaire*, in FASHOLÉ-LUKE, Edward W. *Christianity in independent Africa*. Bloomington, Indiana University Press, c1978, 630 p. ISBN 02-533-7506-1.

NJOZI, Hamza Mustafa. *Muslims and the state in Tanzania*. Dar-es-Salaam: Dar-es-Salaam University Muslims Trusteeship, 2003. ISBN 99-878-9811-4.

NJOZI, Hamza Mustafa. *Mwembechai killings and the political future of Tanzania*. Ottawa: Globalink Communications, 2000, xiii, 297 p. ISBN 18-945-6001-9.

OLIVER, Roland a Anthony **ATMORE**. *Africa since 1800* [online]. 5th ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2005 [cit. 2012-07-17]. ISBN 978-051-1109-768.

OLIVER, Roland a Anthony **ATMORE**. *Medieval Africa, 1250-1800* [online]. Cambridge, U.K: Cambridge University Press, 2001 [cit. 2012-07-17]. ISBN 05-110-1621-2.

ONUOHA, Freedom C. *Boko Haram: Nigeria's Extremist Islamic Sect*. *Al Jazeera Centre for Studies*. 2012, s. 1-6.

PEW FORUM ON RELIGION & PUBLIC LIFE. *American views on religion, politics and public policy*. Washington, 2002, 67 p.

PEW FORUM ON RELIGION & PUBLIC LIFE. *Global Christianity: A Report on the Size and Distribution of the World's Christian Population* [online]. Washington, 2011, 130 s. [cit. 2012-08-01]. Dostupné z: <http://pewforum.org/Christian/Global-Christianity-worlds-christian-population.aspx>

PEW FORUM ON RELIGION & PUBLIC LIFE. *Global Restrictions on Religion* [online]. Pew Research Center. Washington, 2009, 72 s. [cit. 2012-07-30]. Dostupné z: <http://pewforum.org/docs/?DocID=491>

PEW FORUM ON RELIGION & PUBLIC LIFE. *Mapping the Global Muslim Population: A Report on the Size and Distribution of the World's Muslim Population* [online]. Washington, 2009, 59 s. [cit. 2012-08-01]. Dostupné z: <http://www.pewforum.org/newassets/images/reports/Muslimpopulation/Muslimpopulation.pdf>

PEW FORUM ON RELIGION & PUBLIC LIFE. *Tolerance and Tension: Islam and Christianity in Sub-Saharan Africa* [online]. Pew Research Center. Washington, 2010, 331 s. [cit. 2012-07-29]. Dostupné z: <http://pewforum.org/docs/?DocID=524>

PEW RESEARCH CENTER'S FORUM ON RELIGION & PUBLIC LIFE. In: *Spirit and Power: A 10-Country Survey of Pentecostals* [online]. 2006 [cit. 2012-08-02]. Dostupné z: <http://www.pewforum.org/Christian/Evangelical-Protestant-Churches/Spirit-and-Power.aspx>

RABASA, Angel. *Radical Islam in East Africa*. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2009, 91 p. ISBN 978-0-8330-4519-5.

RURCON. *RURCON: Wholistic Development through Christian Churches in Africa* [online]. 2013 [cit. 2013-05-23]. Dostupné z: <http://www.rurcononline.org/index.php>

SCHWAB, Peter. *Africa, a continent self-destructs*. 1st ed. New York: Palgrave for St. Martin's Press, 2001, x, 212 p. ISBN 03-122-4018-X.

SOARES, Benjamin F a René **OTAYEK.** *Islam and Muslim politics in Africa* [online]. 1st ed. New York: Palgrave Macmillan, 2007, viii, 280 p. [cit. 2012-07-29]. ISBN 14-039-7964-2.

SUNDKLER, Bengt a Christopher **STEED.** *A history of the church in Africa*. New York: Cambridge University Press, 2000, xix, 1232 p. ISBN 05-215-8342-X.

SUNDKLER, Bengt G.M. *Bantu prophets in South Africa*. 2. ed. London: Oxford Univ. Press, 1961, 381 s. ISBN 01-972-4161-1.

THE AMERICAN FOREIGN POLICY COUNCIL'S. *World Almanac of Islamism: Ethiopia* [online]. 2011 [cit. 2012-12-13]. Dostupné z: http://almanac.afpc.org/sites/almanac.afpc.org/files/Ethiopia_1.pdf

THE GUARDIAN: *The Guardian* [online]. 2012-2013 [cit. 2013-05-27]. Dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/world/2012/jul/19/woman-becomes-bishop-elect-of-swaziland>
<http://www.guardian.co.uk/world/2013/mar/05/niger-conflict-mali-army>
<http://www.guardian.co.uk/music/2013/jan/15/mali-music-ban-islamists-crushing>

<http://www.guardian.co.uk/world/2013/jan/13/mali-neighbours-troops-french-intervention>

THE JAMESTOWN FOUNDATION. *Terrorism Monitor: In-Depth Analysis of the War on Terror*. [online]. 2010, VIII., č. 35, s. 1-9 [cit. 2013-05-08]. Dostupné z: <http://www.refworld.org/pdfid/4c9c574a2.pdf>

THE NEW YORK TIMES: *The New York times* [online]. 2010 [cit. 2013-05-27]. ISSN 0362-4331.

http://www.nytimes.com/2010/03/09/world/africa/09nigeria.html?ref=global-home&_r=2&

UNESCO: World Heritage Centre. UNESCO. [online]. 1992-2012. [cit. 2012-07-16]. Dostupné z: <http://whc.unesco.org/en/list/499>

U.S. DEPARTMENT OF STATE. *Country Reports on Terrorism 2011* [online]. United States Department of State Publication, 2012 [cit. 2013-04-09]. Dostupné z: <http://www.state.gov/documents/organization/195768.pdf>

U.S. DEPARTMENT OF STATE: *International Religious Freedom Report 2010*. U.S. Department of State [online]. 2010 [cit. 2012-07-29]. Dostupné z: <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010/148725.htm>

U.S. DEPARTMENT OF STATE: *International Religious Freedom Report 2011*. U.S. Department of State [online]. 2013 [cit. 2013-03-20]. Dostupné z: <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2012/af/index.htm>

VILLALÓN, Leonardo A. CENTER FOR STRATEGIC & INTERNATIONAL STUDIES. *Senegal: Assessing Risks to Stability* [online]. 2011 [cit. 2013-04-16]. ISBN 978-0-89206-642-1. Dostupné z: http://csis.org/files/publication/110623_Villalon_Senegal_Web.pdf

VILLALÓN, Leonardo A. Senegal. *African Studies Review* [online]. 2004, roč. 47, č. 2, s. 61-71 [cit. 2013-04-16]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1514888> .

VOZÁR, Ondřej. *Zapomenutá fronta: Čtvrt století války v Ugandě*. Dějiny a současnost: kulturně historická revue. 2012, XXXIV., č. 2, s. 24-25. ISSN 0418-5129.

WALKER, Andrew. *What Is Boko Haram?*. United States Institute of Peace [online]. 2012, June 2012 [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <http://www.usip.org/files/resources/SR308.pdf>

WILLIS, John Ralph. *Slaves and slavery in Muslim Africa*. Totowa, N.J.: F. Cass, 1985, 2 v. ISBN 0 7146 3142 6.